

Fuglslev

En by og dens historie

Af Aksel Rousing

Det Historiske Udgiverværksted
i Grenaa 2006

Indhold

Forord

I. Fortiden

De gamle overleveringer
Fuglslev
Stenalder
Jernalder
Et vejknudepunkt
Da sandet fæg

Forsvundet gård, matrikel 15
Gården, Stokbækvej 3
Udflyttet gård, Stokbækvej 6
Udflyttet gård, Stokbækvej 8
Udflyttet gård, Stokbækvej 4
Gårde, Bækkevangelen 5 og 4
Gårde, Bækkevangelen 1-3-7-10

II. Kirken og skolen

Kirken
Kirkesyn 1690
Kirkesyn 1702
Kirkesyn 1804
Kirkesyn 1862
Jørgen Arenfeldt og Fuglslev kirke
Krypten i koret
Opmåling af krypten 2004
Skolen

IV. Byens huse

I første halvdel af 1800-tallet

V. Matrikler og udskiftning

Byens udseende dengang
Matriklerne 1688/1844
Bymarkens udskiftning 1795
Kortbilag

III. Byens gårde

Kortbilag
Gården, Sydvænet 8
Nedlagt gård, Sydvænet 6
Nedlagt gård, Sydvænet 4
Gården, Sydvænet 2
Flyttet gård, Bygaden 9
Nedlagt gård, Bygaden 7
Gården, Bygaden 6
Gården, Bygaden 2
Gården, Bygaden 1
Den forsvundne Annexgård
Udflyttet gård, Stokbækvej 1

VI. Lov og ret

Nabostrid
Ulovlig skovhugst
16-18 pottes brændevin
Storbrand 1826

VII. Sømøllen

Søholt
Den rige herredsfoged

Forord

Fuglslev – både kirkeby og tidligere markedsby, men alligevel kun en lille landsby, der uden vokseværk har levet sit stille liv på den magre jord, ukendt af den store verden.

Små landsbyer har også en historie, Fuglslev ikke mindst, og derfor har jeg her forsøgt at udrede sider af byens lange fortid, med vægt på at komme så langt tilbage i tiden som muligt.

Slægtsforhold og familiemæssige sammenhænge er ikke undersøgt eller beskrevet i bogen. Nogle bruger flere år på at udrede egen familie, derfor ville jeg aldrig nå at få styr på en hel bys mange slægter.

Langt tilbage er de skriftlige kilder kun sparsomme, for fattige bønder giver sjældent anledning til større dokumenter eller erindring i eftertiden, og et sogn uden herregård bliver ikke et kendt sogn.

Gårdenes lange ejerlister taler også deres tavse og tydelige sprog om vilkårene i byen. Adskillige må have forladt stedet for at begynde et nyt sted med bedre muligheder.

Trods alt har byen levet og fungeret og givet stof til bogen her, som jeg håber, vil interessere de mange, der i dag har tilknytning til Fuglslev. Den kan ikke rumme alle sider af byens historie, men kan forhåbentlig være et nyttigt opslagsværk med dens oplysninger om gårde og huse. Det skal dog tilføjes, at gårdenes og husenes lister over ejere og fæstere kan mangle personer, der ikke findes i de gamle papirer.

Jeg vil her rette en tak til alle, der har hjulpet mig med oplysninger og lån af gamle billeder. Tak til Det Historiske Udgiverværksted i Grenaa for praktisk og teknisk hjælp og ikke mindst en stor tak til Erik Bøjstrup, Ålsø. Ved brug af Eriks systematiske afskrifter af de gamle protokoller er bogen blevet beriget med mange navne og oplysninger, der ellers ville have været svære at finde.

God fornøjelse med læsningen.

Gravlev, efteråret 2006

Aksel Rousing

Afsnit I

Fortiden

De gamle overleveringer

Som dreng hørte jeg tre overleveringer fortalt om Fuglslev.

1. Kirken skulle engang have været en tiendelade under det gamle Bjørnholm gods.
2. Der havde også været marked i Fuglslev.
3. Fuglslev skulle have været en havneby.

1. At kirken skulle have været en tiendelade under Bjørnholm, kan ikke passe, da kirken må være ældre end gården, selvom Bjørnholm regnes for den ældste herregård på Djursland (1300-tallet), men lidt sandhed er der måske alligevel, idet kirkesynet i 1690 fortæller, at der i fordums tid har ligget en kirkelade ved den nordre mur omkring kirkegården. Om den lade har haft forbindelse til Bjørnholm, er dog meget tvivlsomt, men kan heller ikke afvises.

2. Et marked i Fuglslev er korrekt. Hvornår og hvordan det er opstået, vides ikke, men måske er det byens afstand til både Ebeltøft og Grenaa, der har muliggjort et marked her, der sandsynligvis har strakt sig over flere dage og været styret af Domkapitlet i Århus. At kongen i 1678 ejede kirken, støtter teorien, for efter reformationen i 1536 blev det meste kirke- og klostergoods konfiskeret af Kronen, som ofte senere solgte patronatsretten (patron betyder velynder eller beskytter) til især landsbykirker til en lokal herregård. Her blev kirken i 1678 solgt til Skærsø.

3. Fuglslev som havneby – er det en ren skrøne? Både ja og nej. Da Bygaden ligger i kote 20 (20 m. over daglig vande i Århus havn), er en havn ved Fuglslev helt urealistisk i historisk tid. Men havnen behøver ikke at have ligget ved byen. Havmølleåens udløb i Kattegat ved Jernhatten har i tidligere tider været brugt som anløbsplads for skibe. På marken ved udløbet er der med metaldetektor fundet over 500 mønter, spændende i tid fra 1250-1650, og arkæologiske udgravninger har afdækket flere såkaldte handelsboder på stedet. Med så mange tabte mønter må der have været masser af liv ved åen, men det er ikke store sølvdalere, der findes. Det er småmønt og både danske og udenlandske mønter, der i tidens løb er tabt af folks lommer.

På Sjælland har arkæologer registreret en tilsvarende handelsplads på et kystnært område uden by i nærheden. Pladsen ved Jernhatten er altså ikke enestående, og herfra har man kunnet fragte varer med pramme op ad Havmølleåen og Stubbe Sø, for derefter at lægge til i udløbet fra Øksenmølle Å, hvor nu Søholt ligger. At man har brugt pramme på åen, fremgår af navnet på afløbet fra Skærsø enge til Havmølleåen. Bækken hedder i dag Pramdige Bæk, hvor dige er et gammelt ord for rende. Man har altså kunnet fragte varer med pramme helt til Skærsø, og dermed også til Søholt.

I Fuglslev by er der ikke fundet mønter, men sandflugt har hærget i området og kan have udvisket ethvert levn af markedsplads. Da byen med sikkerhed nævnes som markedsby og med den to gange udvidede kirke, må handelen være styret herfra. Det peger i retning af biskoppen i Århus, og det forstærkes også af, at Havmøllen (den hed tidligere Ørsø Mølle) i 1600-tallet var ejet af kongen. Det kan betyde, at også Ørsø Mølle var ejet af Domkapitlet, inden den blev konfiskeret af kongen efter reformationen. Hvis denne teori holder, har den katolske kirke ejet både pladsen ved åen og Fuglslev kirke, og dermed nok også gårdene i byen, for de var i 1600-tallet såkaldt strøgods, d.v.s. de var ejet af flere herregårde. Det kan betyde, at kongen har solgt ud til flere sider af kirkens besiddelser, og da han i regelen manglede penge, har han derfor også afhændet de af Domkapitlet tidligere ejede gårde.

Ovenstående har nogle sammenhænge, som ikke helt kan bevises, men det gør da ikke teorierne mindre spændende. Den fulde sandhed vil nok stadig fortabe sig i fortidens mørke.

Fuglslev

Fuglslev hører hjemme i gruppen blandt de ældste landsbyer. Det fremgår ikke mindst af endelsen -lev, der betyder arvegods, noget der er efterladt. Disse byer går tilbage til folkevandringstiden til 5.-6. århundrede, men -lev navnene var borte i den efterfølgende vikingetid, hvor -torp blev endelsen på mange bynavne på udflytterbyer fra denne periode, f. eks. Tirstrup, Ørup og Attrup.

En arkæologisk udgravning 1984 i den våde lavning lige syd for kirken afslørede store mængder tilhugget egetømmer, der var tilhugget på stedet, da også hugspånerne lå der. Træet blev på årringene bestemt til omkring år 1100, men hvad det skulle bruges til, kunne ikke med sikkerhed fastlægges. Der fremkom også spor af et kraftigt hegn, og lignende hegnsspor er senere fundet andre steder i forbindelse med stormandsgårde, hvor der et sted (Lisbjerg) også blev opført en trækirke ved gården. Spørgsmålet lurer: Kan der i tidlig middelalder have ligget en sådan gård i Fuglslev – og kan der måske også have ligget en trækirke ved gården? Tanken er ikke helt umulig, for på den tid har man kunnet sejle ad Havmølleåen og Stubbe Sø helt op til Søholt, så ad søvejen var der ikke langt ud i verden, alt imens en eventuel gård lå godt gemt lidt inde i baglandet.

Byens marker havde tidligere, som alle andre steder, en lang række almindeligt forekommende marknavne, men eet navn skiller sig ud fra mængden: Vinderslevdals Agre – der lå vest for byen på den jord, der hørte til skoleembedet. Dalen er der godt nok, og så spørger man: Kan der også her omkring have ligget en -lev by som nabo eller forgænger for Fuglslev? Har sandflugt måske ødelagt mulighederne her, så man har valgt at flytte fra Vinderslev til en ny udflytterby, Tirs- eller Tyrs Torp? Eller er man blot flyttet mod øst til Fuglslev? Og måske var der slet ikke nogen by på stedet. Spørgsmålene er mange og desværre nok umulige at få svar på.

Fuglslev er en typisk forteby eller rundby, hvor gårdene ligger rundt om fortjen, d.v.s. fællesarealet i midten af byen, hvor man kunne samle byens kreaturer. Her ligger to ting, man var fælles om – kirken og gadekæret (nu udtørret), men byen havde flere fællesskaber: Fælles vanding nord for Bygaden 2, fælles sandgrav over for Bygaden 5 og 7 og fælles lergrav syd for byen. Da markerne blev dyrket i en form for fællesskab, hvor hver enkelt ager skiftede mellem gårdene, skulle man også i fællesskab aftale tidspunkt for start af de forskellige markarbejder. Et stift system, der holdt alle gårde på samme niveau, indtil udskiftningen (delingen) af jorden foregik i 1795.

Som andre gamle landsbyer er Fuglslev godt placeret i terrænet. Her var vand og flade arealer nok at tage ind til dyrkning, blot kan det undre, at Tirstrups marker ligger så tæt ved nordsiden af Fuglslev by, hvor skellet mellem byerne kun ligger et par hundrede meter fra Fuglslev. En gammel kirkeby plejer altid at ligge mere centralt placeret i det til byen hørende område, og det leder tanken hen på, at så må Fuglslevs jorder engang have strakt sig mod nord helt til det sted, hvor Tirstrup by nu ligger på overgangen til den stive og noget uholdbar lerjord. Er det rigtigt, må det betyde, at folk fra Fuglslev på et tidspunkt er flyttet ud til yderkanten af byens tilhørende jorder og der har grundlagt Tirstorp. Da de kom fra Fuglslev, har de også haft ret til at medtage deres del af bymarken, som så er blevet til Tirstorp bymark.

Det kan vel næppe opklares, hvilken betydning eller fortjeneste byen har haft af det omtalte Mariamarked. Der kendes intet om byen fra tiden før reformationen i 1536, og først med matriklen i 1688 gives et overblik over antal og størrelse af byens gårde. Der var da 10 gårde i byen, et antal, der ikke ændredes, før flere gårde senere blev delt og gav grundlag for byggeri af nye gårde ude på markerne. Har der engang været flere bygninger i byen, har sandflugt, skovplantning og nyere byggeri desværre for længst udslettet alle spor af fortiden.

Stenalder

For mellem 6- og 7000 år siden, i **ældre Stenalder**, kom Ertebøllefolket til egnen. Det var et jæger- og fiskersamfund, der havde deres bopladser ved bredden af søer og åer, hvorfra de er kendt for deres køkkenmøddinger med tykke affaldslag af østers- og muslingeskaller. De slog sig ned ved den lange fjordarm, hvoraf Stubbe Sø nu er den sidste rest, men som dengang var et vidt forgrenet vandsystem, der strakte sig helt fra Jernhatten til Ørnbjerg Mølle. Vandet har været den nemmeste og sikreste færdselsvej, for landet var overalt dækket af skov, hvor det kunne være både farligt og besværligt at færdes.

Vandstanden var dengang flere meter højere end nu, og fund af de karakteristiske tværpile viser, at de som jægere har sejlet op gennem fjordarmene helt op til det langt senere Fuglslev. Enkelte fund i området af deres primitive kerneøkser er også tegn på, at de, når sejlmuligheden slap op, har strejft videre ind i skoven for at jage de vildtarter, de kunne træffe der.

Yngre Stenalder regnes at begynde omkring 4000 år før Kristus, da man så småt begyndte at dyrke jorden. Området omkring Fuglslev var velegnet til landbrug, idet terrænet var ret fladt og den sandede jord let at bearbejde. For at rydde skoven blev økserne nu både større og kraftigere, men mange fund af knækkede økser viser, at det var hårdt arbejde at fælde træer. Mange hele, og især halve økser, er fundet både øst, vest og syd for byen, hvor også mindre redskaber som de for den tid så almindelige skiveskrabere, bor o.l. findes i stort tal.

Småredskaberne findes især spredt i området syd og sydøst for byen, hvor det må formodes, at bebyggelsen har været, men regulære bopladser med tilhørende kulturlag er ikke påvist.

Med dyrkningen af jorden blev man afhængig af vejrets luner, og det betød, at man nu skulle stå sig godt med de guder, der kunne give en god høst. Det må være offergaver, når der nu er gjort fund af store, flotte og helt ubrugte stenøkser, nedlagt i vand. Det har været noget af det ypperste håndværk, man her ofrede til de højere magter.

Stendysserne var datidens gravplads. De findes ikke i området omkring Fuglslev, måske af den simple grund, at store sten til formålet ikke har været til stede, idet terrænet her er dannet af sand, udskyldt fra isranden, der i slutningen af sidste istid lå længere mod sydøst. Øst for Gravlev aflejrede denne randmoræne mængder af store sten, og det var da også her, man byggede flere af disse benhuse. Nye arkæologiske undersøgelser mener nemlig at kunne påvise, at de døde først blev gravlagt på anden måde, men at deres skeletter senere blev flyttet til dysserne, der så må formodes at være en form for familiegravsted og derfor vel også helligdom for slægten.

Senere byggede man de større og mere komplicerede jættestuer, der ikke findes i området øst for Gravlev. Måske betyder det, at bosættelsen i området da var opgivet, fordi den ret magre jord var udpint, og der ikke fandtes mere skov, man kunne fælde og afbrænde, så der kunne avles korn i asken. Teorien bestyrkes af de fundne øksers udseende. I jættestuernes tid fik økserne en lidt anden form med et smallere og mere kvadratisk nakkeparti, og netop denne øksetype er ret sjælden i området her.

De efterfølgende perioder i yngre stenalder, Grubekeramisk kultur, Enkeltgravskultur og Dolktid, efterfulgt af Bronzealder, er også kun svagt repræsenteret i området, og vi skal helt op i nærheden af år 0, Kristi fødsel, før der for alvor sker nye bosættelser omkring Fuglslev, hvor der nu, i den begyndende Jernalder, blev afsat talrige spor af både liv og død.

Jernalder

Af arkæologerne er jernalderen blevet delt op i 3 afsnit, keltisk, romersk og germansk jernalder, spændende i tid over århundrederne før og efter Kristi fødsel.

I Fuglslev tog udviklingen fart i romersk jernalder i århundredet efter Kristus. Samme udvikling skete også mange andre steder, for nu, hvor man lærte, at det nye materiale, jernet, kunne udvindes af det stedlige myremalm, kunne man fremstille redskaber og værktøj lokalt med en kvalitet, der ganske ændrede bygdernes muligheder og levevilkår. Knive, økser og leer af jern var bondens nye hjælp til større besætninger og bedre huse, for nu kunne man behandle træ og høste afgrøder langt hurtigere og mere effektivt end tidligere. Jernet må have givet udviklingen et så enormt spring frem, at det vel næppe er set siden.

Perioden er kendt for sin meget store produktion af lerkar, fra små kopper til store beholdere til opbevaring af korn og andre sager. Der var dygtige pottemagere, der også gav sig tid til at udstyre en del af produktionen med forskellige former for ornamentik. Den er i dag en vigtig faktor for bestemmelse af lerkarrenes alder.

I Vestjylland er påvist flere flytninger af jernalderens bygder. Det er tilsyneladende ikke sket her i Fuglslev, hvor spor af bebyggelse kun er fundet på et areal øst for byen, men tidligere tiders sandflugt kan meget vel have dækket mange hustomter vest og syd i området, så en sikker konstatering af omfanget af bebyggelsen er næppe mulig.

Jernalderens gravskik ligner nutidens. En blanding af jordfæstegrave og brandgrave kan let sammenlignes med vor tids kistegrave og urnegrave, men der er én stor forskel: Dengang fik den døde mange ting med i graven. Især jordfæstegravene blev udstyret med et større udvalg af lerkar, i reglen 8-12 stykker til forskellig brug under rejsen til dødsriget. Den døde blev lagt på højre side med hovedet mod vest og med bøjede arme og ben. Ud for brystet blev sat et stort fad med en steg, og på en sten ved siden af blev lagt en kniv til brug ved måltidet. Ved hoved og fødder sattes resten af køkkengrejet, bestående af kop, øse, fodbæger og forskellige andre lerkar.

Brandgravene var mere enkle. Med på bålet kom flere lerkar og den nødvendige kniv. Aske, benrester og skår af lerkarrene blev skrabet sammen i et hul i jorden, eller, som i enkelte tilfælde, fyldt i et stort lerkar, der blev nedgravet i jorden. Måske er denne enkle gravskik tegn på, at det var bygdens underklasse, man gravlagde på en let måde, i modsætning til jordfæstegravene, der krævede langt mere arbejde af de efterlevende.

En jordfæstegrav var et helt bygningsværk. Der blev gravet et hul, ca. 2 m. bredt, 3 m. langt og 1,2 m. dybt. Heri blev stillet 4 hjørnestolper og planker til det gravrum, der skulle rumme både den døde, eventuelle gravgaver og alle de medfølgende lerkar. Til støtte blev rummet mellem hullets sider og plankerne fyldt op med marksten og over rummet rejstes en tagkonstruktion, der også blev dækket med sten. Når taget over graven med tiden rådgede, faldt stenene ned i bunden af graven og knuste i reglen de mange lerkar. Af den døde er der kun svage spor tilbage, da sandjord uden kalkindhold opløser alle knoglerester.

De mange undersøgte grave i området er spredt i grupper. Måske er det familiegravpladser, og måske er de anlagt på jord, der kan have tilhørt familien. Større samlede gravlæggelser findes ikke. Rige grave med mange gravgaver er også ukendte. Det peger alt sammen hen mod en bondebefolkning, der ikke har haft de store midler, men har levet af avlen fra den ret magre jord.

Et vejknudepunkt

Fuglslev by er et samlende punkt for omegnens veje, otte i alt, der fra alle sider mødes her som et tegn på, at byen engang har haft en vis betydning for de omliggende landsbyer. Nogle veje er dog i tidens løb blevet flyttet, rettet ud eller nu helt forsvundet.

Vejen fra Tirstrup er lige nord for Fuglslev flyttet mod vest. Tidligere gik den skråt over marken, hvor nu den gamle del af den store grusgrav ligger. Resten af vejen fra Tirstrup er næppe ændret.

Vejen fra Attrup og Ørup, den direkte vej, er nu helt borte. Den løb ind i byen ved gården Højholt, efter et lige forløb mod syd over markerne. Da den fulgte et af de nye markskel fra udskiftningen i 1795, er den måske rettet ud ved den lejlighed. Det var den lige vej for beboerne i de to landsbyer til markedet i Fuglslev, og det var vejen til Søholt Mølle (hvis de har fået kornet malet der?). Det var også for dem den korteste vej til købstaden Ebeltoft vest om Stubbe Sø.

Vejen fra Rosmus passerer ved Fiskegårde en mulig bebyggelse helt tilbage til Vikingetid, stedet er dog ikke nærmere undersøgt. Fra Østerhøj, øst for Fuglslev, havde vejen før 1795 et andet forløb ind til byen, den gik mod sydvest over marken og passerede stedet, hvor der lå en bygd i tiden omkring Kristi fødsel. Herfra nåede den vejen fra Gravlev og fortsatte langs de sydlige gårde (nu Sydvænget). Af vejforløbet ses det, at denne gamle vej oprindeligt må have gået til bygden på højdedraget, sikkert før det nuværende Fuglslev blev grundlagt.

Vejen fra Hyllested mødtes på Østerhøj med vejen fra Rosmus. De to skarpe sving nord for Lundsmosegård fremkom ved jordtildelingen i 1795, for at vejen kunne følge de nye markskel. Før da forløb den gamle vej i en lige linie fra Hyllested op over det skrånende terræn, til den nåede vejen fra Rosmus. Den nuværende vej fra Østerhøj ind til byen anlagdes også først i 1795, før den tid var Sydvænget vejen til Fuglslev fra både Rosmus, Hyllested og Gravlev.

Vejen fra Gravlev var, og er stadig, vejen til kirken. Forløbet er næppe ændret før ved Fuglslev, hvor den drejede om ad Sydvænget, af den simple grund, at den nuværende vej øst om byen først blev anlagt sammen med den nye vej fra Hyllested i 1795. I min barndom skulle et ligtog fra Gravlev, med hestevogn, altid komme til kirken fra vest. Det har jeg ikke oplevet andre steder, men forklaringen må være, at da man fra gammel tid altid kom ad Sydvænget til kirken, har det bidt sig så godt fast, at sådan *skulle* man gøre – også efter at den nye og kortere vej fra øst var anlagt.

Vejen fra Søholt blev naturligt nok kaldt Møllevejen. Den forløb fra byen mod sydvest gennem det nuværende sommerhusområde (hvor den nu er borte) og passerede først Møllebækken fra Fuglslev og senere Stokbækken fra Gravlev. I dag passerer den også Øksenmølle Å kort før Søholt, hvor åen forinden er løbet sammen med både Møllebæk og Stokbæk. I begyndelsen af 1900-tallet blev åens løb ændret, så vandet kunne løbe gennem det nyoprettede dambrug ved Stubbe Sø øst for Søholt. Tidligere løb åen nord om gården til Mølledammen ved møllen sydvest for gården.

Vejen fra Øksenmølle har sikkert stadig det samme forløb, som den altid har haft.

Vejen fra Stabrand gik fra vestenden af Fuglslev over markerne syd for Tirstrup, tidligere helt til Stabrand. Dengang eksisterede landevejen til Århus ikke, og landevejen til Ebeltoft er senere flyttet mod vest. Men hvad skulle folk fra Stabrand i Fuglslev? Det må nok også her være markedet i byen, der har været årsag til den vejforbindelse, der i dag kun er en skovvej mellem Fuglslev og Tirstrup.

Da sandet fæg

Det kan i vore dage være svært at forstå, at sandflugt for 200 år siden var så stort et problem mange steder, at hele landsbyers eksistens var truet, men sådan var det, og ikke mindst på Djurslands tørre sandmarker havde man det fygende sand at kæmpe imod. Var der først ”gået hul” på et areal, fæg sandet til stadighed, så der dannedes driver, og al vegetation blev sandblæst, så intet kunne gro på marken. Man havde heller ikke fælles kræfter eller midler til at stoppe sandet, og derfor blev det stadig værre, indtil staten gik ind i sagen med både love og nødvendige penge.

Fuglslev sogns magre sandjorder var et let bytte for sandflugten, og følgen heraf udeblev da heller ikke. I Gravlev bymark, vest for byen, fæg sandet fra tre tdr. land med fire åbne huller. Langt værre var det dog i Fuglslev bymark, her lå 8 tdr. land med sandflugt, hvorfra det fæg fra 10 forskellige hulninger i overfladen. (En td. land er 0,55 hektar).

En af disse aktive hulninger lå lige vest for byen, hvorfra den sendte så store mængder sand ind i byen, at det også fæg ind i folks huse, til stor gene og skade for beboerne. I skoven vest for byen kan man stadig finde flere volde, skabt af flyvesandet for over 200 år siden. Her ligger de stadig som et minde om en epoke i historien, vi næppe forstår omfanget af. Som så mange andre ting burde de vel i grunden fredes for eftertiden.

19. september 1792 kom *Forordning til Sandflugtens Dæmpelse*, der påbød, at der i hvert af de amter, hvor sandflugt hærgede, skulle oprettes en sandflugtskommission, der igen skulle ansætte et passende antal opsynsmænd og klitfogeder til at forestå det enorme arbejde med at dæmpe sandet. Hele tiltaget skulle betales af statskassen.

Efter at dæmpningen var sat i system, blev bønderne i byen beordret til at køre tørvejord fra en fælles mose på sandet. Mange hundrede læs blev kørt på, men man glemte, at fygehullerne først skulle udjævnes, derfor blev arbejdet delvis uden virkning, og allerede få år senere måtte det store arbejde gøres om. Nu skulle arealet ligge i fred for løse kreaturer i et år, men det blev ikke overholdt, og derfor måtte der igen repareres med 450 læs tørvejord. Der blev nu givet strengt forbud mod færdsel på arealet af folk og fæ, men heller ikke det blev overholdt, så i de følgende mange år måtte der repareres flere gange. Opsynet med sandflugten blev derefter lagt over på det nu oprettede sogneforstanderskab.

Tirstrup sogn havde også sandflugt. På Skramsø Møllens mark, der hørte under Høegholm, fæg det fra 60 tdr. land. Det var så voldsomt, at færdsel til møllen blev spærret og mølledammen truedes af opfyldning, så man forudså total ruin for mølleriet. Ejeren af Høegholm, generalinde Sehested, ville ikke have møllen nedlagt, da den gav hende indtægter fra mølleriet, men hun ville heller ikke bidrage til dæmpningen af det store areal, da hun ikke havde nogen tiltro til virkningen. I stedet tilbød hun et bidrag for at stoppe en hidsig sandflugt, der truede med at udslette hele Øksenmølle by og bymark.

Sandflugtskommissionen skrev til generalinden og gjorde hende opmærksom på, at mølleren på Skramsø mølle gentagne gange havde klaget til herskabet over den truende sandflugt, men det havde alt været forgæves, og i sin græmmelse var mølleren nu gået fra forstanden.

Med loven i hånd blev en storstilet aktion nu sat i værk. Hele Feldballe- og Nødager Sogn samt Stabrand og Bjødstrup landsbyer blev tilsagt til at udføre arbejdet som hoveri. Det var et stort projekt, men det lykkedes at dæmpe sandet, og efter 10-12 år blev arealet erklæret fri for sandflugt. Samtidig stoppede man også fygende arealer ved Gråskegårde og Bagerhuse.

Afsnit II

Kirken og Skolen

Kirken

Fuglslev Kirke er ikke nogen helt almindelig, lille landsbykirke, ikke mindst i forhold til det meget lille sogn, der gennem århundreder har hørt til kirken. Den har næppe fået størrelsen for sognets skyld, men da dens ældre fortid er ukendt, er meget af dens historie forsvundet.

Kirkens mure kan heldigvis fortælle flere ting. Den oprindelige kirke må have været en lille romansk kirke, bygget af rå og kløvede kampesten og sikkert med et udseende som så mange andre af disse tidlige kirker fra 11-1200-tallet, d.v.s. en lille bygning med et smallere kor og uden tårn. Den midterste del af nordmuren er stadig en rest af denne kirke.

På et ukendt, senere tidspunkt har man udvidet kirken ved at bygge seks meter til vestgavlen og tilsyneladende også sat et tårn til ved samme lejlighed. Derimod blev kirken ikke udvidet i bredden, og det gamle, flade bjælkeloft blev bevaret uændret. Om det oprindelige kor med korbue blev ændret, kan ikke registreres. Tilbygningen blev muret op udvendigt af de nu kendte munkesten, men til indermur brugte man kampestenene fra den gamle vestgavl. Det var nødvendigt, for disse sten var jo blevet velsignet af biskoppen ved kirkens indvielse og skulle derfor bruges igen. De måtte ikke profaneres. En synlig, indvendig spidsbue på kirkens vestgavl antyder, at der kan have været bygget et tårn til kirkens vestende.

Nu skulle man mene, at kirken var stor nok, men det blev den ikke ved med at være. En ny og langt større ombygning blev foretaget på et, også, ukendt tidspunkt, nok omkring år 1500. Nu rev man den gamle sydmur ned og opførte en ny mur længere ude, så kirken blev omkring tre m. bredere.

Koret blev udvidet både i bredden og længden med en tresidet gavl som i Tirstrup Kirke. Samtidig blev der muret hvælvinger over rummet, og det ses tydeligt, at man ikke turde lægge de tunge hvælvinger på den gamle kampestenmur mod nord. I stedet blev hvælvet anbragt på murede piller, der står inden for den gamle mur, hvorimod den nye sydmur blev brugt som underlag for hvælvet.

I den gamle nordmur ses tydeligt en stor tilmuret runding, der engang har været åben ind til kirken. Her må have stået et kapel, som der ikke findes den mindste viden om, men kirkesynet i 1690 omtaler unyttige sten og kalksmuld på kirkegården, så kapellet har nok været nedrevet allerede dengang, men hvem det har været opført for, får vi sikkert aldrig at vide. Kapellet må dog have stået der ved den sidste udvidelse af kirken. Det er nemlig påfaldende, at hvælpillerne er anbragt netop på hver side af bueåbningen ind til kirken. Og hvem ved – måske var det kapellets skyld, at man undlod at nedbryde den gamle nordmur, for måske var der i kapellet hensat personer, hvis gravfred ikke måtte forstyrres.

Hvis kirken fik et tårn ved den første udvidelse, blev det revet ned igen ved den anden, store udvidelse, for når kirken blev gjort bredere, stod det gamle tårn jo ikke mere i midten af gavlen. I stedet opførtes et nyt styltetårn som tårnene på kirkerne i Tirstrup, Dråby, Hoed og flere andre på Djursland.

På nordmuren, under vinduet, ses stadig omridset af den gamle kvindedør fra den første kirkes tid. Hvornår den er blevet muret til, vides ikke, men da vinduet blev sat ind i 1863, var døren væk. I den nye sydmur ses også placeringen af mændenes indgang. Da muren blev bygget, blev der ikke opført noget våbenhus her. Det blev der på et ukendt tidspunkt senere, da man opførte et våbenhus med bindingsværk og (måske) stråtag. Kirkesynet i 1690 fortæller nemlig, at der til våbenhuset skal bruges 300 tagsten. I den berygtede julestorm 1902 tog våbenhuset alvorlig skade, og det blev totalt fjernet efter opførelsen af et nyt våbenhus i tårnet.

I 1903 ansøgte man om tilladelse til at lave en ny indgangsdør til kirken gennem vestgavlen med et nyt våbenhus mellem ”benene” på tårnet. Samtidig skulle denne åbning udmures, så tårnet kom til at stå som en lukket firkant. Det tog syv år, inden projektet blev udført, for endelig i 1910 blev det gamle

våbenhus fjernet. Ved samme tid blev kirkegården udvidet mod nord, da næsten alle gravsteder var udnyttet.

Ved en restaurering af kirkegårdsmuren mod syd, blev der inden for muren fundet en del grove stumper af gamle tagsten, de såkaldte munke og nonner. Disse sten gik af brug i 1500-tallet, og det viser, at kirken på et ret tidligt tidspunkt har haft tegltag.

Kirkens ældste inventar af træ er ukendt. Noget nævnes dog ved kirkesynet i 1702, og i 1770 berettes, at alteret står i midten af koret. Det er meget simpelt og har ingen altertavle, kun den korsfæstede Christum og korset i træ udskåret, hvorhos står hans moder og Johannes. På altertæppet er sat af drevet sølv anno 1709 og Arenfeldts våbenskjold. Også en messehagel bar Arenfeldts våbenskjold.

Senere berettes, at der på alteret, frem til 1832, kun stod et billede af Jørgen Arenfeldt og hans anden kone, men dette år opsattes en altertavle med et malet kors. Korset blev 1896 udskiftet med et malet billede (motiv ukendt). Altertavlen blev i 1898 omdannet til præsterækketavle, efter opstilling af et nyt alterbord og altertavle. Billedet på tavlen forestillede vandringen til Emaus.

Den nuværende altertavle blev indviet den 18. juni 1953, indkøbt fra Vor Frelsers Kirke i Horsens for penge skænket af gårdejer Christen Møller Nielsen fra Tangelund i Gravlev. Det gamle alterbillede blev derefter ophængt på sydvæggen i kirken.

Prædikestolen betegnes af Nationalmuseet som et tarveligt snedkerarbejde, med indhugget årstal 1704. Den er meget lig prædikestolen i Hyllested Kirke, og da begge kirker hørte under Rugård i denne periode, er det vel tænkeligt, at snedkeren på Rugård har stået for udførelsen af dem begge.

Den gamle prælatstol er ganske tydeligt sat sammen af to dele. Den forreste del er en såkaldt læsepult fra katolsk tid før 1536. De to gavlstykker har hver et våbenskjold udskåret i træet. Det ene er århusbispen Niels Clausen Skades våben, bestående af to halvmåner (biskop 1490-1520), det andet er Billernes våben, og da Ove Bille var biskop i Århus 1520-1536, kan det være hans våben. Der kan ikke sættes alder på den anden del med bagklædning og bæk, ej heller tidspunkt for sammensætning af de to dele. I Billes våbenskjold er meget småt udskåret: Georgius Olai 1614, på dansk betyder det Jørgen Olsen. Hvornår prælatstolen er kommet til Fuglslev, kan der kun gisnes om. Når en kirke blev udvidet eller ændret, skulle biskoppen indvie den ved at stænke vevand på væggene. Når det var gjort, ville han gerne have sat sit ”fingeraftryk” i kirken, i reglen ved at få malet sit eget våbenskjold i en hvælving (Tirstrup, Jens Iversen Lange). Måske har Niels Clausen Skade været med ved indvielsen af den nye, store Fuglslev Kirke og da skænket en læsepult til kirken som sit ”fingeraftryk”. Det fremgår af kirkesynet i 1702, at der dengang fandtes både en degnestol og en lang skriftestol i kirken. De to våbenskjolde sad på skriftestolen, så det er den, der er bevaret til nutiden, mens degnestolen er forsvundet.

Døbefonten af granit må være fra den første kirkes tid, dog er dåbsfadet et sydtysk arbejde fra omkring år 1600. Et tilsvarende fad findes i Østbirk Kirke. I begyndelsen af 1900-tallet blev fonten rensat for dens oprindelige bemaling.

Kirkens tre lysekroner har forskellig alder. Den ældste, fra 1903, blev skænket af gårdejer Rasmus Peter Nielsen fra Tangelund i Gravlev. Den næste, fra 1944, blev skænket af den mangeårige kirkeværge, gårdejer Peder Andreasen, Fuglslev. Den tredje lysekrone (af ringere kvalitet) blev ophængt af menighedsrådet efter installation af elektricitet i kirken i 1949.

Kirkeskibet blev i 1953 skænket af elmontør Carl-Johan Flindt fra Korup ved Rønde. Over en årrække skænkede han skibe til adskillige kirker på Djursland.

Kirkens første orgel blev skænket i 1941 af frøken Kirstine Nielsen fra Tangelund i Gravlev.

Krucifikset på nordmuren anses for at være et sengotisk arbejde, altså fra tiden før 1536.

Den store gravsten i våbenhuset er sat over Herredsfoged Stygge Thimsen fra Søholt, død 22. oktober 1707. Også hans kierre hustrus navnetræk, Catarine Westenholdt, står på stenen, men ikke hendes dødsdag og -år, for i stedet for at dø som enke, som manden vel havde regnet med, giftede hun sig igen tre år senere med ridefogeden på Skærsø, Adrian Becker. Stenen har nok aldrig været lagt ned i gulvet som planlagt, da den ikke viser tegn på slid, som ellers ses på de fleste af disse store sten, der blev lagt over datidens overklasse, når de blev gravsat under kirkens midtergang.

Kirkens ejere er i ældre tid ukendte. Flere ting peger dog på Domkapitlet (Biskoppen) i Århus, men i 1678 er kongen ejer, idet han den 26. oktober dette år tilskøder Fuglslev Kirkes patronatsret med kirketienende, kaldsret til embedet, kirkens tilliggende jordegods og anden herlighed til sekretær Hans Bentzen til Skærsø for 212 ½ rigsdaler. Dog betinger han sig tilbagekøbsret. Skærsø fik altså råderet over embedet og indtægterne fra kirken, men skulle selvfølgelig også vedligeholde bygningen. Kirkesynet i 1690 viser, at denne del af købet slet ikke blev overholdt.

Jørgen Arenfeldt til Rugård købte i 1690 patronatsretten af Skærsø. Det fremgår af kirkesynene, at han ofrede store summer på kirken, måske med bagtanke om en familiebegravelse i koret, hvilket skete i 1704. Desuden opstillede han rundt på korvæggen et stort bemalet træpanel, fem meter højt og 18 meter langt, efter sigende taget fra riddersalen på Rugård. På panelet var blandt andet malet græske søjler og familieanernes våbenskjolde. Det har næppe pyntet i kirken og det blev da også i år 1900 taget ned og overført til Koldinghus, hvor det nu kan ses opstillet.

Omkring 1740 solgte Rugård patronatsretten til Høegholm, som så ejede kirken frem til 1808. Dette år frasolgte Høegholm et stort jordtilliggende, hvorpå der blev opført en helt ny gård, der fik Høegholms gamle navn, Bjørnholm. Med i denne handel fulgte også Fuglslev Kirke, og gården ejede kirken frem til 1912, da den blev overtaget af menigheden.

Den store kirke må have tjent et formål, men hvilket? Det vides, at der på et ukendt tidspunkt opstod et marked i byen på ”Vor Frues” (Jomfru Marias) mærkedage, tre gange årligt, og da kirken netop var indviet til ”Vor Frue”, anes der en forbindelse med Domkapitlet (Biskoppen) i Århus. Den magtfulde katolske kirke styrede mange ting i landet, også mange markeder, og holder denne teori, er kirken blevet udvidet for markedets skyld og ikke for sognets skyld. Efter reformationen var kirkens magt svækket, og måske derfor klagede borgerne i købstaden Ebeltoft nu til kongen over dette, for deres købstadsrettigheder, generende marked. Kongen gav Ebeltoft medhold og beordrede i 1552, at markedet skulle flyttes til købstaden Ebeltoft. Mere vides desværre ikke om Fuglslevs Mariamarked.

Kirkesyn 1690

Uddrag af et meget omfattende kirkesyn d. 24. juli 1690, muligvis afholdt i anledning af Jørgen Arenfeldts overtagelse af patronatsretten til kirken.

Otte mænd var af retten i Ebeltoft udtaget til at syne kirkens inventar og brøstfældighed. De fik af sognepræsten og degnen forevist inventar og beholdning, der var som følger: lysestager – drejls alterdug – messeskjorte – rød fløjls messehagel – ubrugelig dito – gammel alterbog – liden gammel kalk og disk forgyldt – 500 hele og halve mursten – 234 gamle tagsten – 136 nye dito – tre gamle stiger.

Kirkens fortov blev forevist af bymændene. En plads ligger ud vesten for kirkemuren, hvorpå findes tre gulv hus opsat. Takseret lovlig til kirken 12 skilling. Ved den nordre side af kirkemuren er en plads ned langs muren, hvor kirkeladen har stået i gammel tid.

Derefter blev kirkens brøstfældighed med flid efterset som følger: al overdel og taget på kirken og tårnet kan ikke times uden en kort tid eller få år at stå, men skal ganske aftages og på ny igen opsættes, og er 23 fag hus over kirkens hvælving. Efter som spændtræerne, hanebjælker og den meste del af tømmeret er alt gammelt og forrådneth er udskarringer med nagler frafalden. Af tømmeret kan 2/3 bruges igen, da taget ikke behøver at være så højt, men resten skal fornyes.

Kirkens hvælvinger og muren på begge sider er mangesteds revnet, så den skal udhugges og forbedres. Våbenhuset skal på begge sider tækkes med tagsten, i alt 300 stk. Tårnet er i muren forfalden på den søndre side fra jorden til det øverste, dertil skal forbruges 2000 mursten. Overdelen på tårnet til glamhullerne er ganske revnet og skal aftages og et nyt tag oplægges. Endvidere tømmer med jern og søm til et nyt klokkeværk.

Ny kirkeport og låge med fjæl og jern til tækket derover.

Kirkegårdsmuren er forfalden, skal forbedres med kamp og sten. Ellers er kirkegården meget uryddelig med unyttige sten og kalksmuld, der skal fjernes.

Som pligtfolk skulle sognemændene levere kørsel af materialer til kirkens reparation.

Samlet sum til materialer og arbejds løn blev ansat til i alt 509 rigsdaler, en meget stor sum, når man betænker, at en hel gård i Fuglslev, 100 år senere, kostede 350 rigsdaler.

Det fremgår helt klart af synet, at kirken var i en elendig stand, da Jørgen Arenfeldt overtog den, men ved et nyt syn, 12 år senere, var de fleste af skaderne udbedret, så han har i mellemtiden kostet mange penge på restaureringen.

I 1691 skænkede Jørgen Arenfeldt en ny alterkalk til kirken med sit og sin anden kones navne indgraveret, den er stadig i brug.

Jørgen Arenfeldt er bedst kendt som en meget ihærdig heksejæger, men her har han i al stilhed måske reddet Fuglslev Kirke fra total ruin.

Kirkesyn 1702

Anno 1702 d. 27. maj var vi underskrevne, Rasmus Sørensen, Jens Sørensen, Jens Sørensen Lambertsen og Morten Nielsen alle boende i Fugelslef by, i ærværdige provstens, hr. Johan Adriansen Croon, værdige sognepræst for Colind og Ebdrup menigheder og provst i Sønderherred udi hans overværelse tillige med sognepræsten hr. Hans Petersen Botsen, at syne Fugelslef kirkes en deel ornamenter, en deel brøstfældigheder og fandtes således:

Kirkens patron er den højædle og velbårne herre Jørgen Arenfeldt til Rugård,
Kongelig Majestæts højtbetroede etats- og cancelliråd.

Ornamenter.

1. I kirken som er stor og anselig inden i findes en altertavle som er gammeldags men dog velgjort og forgyldt.
2. På alteret står to store messingstager med sine tilhørende voxlys. På alteret ligger og en alterbog, en ritual, en fin messeskjorte, en net gammeldags messehagel af brunagtig dog mest rød blommet fløj, med et dejligt broderet crucifix bag på.
3. I degnestolen, som står ved den søndre side findes en nyforordnet psalmebog, under degnestolen er et skab til at forvare messeklæder i, og ved enden af degnestolen et højt, smalt, gammeldags skab til at gemme lysene i, så og lygten som er de nye.
4. Tværs over for degnestolen ved den nordre side af alteret er en lang stol som præsten skrifter i, og alt dette efter gammeldags arbejde meget smukt, og ikke langt derfra står fonten, som er af sten, uden ???, som er der til lavet.
5. Prædikestolen, som er af gammeldags net arbejde, parerer vel i kirken.
6. Kirken er for så lille en menighed alt for overflødig forsynet med stole.
7. Neden i kirken ligger en meget lang og stor kirkestige.
8. I våbenhuset står en god ligbære, under ???, såsom både kirken og våbenhuset med døre ere vel forsynede.
9. I tårnet er en god stor klokke med sin behørig klokkestreng

Brøstfældighed.

1. På våbenhuset fattes nogen skelning (puds) og ved begge siderne oven på en lille deel murstene, ungefehr 30 eller 40 stykker.
 2. Tårnet fattes over alt tegl, i hvor vel det for et par års tid siden blev oplagt, men for nogen tid siden af en stiv nordvest vind ganske nedblæst.
 3. På søndre side af tårnet falden et lag stene, som har siddet uden på kampestenene, som tårnet er fyldt med.
 4. Neden i kirken et vindve ude og en deel ruder af de andre udslagne tid til anden.
 5. Kirkegårds muren og kirkegårds porten blev for to år siden sat i god stand, men nu er porten ren borte. Ved hvem vides ikke. Materialerne har patronen købt og arbejdsfolk tiltalt, og flye kirken i god stand, såsom han har udvalgt sig der i kirken sit hvilested.
- At ovenstående syn er rigtig testerer

Hans Petersen Botsen

Denne Fuglsløf kirke er en stor bygning, som en købstadskirke, og sognet er meget ringe og liden, hvorudover den ikke kan holdes ved lige med den afgift, som tienden kan importere, testerer

Johan Adriansen Croon

Kirkesyn 1804

Anno 1804 den 27. juni blev det allernådigst befalede årlige syn foretaget over Fuglslef Kirke, tilhørende generalløjtnantinde Sehested til Høgholm, ved provst Vorsøe af Ålsø og tvende fra retten udmeldte synsmænd, tømmersmand Jens Jensen Huusmand og muurmester Peder Bjerre, da kirken efter nøjagtig undersøgelse befandtes at være af følgende beskaffenhed.

1. Muren på søndre side trænger til afpudsning. Fra mønningen mangler 3 tagsten. På skrågavlne 14 dito. Taget trænger adskillige steder til understrygning og skelning (pudsning).
2. På spiret er beklædningen til fløjstagen løs, så regnvandet har adgang til at fordærve tårnet.
3. En ny våbenhusgavl behøves.
4. Taget over våbenhuset og hvor samme samles mod kirken, trænger til skelning og understrygning
5. Våbenhusdøren er endnu trængende til reparation.
6. Loft mangler over våbenhuset.
7. Kirkedøren er sunken og det nederste jern løs.
8. Kirkeport og låge er i forsvarlig stand.
9. I vinduerne mangler, ligesom afvigte år, 25 ruder, til dels er vinduerne noget dunkle.
10. De indvendige mure og hvælvinger er vel vedligeholdte og tilbørlig hvidtet og kalket.
11. Gulvet er jævnt og lige.
12. Kirkestolene er uden brøst, men på fruentimmerstolene mangler rækværk.
13. Kirkens ornamentter og alterbeklædningen er i god og anstændig stand.

Således forefundne, som bevidnes med provstens underskrift, som vi trøste os til, om påkræves, endelig at bekræfte.

Jens Huusmand

Peder Bjerre

Rigtigheden af forestående attesteres

Vorsøe

Kirkesyn 1862

Beskrivelse af Fuglslev Kirke efter lov om kirkesyn 1862.

Kirken ejer ikke nogen kapital, men ubebygget kirkejord 3 skæpper, 1 $\frac{3}{4}$ album hartkorn, som nu er bortfæstet til kirkesanger Andersen i Fuglslev med en landgilde af 1 tønne, 4 skæpper rug og 2 tønder byg, der betales efter kapitelstaksten samt skatter og afgifter.

Desuden jord 1 skæppe, 2 fjerdingkar, 2 $\frac{1}{4}$ album er bortfæstet til Laurs Koch i Gravlev, imod årlig afgift 8 rigsdaler og skatter. (Kirkens jord lå syd for vejen mod Hyllested helt ude ved markskellet til Hyllested bymark).

Kirkens mure er af mursten og er enkelte steder ude på den norder side og vester side af tårnet der er både af mur og kampestenene. Den er udvendig 45 alen lang og 9 alen høj. Den er tækket med tagsten. Tårnet har en højde af 18 $\frac{1}{2}$ alen foruden spir, der er beklædt med egespån. Bredden af tårnet er 7 alen, længden 4 alen. Fra en niche i norder side ringes klokken, som hænger i tårnet.

Kirken består indvendig af 5 lige store hvælvinger, der i alt har en længde af 41 alen, højden 12 alen, bredden 14 $\frac{1}{4}$ alen.

I den vester ende af kirken er opgang til kirketaget, hvortil er fraskilt kirken 4 alen ved et malet træpanel.

I den øster ende er bag alteret den Arenfeldtske begravelse, der er 7 $\frac{1}{2}$ alen lang. Kisterne står under gulvet og begravelsen er dækket med brædder.

Kirkegulvet er af mursten på 6 stolestader nær, som har bræddegulv.

Præstens og degnens stole er af udskåren egetræ men rygstød.

Stolenes antal for kirkesøgende er 34 styk, forsynet med døre og rygstød. Alt i kirken er for få år siden oliemalet.

Prædikestolen med himmel er af eg og fyrretræ i almindelig form og malet med egen opgang.

Døbefonten er en udhuggen granit, der tillige med foden er malet.

Altertavlen er opsat i 1830 af malet træ med et maleri i midten.

Alteret af mur, 2 $\frac{1}{2}$ alen lang, 1 $\frac{1}{4}$ alen bred og 1 $\frac{1}{2}$ alen høj, står ophøjet, beklædt med fløjls og dug.

Lysestager har der aldrig været til alteret.

Knæfaldet omgiver alteret på 3 sider, i alt 15 alens længde. Det er malet, udhugget og betrukket med fløjls for en bredde og højde af 11 tommer.

Sakristi findes ikke.

Våbenhuset på sønder side 3 fag bindingsværk er 8 $\frac{3}{4}$ alen indvendig, 5 $\frac{3}{4}$ alen bred. Bræddeloft med bæk og vindue.

Kirkegården er forsvarligt indhegnet med kampestenmur og forsynet med ny kirkelåge og port.

Inklusive den flade kirken ligger på, er kirkegården på 4.840 kvadratalen, der ligger frit og er meget sandet, så kun i gangen og pladsen om kirken er gruset og rensat.

Brandassurance er 4.850 rigsdaler.

Kirkens inventarium:

Messehagel af rødt fløjls med besætning – messeskjorte – messebog – sølv kalk og fad – glaskande til vin – 2 tavler til salmenumre – fattigbøsse – messingfad i døbefonten – skål og håndklæde – 1 brandstige – 2 brandhager – 1 lang stige til opgang over hvælvingerne – skovl til jordpåkastelse –

Hvilket bekræftes af undertegnede kirkeejer.

Bjørnholm, d. 14. juni 1862

Peter Nicolai Secher

Bjørnholm var ejer af kirken helt frem til 1912, da den blev overtaget af menigheden. Det må derfor også være Bjørnholm, der har bekostet de mange ændringer, der skete i 1800- tallet og begyndelsen af 1900-tallet. Altertavle i 1830 – kirkens inventar malet ca. 1855 – ny bakke til alterbrød i 1860 – tvende lysestager med alterlys anskaffes i 1862 – et buevindue indsættes i nordmuren i 1863 – kirkeklokken omstøbes i 1863 – sæderne i stolestaderne gøres bredere til 12 tommer, og nyt gulv lægges i samtlige stolestader af brændte, gule sten i 1872 – en ny messehagel af rødt silkefløjls med kors af ægte guldbrokade og guldgalden i 1874 – nye stolestader i 1890 – nyt plankedække over krypten i 1894 – nyt alterbord og nyt alterbillede i 1898 – panelerne i koret fjernes, og vinduet mod syd genåbnes i 1900 – ny alterskranke med drejede balustre anbringes på tværs i hele korets bredde i 1898 – den gamle altertavle omdannes til præstetavle i 1902 – nyt våbenhus mod vest og ny indgang til kirken gennem den gamle vestgavl i 1903. Samtidig udmures ”stylterne” i tårnet, så det bliver lukket, og der bliver i det nye rum lavet adgang til tagrummet over hvælvingerne – der købes jord til udvidelse af kirkegården i 1903 – der indsættes yderligere syv balustre i alterskranken i 1909 – udvidelsen af kirkegården gøres færdig i 1909 – det gamle våbenhus mod syd nedbrydes, og pladsen ryddes for grundsten i 1910.

Jørgen Arenfeldt og Fuglslev kirke

Herremanden på Rugård, Jørgen Arenfeldt, er velkendt for sine ”bedrifter” som heksejæger. Mindre kendt er nok hans tilknytning til Fuglslev kirke, som jeg her skal prøve at udrede.

Efter reformationen i 1536 blev en mængde kirke- og klostergoods fra den katolske kirke overtaget af kronen. Da kongen ikke havde penge til at vedligeholde de mange bygninger, blev det ret almindeligt, at han solgte patronatsretten til især landsbykirker til den lokale herremand (patron betyder velgører eller beskytter). På den måde fik herremanden indtægten fra den tiende, som sognets gårde skulle betale til kirken, men han skulle også vedligeholde den, og det kneb det ikke så sjældent med.

Patronatsretten til Fuglslev kirke blev i 1678 solgt til Skærsø for 212 rigsdaler, men allerede i 1690 blev den solgt videre til Rugård, så her kommer Jørgen Arenfeldt ind i billedet.

I forbindelse med overtagelsen blev der foretaget et omfattende kirkesyn, der afslørede, at kirken var i en meget dårlig stand og at det ville kræve store summer at reparere taget og spir og murværk i tårnet.

Man kan stille spørgsmålet, hvad Arenfeldt ville med en så misligholdt kirke, som sognets 20 fattige gårde næppe kunne klare at betale gennem deres tiender, men ved et nyt kirkesyn i 1702 kommer svaret.

Nu var kirken sat i forsvarlig stand, da patronen agtede at indrette en familiegravelse under koret, hvilket han gjorde i 1704. Det blev ikke en flot gravhvælving, men kun et muret rum på 4,4 x 5,7 m. og ca. 1 m. dyb. Som dække over blev der lagt en hvælving af træ på korgulvet og alteret blev derfor flyttet frem i kirken, så hele konstruktionen befandt sig mellem alter og kormur.

Allerede i 1691 skænkede han en ny alterkalk til kirken, og på forskellig vis satte han sit præg på kirkerummet. Han fjernede den eksisterende altertavle og i stedet anbragte han på alteret et billede af sig selv og sin anden kone. Messehaglen og alterklædet blev smykket med hans monogram, og muligvis opsatte han også en ny prædikestol, da den har indhugget årstallet 1704.

På korvæggen bag gravrummet blev opstillet et malet træpanel med hans og konens 16 aners våbenskjolde påmalet. Panelet var så højt, at både vinduet i østgavlen og første vindue mod syd blev tilmuret.

Efter sigende skal disse paneler være hentet fra riddersalen på Rugård, de blev i 1902 fjernet fra kirken og kan i dag ses opstillet på Koldinghus.

Hvorfor ville Arenfeldt begraves i Fuglslev kirke, når familien i forvejen havde indrettet gravrum i Rosmus kirke? Min teori er, at med 6 kister her var der ikke plads til flere, og man kunne vel ikke smide familiemedlemmer ud af rummet.

I 1707 var hans økonomi så dårlig, at han måtte overlade Rugård til sønnen, Axel Arenfeldt. Selv flyttede han til Ebeltoft, hvor han hurtigt gerådede i skænderi med bystyret om forskellige småting, men en passende henfart havde han sikret sig i Fuglslev kirke, hvor hans kiste blev sat ned efter hans død d. 20. marts 1717, 72 år gammel.

Her kunne historien stoppe, men det gør den ikke, for kirken måtte jo stadig døje med den uskønne træhvælving i koret. I 1894 var hvælvingen så rådden, at den måtte fjernes og i stedet blev der lagt et fladt bjælkeloft over gravrummet. Ved den lejlighed registrerede Nationalmuseet hvor mange kister der var sat ned og hvem de rummede.

Der var fem kister: Jørgen Arenfeldt, død 1717. Hans anden kone, Ellen Christine Below, død 1724. Hans barnebarn, Nelle Margrethe Arenfeldt, død på Rugård som 8-årig 1717. Hans datter, Margrethe Marie Arenfeldt, død som 32-årig 1716. Hans kones ugifte søster, Sofia Below, død 1709.

Bjælkeloftet over rummet var mørnet i 1915, så nu skulle der lægges et varigt dække. Der blev lagt murede ”kostaldshvælvinger” over og ovenpå igen et tykt lag beton uden nogen form for adgang. Ovenpå igen lagdes trægulv i koret, og så gik erindringen om gravrummet i glemme hos de fleste. Her i 2004 er kirken under grundig restaurering, og herved kom betondækket igen til syne. Chancen var oplagt. Vi bankede et diskret hul i betonen, så vi kunne kigge ned til beboerne. Det så meget spændende ud, for kisterne stod der stadig, og de så også velbevarede ud. Nu blev hullet udvidet så meget, at vi kunne smygge os derned for at måle rummet op, det var nemlig ikke tidligere blevet gjort.

Kisterne var lavet af brede egeplanker, beslået med læder, der for det meste var faldet af, og de var meget mørnede af næsten 300 års ophold. Af Nationalmuseets optegnelser ses det, at der har været nogle store kisteplader med beskrivelse af afdøde. De fandtes ikke, men rundt ved kisterne lå der 18 metalvåbenskjolde, hver med et adelsnavn udhamret i metallet.

Det sås tydeligt, at nedgangen til rummet havde været i sydenden af langmuren ind mod kirken, men det mærkelige er, at kisterne ikke stod i den rækkefølge, dødsfaldene var indtrådt. Måske har familien flyttet rundt på kisterne, de var trods alt ejere af kirken fra 1690 til ca.1745.

Nu er hullet i betonen igen forsegleet – gravfreden er genoprettet, og til slut er der kun at sende en venlig tanke til Jørgen Arenfeldt – tak for besøget, det var spændende at hilse på dig, og hav det nu godt de næste 300 år.

PS: Biblioteket har Gustav Henningsens bog: Heksejægeren på Rugård.

Krypten i koret

Jørgen Arenfeldts første kone blev gravsat i familiens gravhvælving under koret i Rosmus Kirke. Her har han og hans anden kone ikke villet, eller nok mest sandsynligt, ikke kunnet være, for i gravrummet der (sløjfet 1864) ved man med sikkerhed, at det rummede fem kister og muligvis flere. Rummet må altså have været fyldt op, og nok derfor indrettede han et rum til sig selv og familien under koret i Fuglslev Kirke, efter at han i 1690 havde købt patronatsretten til kirken, måske allerede da med tanken om en senere krypt, for hvad ville han ellers med en stor, faldefærdig kirke til et lille sogn, der i afgifter slet ikke kunne udrede de penge, en nødvendig, større restaurering ville koste?

I 1704 indrettede han det ved kirkesynet i 1702 bebudede ”hvilested” i kirken. Det blev nødvendigt at flytte rundt på inventaret i koret for at skaffe den fornødne plads til det nye rum til kister.

Alteret blev rykket frem i koret, så krypten kunne være bagved på tværs af kirken, men det blev ikke nogen flot gravhvælving. Der blev lavet et muret rum, 5,7 m langt og 4,4 m bredt, så kisterne kunne stå på tværs i rummet, og med så lille en dybde, at kistelågene kun var 35 cm under korgulvet. Over rummet blev lagt en hvælving af træ, der i 1894 var så mørnet, at den blev udskiftet med et fladt plankedække.

Fem kister blev efterhånden sat ned i gravrummet, og der har heller ikke kunnet være flere.

Den nordligst stillede (kiste 5) var en mindre kiste. Den rummede et barnebarn af Jørgen Arenfeldt, Nelle Margrethe Arenfeldt, død på Rugård d. 9. maj 1717, 8 år gammel.

Den næste (kiste 4) var en meget stor kiste. Den rummede Jørgen Arenfeldt selv, død i Ebeltoft d. 20. marts 1717, 72 år gammel.

Den tredje kiste var også meget stor. I den lå Jørgen Arenfeldts kone, Ellen Christine Below, død i Ebeltoft 1724, 72 år gammel.

Den næstsidste (kiste 2) var lidt kortere, men som de andre udstyret med kisteplader, der nu alle er borte. Den indeholdt liget af Jørgen Arenfeldts datter, Margrethe Marie Arenfeldt, død 1716, 32 år gammel. Hun var gift med major Carl Gustav von Drewitz.

Den sidste, længst mod syd (kiste 1) var af samme format som den foregående. Den rummede liget af en søster til Ellen Christine Below, jomfru Sophia Below, død 1709, 50 år gammel.

Jørgen Arenfeldt købte Rugård i 1682 af en fætter, Hans Arenfeldt. De var begge sønnesønner af Rugårds grundlægger, Hans Axelsen Arenfeldt til Palsgård, som mageskiftede sine besiddelser ved Kolding med kongen og overtog Hyllested og Rosmus sogne, hvor han 1585-90 opførte sin nye gård, Rugård, hvor landsbyen Hyllested Rude lå (Rude betyder rydning). Denne rydning, med efterfølgende bygning af 16 gårde, havde bønderne i Hyllested udført over lang tid, et stort arbejde, der nu ganske enkelt blev udslettet for at give plads og jord til den nye herregård.

I nutiden er Jørgen Arenfeldt bedst kendt som heksejægeren fra Rugård. Fra Spanien havde jagten på hekse bredt sig op gennem Europa i 15-1600-tallet, og efter en længere pause tog processerne igen til i Jylland i foråret 1686, nu med Jørgen Arenfeldt som ivrig deltager. Den længere pause skyldtes, at dommerne ved landsretten i Viborg frikendte de mange hekse, der var dømt til bålet ved de mindre, lokale retter. Dødsdomme over hekse skulle nemlig stadfæstes af Landsretten i Viborg, så her skulle også Arenfeldt møde op med de hekse, han i forvejen havde dødsdømt ved sit eget birketing på Rugård. Omkring 1680 var der kommet nye og yngre dommere i Landsretten, der havde et lidt andet syn på disse for os i dag helt horrible og bestialske processer mod uskyldige mennesker. Nu blev det lettere at overbevise dommerne om heksenes ”forbrydelser” og derfor også

lettere at få dem dømt til bålet. Hans processer startede i foråret 1686, og tilsyneladende kunne han snart se hekse alle vegne. De fleste blev anvist ham af en ”klog kone” fra Boeslum, Anne Sørensdatter, som han havde siddende i fangekælderens på Rugård. I sin praksis som klog kone kom hun også til Århus, hvorfra hun kendte borgmesterens kone. Anne forklarede Arenfeldt, at også denne kone var en heks, og straks blev hun derfor anklaget. Her forregnede Hans Excellence sig slemt, idet borgmesteren henvendte sig til kongen og mødte samtidig op med en længere stævning mod Arenfeldt. Kongen forlangte sagen ført ved Højesteret i København, hvor Arenfeldt blev idømt en bøde på 1000 rigsdaler, der var en meget stor sum dengang. Hans heksejagter varede kun et halvt år, hvor han nåede at få brændt to hekse på Rugård, men samtidig var han medhjælper ved andre processer, hvor adskillige blev brændt levende. Det blev de sidste hekseprocesser i Jylland, idet kongen nu forlangte alle disse sager ført ved Højesteret, og det havde angiverne i reglen ikke råd til at gennemføre, ikke mindst fordi de anklagede sjældent havde noget at konfiskere.

1915 var plankedækket over krypten så mørnet, at det blev fjernet og der blev muret små hvælvinger på jernbjælker over det åbne gravrum. Derover blev lagt et lag småsten og ovenpå igen et tykt lag beton. Over betonen lagdes trægulv på et lag strøer. Dette trægulv er i 2004 blevet fjernet i forbindelse med kirkens store restaurering, men betonlaget er bevaret uændret. Gravrummet er altså endnu intakt og rummer stadig de nævnte fem kister. Over betonlaget er nu lagt et nyt gulvlag af mursten uden adgang til krypten. Kendskabet til, hvem der lå i kisterne, haves fra Nationalmuseets undersøgelse af rummet i 1894 i forbindelse med udskiftningen af den oprindelige træhvælving. Kisterne var da udstyret med kisteplader, der fortalte, hvem de indeholdt. Disse kisteplader lovede den daværende kirkeejер, godset Bjørnholm, at ophænge i kirken, men det skete ikke, og de findes ikke mere.

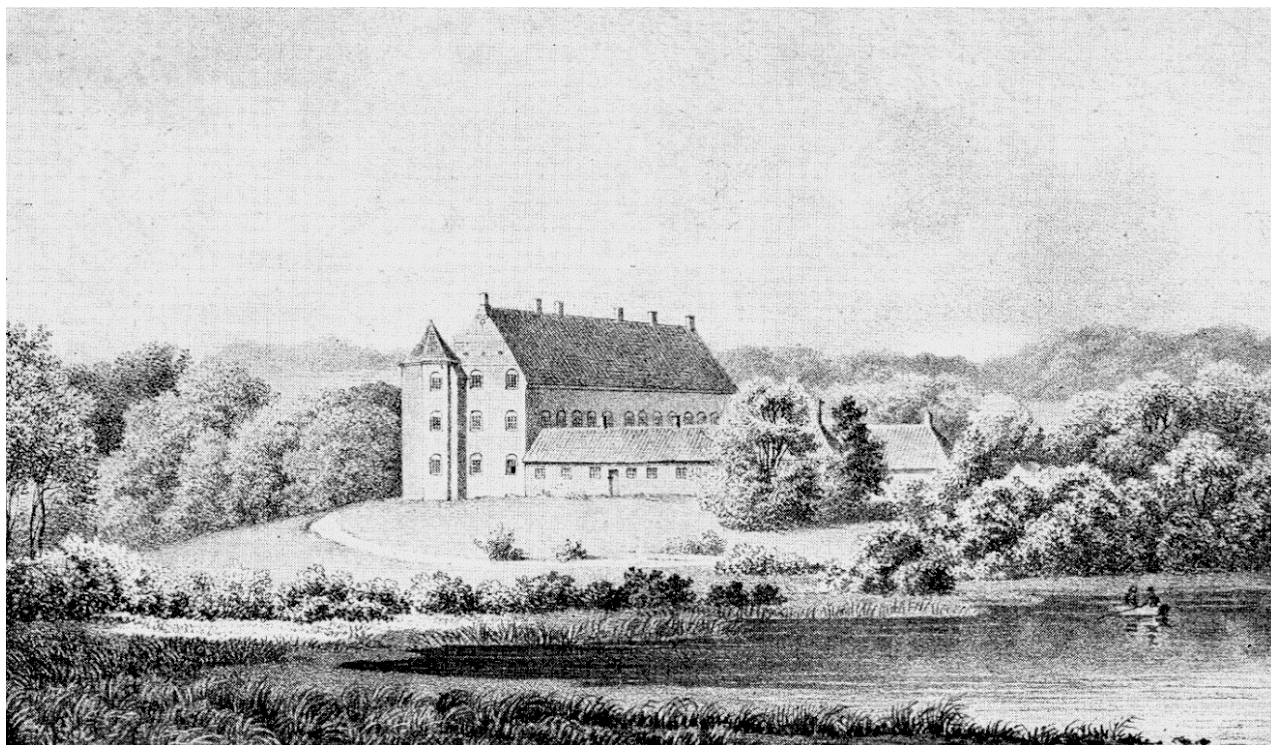
Under kirkens restaurering i 2004 blev der banket hul i betonlaget, så man kunne komme ned i krypten for inspektion, opmåling og fotografering. Kisterne var møre, men ikke faldet sammen. De bestod af en inderkiste af fyrretræ og en yderkiste af egetræ, beklædt med læder, der dog mest var faldet af, da de mange småstifter var rustet bort. Rundt på gulvet lå ca. 20 små kisteplader af metal, udformet som våbenskjolde og hver med et adelsnavn anført forinden på pladen. Som det fremgår, stod kisterne ikke i rækkefølge efter dødsår. Har familien flyttet rundt på dem, eller har nogle af dem måske stået et helt andet sted inden nedsætningen i krypten her? En tilmuret åbning i sydenden af muren ind mod kirkerummet kan have været en slidske ned til krypten. Det er dog usikkert.

De tidligere omtalte træpaneler i koret, har man altid ment, var opstillet af Jørgen Arenfeldt. Det kan heller ikke afvises, men – i kirkens gamle protokol er der i 1952 anført følgende: Det fortælles, at herremanden på Rugård havde en datter, der var syg og skulle dø. Faderen lovede hende da, at hun skulle blive begravet i riddersalen på Rugård, men da det ikke kunne lade sig gøre, satte han i stedet riddersalens paneler om hendes grav i Fuglslev kirke. Sandt eller ikke, den otte-årige pige, der var barnebarn af Jørgen Arenfeldt, døde i 1717 og ligger i krypten. Det kan meget vel være hendes far, Axel Arenfeldt, der har opsat panelerne i kirken ved hendes død, og ikke som ellers antaget, Jørgen Arenfeldt i 1704.

Jørgen Arenfeldt var kendt som en mand med store armbevægelser og et stridbart sind. Hans mange projekter var ikke lige givtige, bl.a. byggede han et stort skib i Hobro, hvortil Rugård leverede store mængder egetræ, efter sigende til samme værdi som tre herregårde. Desværre var skibet ikke videre sødygtigt, så det blev en dyr investering. En guldkæde over skulderen til 1200 rigsdaler til at bære kården i tærede også på formuen, og i 1708 slap pengene op, så han måtte overlade Rugård til sønnen, Axel Arenfeldt. Selv flyttede han og konen til Ebeltøft, hvor han i 1711 af kongen blev fritaget for at betale kopskat (personskat), efter at amtmanden havde indstillet ham ”til særlig kgl. mildhed, da han er en fattig, gammel mand, hvis vilkårs slethed desværre er alt for vel bekendte.” Han var dog ikke ringere stillet, end at han i 1716 skænkede en ny lysekrone til kirken i Ebeltøft, men det var måske de sparede skattepenge, han der gav videre til kirken.

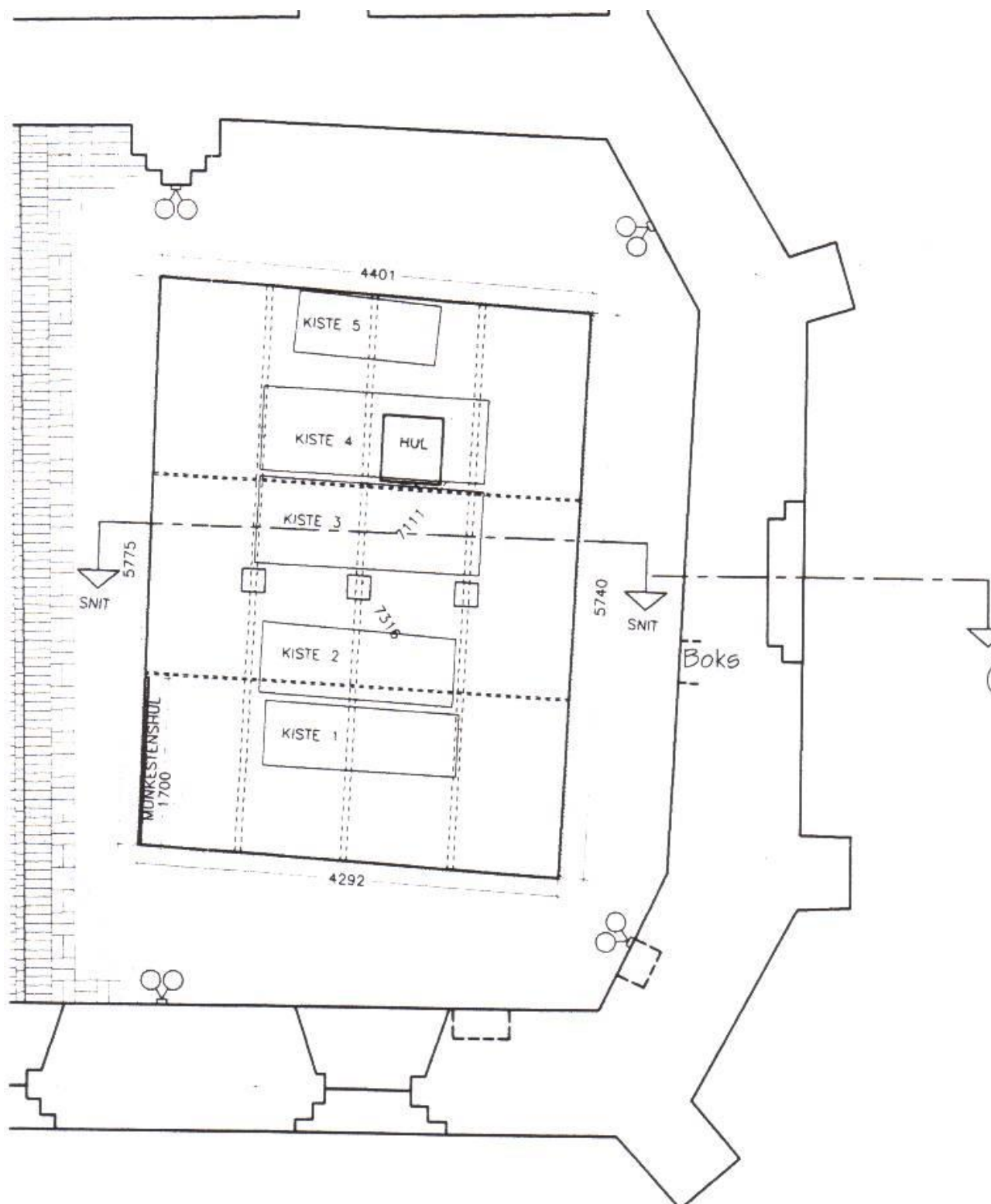
Allerede året efter døde Jørgen Arenfeldt, 72 år gammel. Et usædvanligt livsforløb, selv for en mand af hans rang som adelsmand og etatsråd, var forbi. Fra magtens tinder var han rutschet ned til at ende som en fattig, gammel mand i Ebeltoft, men i Fuglslev Kirke ventede hans tidligere opførte krypt, der nu gav ham en henfart og en gravplads, der var en adelsmand værdig.

Heller ikke sønnen, Axel Arenfeldt, var nogen god økonom. 1737 måtte han forlade Rugård, efter at hans kreditorer havde overtaget gården, og dermed var Arenfeldtslægtens tid på Rugård forbi. Ved samme lejlighed gik patronatsretten til Fuglslev Kirke over til nabogodset Høegholm.

Rugård. Litografi fra ca. 1850. Det kgl. Biblioteks billedsamling.

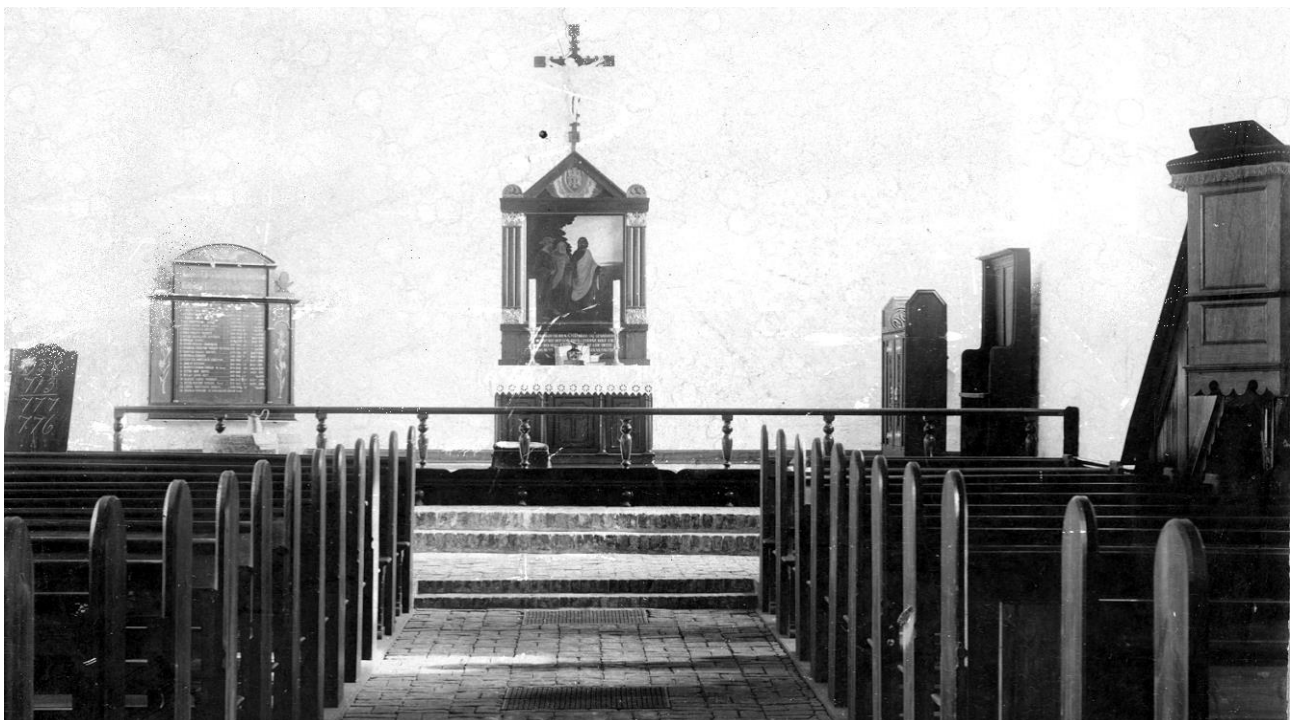
Opmåling af krypten 2004

Krypten i koret, tegnet ved kirkens restaurering i 2004. Det markerede hul er igen tilmuret.

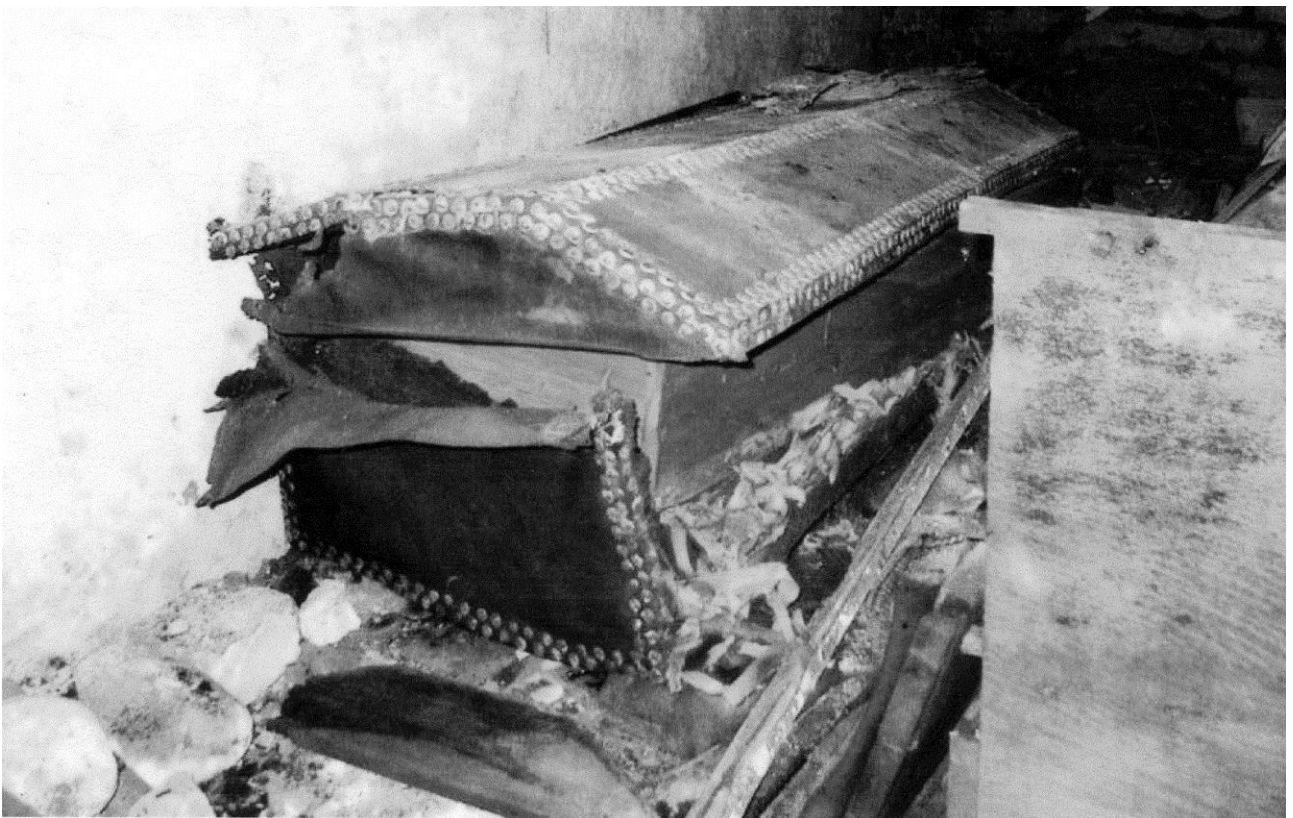
Kirken ca. år 1900. På billedet ses det gamle våbenhus på sydsiden af kirken. Det blev nedbrudt i 1910, efter opførelsen af nyt våbenhus i vestgavlen. På kirkegården anes et par af datidens gravkors af støbejern.

Kirkerummet ca. år 1900. I højre side ses indgangen fra det gamle våbenhus. Alterbord og –billede var dengang nyt, opstillet i 1898. I koret ses den gamle prælatstol til højre og præsterækketavlen til venstre. Over alterbilledet hænger kirkens krucifiks. Der var dengang ingen lysekroner.

Jørgen Arenfeldts lidet pompøse gravkrypt med de langt senere ”kostaldshvælvinger” over. Stenene på gulvet var efterladt af de murere, der havde muret hvælvene. På nærmeste kiste ses de nu løse læderstykker, som alle kister havde været beklædt med.

Barnekiste, der rummede den otteårige Nelle Margrethe Arenfeldt, død 1717. Hun var lagt på et lag høvlspåner. Her ses den fine beklædning af læder, fastgjort med et utal af søm.

Skolen

I begyndelsen af 1700-tallet fandtes næsten ingen skoler på landet i modsætning til købstæderne, hvor latinskolerne havde fungeret siden reformationen. Det betød dog ikke, at ungdommen slet ingen undervisning fik, for iflg. kirkeordinansen af 1542 skulle hver sognepræst have en degn, der skulle undervise pastoratets ungdom i kristendomskundskab efter Luthers lille katekismus. Denne undervisning foregik mange steder i kirken om søndagen efter gudstjenesten.

Degnen hørte til den gejstlige stand. Han skulle være sognepræsten lydige, og han måtte ikke forlade herredet uden præstens tilladelse. Foruden undervisning skulle han ringe med kirkeklokken, bede ind- og udgangsbøn, lede sangen og assistere præsten under gudstjenesten samt holde kirken ren og kirkegården ryddelig. Han blev ansat af kirkens ejer og skulle inden ansættelsen eksamineres af biskoppen. Bønderne skulle svare tiendekorn til degnen, en tredjedel af hvad præsten fik, foruden nannest (naturalier).

1676 bliver Rasmus Søfrensen Knap kaldet til degn i Tirstrup/Fuglslev sogne efter veloverstået overhøring af biskoppen. Han får anvist en liden bolig i Tirstrup, hvortil hører et lidet stykke jord i marken, men da denne jord består af flyvesand, bliver den kun tilsået hvert tredje år, og dog skal han betale skat af jorden. Til huset hører også en liden, indhegnet hauge.— Senere degne: 1690, Rasmus Sørensen Knap. Palle Amdisen, død 1728. Hans Weile, forflyttet til Skødstrup degnekald 1748. Haver været en meget duelig skoleholder, så hans menighed ærer ham i hans grav. Rasmus Hørning, først degn i Skødstrup, kaldet hertil 1748, død 1754. Oluf Nielsen Abel, kaldet 1754.

Fra hver gård i begge sogne skal degnen årlig have 1 skæppe ($\frac{1}{8}$ tønne = 17,38 l. = 12,5 kg.) rug, 1 skæppe byg, 8 lille brød, en halv gås og en snes æg. Husmændene slipper lidt billigere, de skal erlægge 4 lille brød, en fjerding ($\frac{1}{4}$) gås og 10 æg. Foruden disse naturalier havde han også en anden indtægt, kaldet offer. Det var skik og brug, at man ved højtiderne og kirkelige handlinger som dåb, bryllup og begravelse gav (ofrede) ham lidt penge for hans ulejlighed.

Af en indberetning fra sognepræsten dateret 7. oktober 1691 fremgår det, at degnens indtægt fra offer i Fuglslev sogn var meget ringe. Han skriver: *Offer får degnen heel lidet, såsom Patronen (Jørgen Arenfeldt) med alle sine folk er rejst fra gården og reciderer der ej mere; og bøndernes skillinger så kostbare, at han i stedet for han tilforns har kunnet få 6 eller 7 daler nu næppe kan nå så meget som 3.*

Fuglslev skole fik en lang og svær start. 1735 gik der bud fra amtet til sognepræsterne, at de skulle redegøre for, hvor der var oprettet skoler på landet og ikke mindst, hvor der endnu ikke fandtes skoler. Præsten meddelte, at i Tirstrup sogn havde herskabet på Høegholm oprettet en skole i 1726, men i annexsognet Fuglslev fandtes ingen skole, selvom det kunne være meget nyttigt med en sådan. Han foreslog, at kirkens patron skulle bygge et skolehus i Fuglslev by og dertil ansætte en duelig skoleholder, til at forestå undervisningen af sognets børn. Det blev ikke gennemført.

1736 kom en lov om tvungen konfirmation. Var man ikke konfirmeret, kunne man ikke blive gift eller overtage en fæstegård. 23. januar 1739 kom en skoleforordning, der skulle forsøge at sætte undervisningen af børn på landet på et forsvarligt niveau, men den havde en fejl. Den bestemte nemlig, at lodsejerne i sognet selv skulle finde ud af, hvordan og hvem der skulle afholde udgifterne til et skolehus. Det kunne man ikke enes om, men det skortede ikke på gode forslag. Man kunne lade børnene fra Fuglslev gå til Tirstrup skole og børnene fra Gravlev til Hyllested skole. Det satte præsten sig imod, han kunne ikke komme og overhøre børnene i en udensogns skole, og desuden kunne skolen i Tirstrup ikke rumme flere elever.

Et andet forslag gik på, at man kunne oprette en såkaldt vandreskole og ansætte en passende ung person til at undervise. På den måde skulle undervisningen foregå skiftevis i de to landsbyer, og skoleholderen skulle så have kost og logi på skift på gårdene. Det, mente myndighederne dog, var

for primitivt og dårligt, og diskussionen fortsatte uden resultat. 1743 enedes man om, at største lodsejer i sognet, Adrian Becker på Søholt, skulle opføre et skolehus i Fuglslev på grand jord (fælles jord) i bekvem nærhed af kirken, hvor det ikke kunne genere de omkringboende.

Det skulle være en vinterskole, hvor børnene blev undervist fra Mikkelssdag (29. september), eller når rugen var sået og frem til påske. Skoleholderen skulle årligt have 6 rigsdaler 2 mark og 2 tønder rug foruden 14-16 gode bønderlæs tørre tørv, alt sammen betalt og leveret af beboerne i sognet. Undervisning i læsning og kristendomskundskab kostede ikke noget, men skulle et barn derforuden lære at skrive og regne, var prisen for disse ekstra kundskaber 2 skilling om ugen.

Nu var skolen endelig i gang, men det har næppe gået godt, for i 1772 skriver sognepræsten i en indberetning følgende: Udi Fuglslev sogn har ej været nogen ordentlig skoleholder før i år, og jeg frygter, at samme ej vil få bestandighed, når hans løn og lejlighed ej bliver sat på en bedre og vissere jord. Det skulle kun være en vinterskole med en dårlig løn, og derfor har det kun været dårlige subjekter, der har passet embedet. Det haver derfor været meget jammerligt, at endog ganske udygtige og uværdige personer har fået skolelønnen, snarere som en almisse end som en belønning.

Skolen blev brandforsikret første gang d. 8/8-1817 for 220 rigsdaler, afstand til nabohus 9 alen, betegnes farlig (stråtag). 1860 må skolen være slemt nedslidt, for da bliver den nedbrudt og en ny skole opført ved siden af den gamle. Den fik grundmur og stråtag, afstand 18 alen og forsikredes nu for 4100 rdl. Desuden opførtes en mindre bygning vinkelret på skolen til tørv, forsikret for 640 rdl.

21. maj 1904 brændte skolen ned til grunden, efter at lærerens to drenge havde eksperimenteret med tændstikker i tørvehuset, og ilden bredte sig videre til nabogården på modsatte side af vejen, den nedbrændte også. Mens en ny skole blev bygget, blev børnene undervist i et lejet lokale i gården, Bygaden 2.

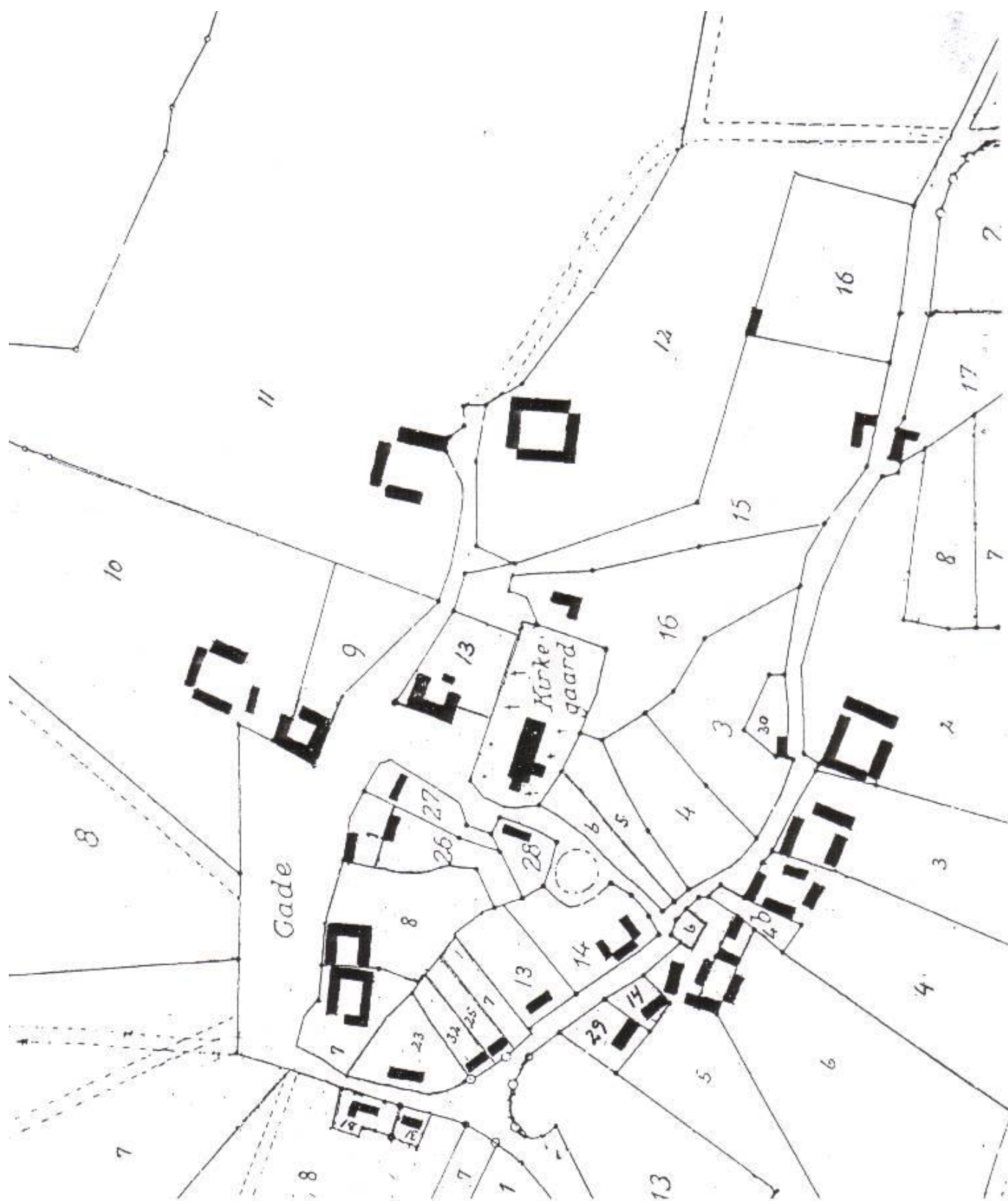
Da den gamle skole lå i udkanten af skoledistriktet, valgte man at opføre den nye skole et par km. mod syd, men dog nord for Stokbækken, så den stadig kunne kaldes Fuglslev Skole. Her opførtes en solid rødstensbygning med en skolestue og bolig til læreren og hans familie. Desuden en mindre bygning med et mødelokale, brænderum, vaskehus og toilet til læreren, foruden en lille stald til et par heste og toiletter til eleverne. Skolebygningen blev brandforsikret for 9750 kr. og udhuset for 2350 kr. Selv vandpumpen i brønden blev forsikret for 20 kr.

Skolen fungerede som alle andre, små landsbyskoler med en lærer, hvor eleverne derfor kun gik i skole hver anden dag, dog også lørdag. Med kun en lærer var hans evne som underviser afgørende for elevernes viden, når de efter syv års hverandendags skolegang blev konfirmerede og gik ud af skolen. En lærer med mange års ansættelse kunne derfor præge to generationers børn i både positiv og negativ retning. Fuglslev Skoles lærere gennem nyere tid dækker begge kategorier.

Med oprettelsen af de nye, store centralskoler var landsbyskolernes tid forbi. I Fuglslev protesterede beboerne kraftigt mod skolens nedlæggelse. Ikke så mærkeligt kom protesterne mest fra folk, hvis børn for længst havde forladt skolen. Eftertiden har vist, at Tirstrup Centralskole, der blev bygget i 1960, var et stort fremskridt sammenlignet med Fuglslev Skole.

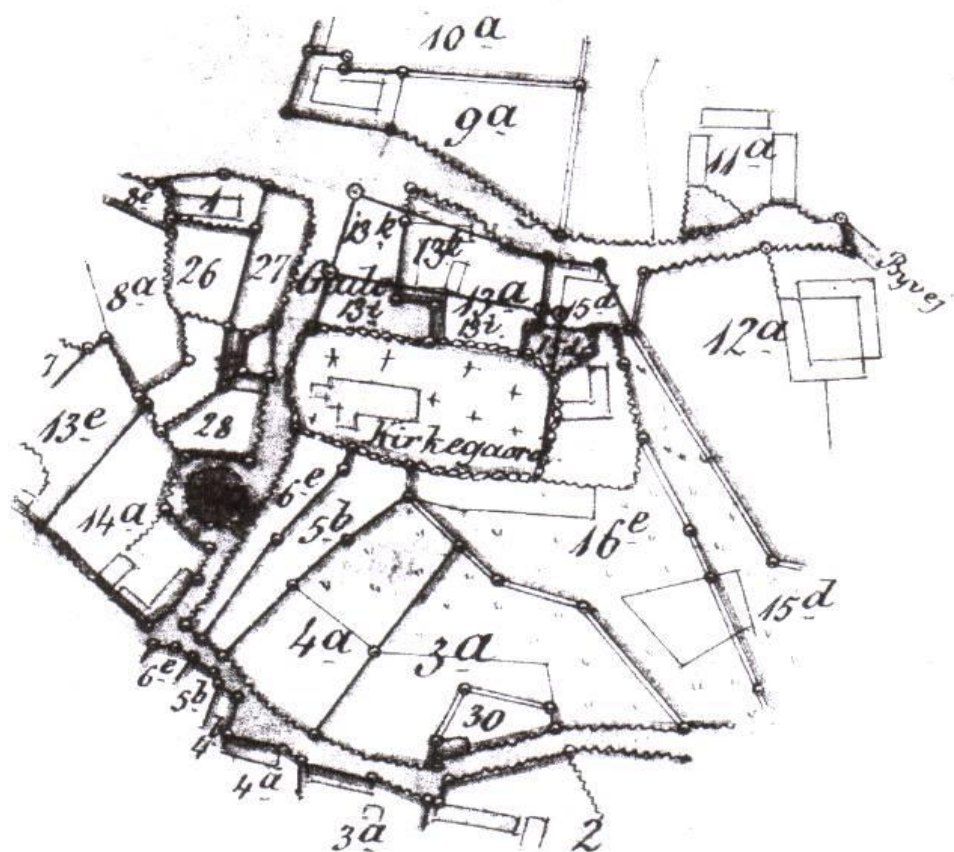
Afsnit III

Byens gårde

Bykort 1820 – 1840

Kortet giver et ret godt billede af byens udseende i 1. halvdel af 1800-tallet. Cirklen sydvest for kirken markerer gadekæret, der dengang må have været vandfyldt. Det store gadeareal er den fælles sandgrav, og den stiplede vejføring er den nye vej, der blev anlagt ved udskiftningen.

Kort over bymidte

Kortet er tegnet omkring år 1900, men er en kopi af udskiftningskortet fra 1795. Det viser de mange matrikelnumre omkring kirken, hvor gårdene 13-15-16 og 12 lå inden storbranden i 1826. Hvis kirkegården virker noget smal, er det forståeligt, den blev som tidligere nævnt først udvidet mod nord i 1908.

Gården, Sydvænget 8

1688: Gl. matrikel nr. 1. 1844: Ny matrikel nr. 2.

1688: Ejer velbårne hr. Rantzau til Løvenholm, fæster Søffren Jensen

1706: Fæster Jens Lambertsen

1787: Ejer Inger Kirstine Kiersgaard, salig Barfoeds enke (han havde været præst i Lyngby)

1793: Laurs Madsen Peerstrup, skøde 10/6

1798: Johan Bøjesen, købte på auktion 31/1 efter Laurs Peerstrups død

1832: Carl Christian Gross, (kom fra Øksenmølle) skøde 11/12

1835: Christen Andersen Krog, (C.C. Gross var da flyttet til Elsegårde) skøde 27/1

1844: Anders Peter Krog, skøde 8/2

1883: Skifteattest til enken Gertrud Marie Hansen 2/7

1893: Jørgen P. Thomsen, skøde 18/4

1917: Anders Thomsen, søn (senere vognmand i Tirstrup)

Hans Peter Larsen

Valdemar Sørensen

1926: Søren Pedersen

søn Ove Pedersen

Ved udskiftningen i 1795 fik gården en toft sydøst i byen og en hovedlod sydøst for byen. Til gården hørte også den under nr. 30 anførte husplads og have (se kortbilag)
Som den eneste gård fik den hele det udlagte areal samlet i marken sydøst for byen.

Gårdens areal er i tidens løb blevet stærkt reduceret. Anders Thomsen solgte den yderste, østlige side af marken til Hans Hansen, daværende ejer af Lundsmosegård, Stokbækvej 1.

Senere er hele sommerhusområdet øst for vejen mellem Fuglslev og Gravlev udlagt fra gårdens areal.

Gården ligger stadig på dens oprindelige plads, hvor det gamle, velholdte stuehus endnu viser, hvordan stuehusene så ud, før de senere blev bygget af røde sten og med fast tag.

De tætliggende, stråttækte gårde i de gamle landsbyer var et let bytte ved ildebrand, og det er kun få landsbyer, der ikke på et eller andet tidspunkt har oplevet en brand, hvor flere, eller mange, gårde er lagt i aske. Hvis en fæstegård brændte, skulle den selvfølgelig bygges op af ejeren, men besætning og bohavet tilhørte fæsteren, der uden forsikring led et stort tab. Ved forordning af 13/1-1731 blev der oprettet brandforsikring i købstæderne og fra 1761 var den tvungen. Fra 29/2-1792 blev den

også gældende for landsbyerne, dog var medlemskab her frivilligt, men i løbet af få år blev næsten alle bygninger forsikrede.

Da **Laurs Madsen Peerstrup** købte gården i 1793, var den tilsyneladende ikke forsikret, og en forsikring dengang var ret omstændelig. Mandag d. 18. april 1796 mødte han op i retten i Ebeltoft og anmodede om at få to mænd ”udmeldt” til at taksere hans gårds bygninger i Fuglslev by forud for en forsikring af gården. Retten udmeldte tømmersmand Christen Jensen Kruse og murermester Niels Augustinussen, begge fra ”de 5 møller” på Lyngsbækgårds gods til hvervet.

Taksationen blev foretaget den efterfølgende torsdag af de to synsmænd med deltagelse af ejeren og herredsskriver Hesselberg fra retten ”for at føre pennen.” De har altså ikke kunnet skrive, og det fremgår også af deres underskrift på taksationen, hvor der står ”med påholden pen.” Forretningen fylder hele seks store foliosider og giver et godt indtryk af bygningernes størrelse og indretning.

1. **Stuelængen** beliggende i sønder og nør, en etage høj, bindingsværk, klinede vægge og stråtag, indrettet til stue, kammer, køkken og bryggers, bestående ialt af 14 fag i længden og 8 alen i bredden (et fag var afstanden mellem de lodrette stolper i bindingsværket, som regel 120-140 cm. og 1 alen var 63 cm.) **Med nutidens mål var huset ca. 17 m. langt og ca. 5 m. bredt.** De 8 fag er med fjællegulv og loft, item (endvidere) lergulve og loft i og over de øvrige 6 fag hus. 3 skorstene, 2 kakkelovne og en bilægger (en ovn indmuret i væggen med fyrlåge i rummet på modsatte side af væggen. Skorstenene er 6 kvarter i højden over taget (1 kvarter = $\frac{1}{4}$ alen), og i vidden så brede, at en skorstensfejer fuldkommen og magelig kan gå derigennem (???) item efter egnens brug, dog ikke aldeles forordningsmæssig. I øvrigt er denne længe med de værende skorstene i god stand med en indmuret kjedel i grue.

Ansættes til værdi à fag 15 rigsdaler = 210 rdl. (85 m²)

2. **Ladehuset** beliggende i øster og vester norden i gården består af 10 fag, indrettet til lo og gulve, bindingsværk, klinede vægge og stråtag, $8\frac{1}{2}$ alen bred i god stand **à 8 rigsdaler = 80 rdl. (54 m²)**

3. **Stald (heste) ko og fårehus** med indvendig karleherberge, beliggende sønder i gården, løber i øster og vester bestående af 10 fag $7\frac{1}{2}$ alen bred, hvilken længde hus ligeledes befindes i god stand med stråtag og klinede vægge **à fag 7 rigsdaler = 70 rdl. (47 m²)**

Baljer, spande og kar findes tilstrækkelige i antal og godhed, item en kjelle (brønd) tæt ved bryggerset med tilhørende spande, ligeledes i meget god stand og hvori findes overflødigt vand i påkommende tilfælde. Ejeren meddelte, at byen ingen sprøjte havde, men at han i fællig med de øvrige beboere, der var indlemmede i Calløe Amts brandkasse, havde andel i 2 store og 4 mindre brandhager, der blev forevist og fundet meget gode og forordningsmæssige. Ligeledes forefandtes en forsvarlig tækkestige, passende til husets og bygningernes højde.

Forretningen sluttet. Datum Fuglslev ut supra = dags dato, som er nævnt øverst i dokumentet.
Fremlagt i retten d. 25. april 1796 Hesselberg Fellumb

Der nævnes ikke med et eneste ord, om besætning og bohave var, eller skulle, forsikres.

Nedlagt gård på Sydvænget 6

1688: Gl. matrikel nr. 2 – 1844: Ny matrikel nr. 3

1688: Ejer velbårne hr. Rantzau til Løvenholm, fæster Niels Obidsen, gården øde

1772: Ejer Søholt, fæster Michel Sørensen

1787: Fæster Peder Christensen Lund

1804: Jacob Pedersen Lund

1824: Hans Pedersen, gift med J. Lunds enke

1834: Peder Pedersen Mogensen

1848: Peder Jacobsen Bisp, vielsesattest 28/3

1870: Frands Nielsen, skøde 29/12

1873: Rasmus Laursen, skøde 30/12

1879: Johannes Christensen, skøde 26/3

1884: G. Langberg, mageskifteattest 7/4

1891: Jørgen Nielsen, skøde 18/11

1893: N. Chr. Nielsen, skøde 16/9

1901: Rasmus Peter Poulsen, fogedudlægsskøde 23/2

1902: Ole Nielsen

1914: Carl Rasmussen

1917: Jørgen P. Thomsen (ejede tidligere nabogården, matrikel 2)

1933: Thomsens enke

1935: K. Løgstrup

Karl Svejstrup

Jens Nielsen

Ved Søholts fallit i foråret 1795 købte Peder Lund sin ”påboende” gård til selveje for 450 rdl. uden at vide, hvor han senere på året ville få sin part af bymarken tildelt.

Tildelt jord i 1795 og senere tilhørende jord ved opmåling til ny matrikel ca. 1820 (se kortbilag)

En til gårdspladsen og haven i byen grænsende indlod sønden for byen.

En enghave norden for gården.

En udlod østligst i Østermarken ved Hyllested skel.

En englod ved Søholt skel sydvestlig for byen.

En lod i mosen sydøst for byen (Lunds mose)

En lod i heden ved markskellet sydøst for byen.

1795 var gården 3-længet med den nordre længe liggende helt ud til gaden, og tilsyneladende lå stuehuset mod øst som på nabogården.

Gårdens udbygninger blev nedbrudt i begyndelsen af 1900-tallet, efter at hovedparcellen syd for gården i 1902 var blevet solgt til matrikel 12. Også arealet i Østermarken og de øvrige lodder var solgt fra, dog ikke enghaven mellem gården og kirken.

Årsagen til gårdens nedlæggelse skal nok findes hos ejerne omkring år 1900, da der bl. a. blev udfærdiget et fogedudlægsskøde.

I dag er der et beboelseshus tilbage på grunden med tilhørende enghave med garage på modsatte side af vejen.

Folketælling 1787:

*Peder Christensen, husbond, 50 år, gift 1. gang
Stine Pedersdatter, hans kone, 52 år, gift 1. gang
Jacob, deres søn, 26 år, ugift, karl
Søren Rasmussen, 28 år, ugift, tjeneste karl og national soldet
Niels Jakobsen, 10 år, tjenestedreng*

Folketælling 1834:

*Peder Pedersen, 53 år, gift, selvejer gårdmand
Jensine Jacobsdatter, 30 år, gift, hans kone
Hans Andersen, 7 år, Plejesøn
Hans Pedersen, 57 år, gift, aftægtsmand på gården
Ane Cathrine Jensdatter, 65 år, gift, hans kone*

Nedlagt gård på Sydvænget 4

1688: Gl. matrikel nr. 3 – 1844: Ny matrikel nr.4

1688: Ejer Høegholm, fæster Rasmus Pedersen

1706: Fæster Peder Rasmussen, søn

1787: Fæster Niels Sørensen Madsen, skøde fra Høegholm 28/10-1794

1814: Søren Nielsen, søn, skøde 5/4

1834: Anders Andersen Krog

1860: Niels Andersen Krog, søn

1917: Hans Christian Rousing

1930: Carl Lindquist

Børge Hansen

Tildelt jord i 1795 og senere tilhørende jord ved opmåling til ny matrikel ca.1820 (se kortbilag)

En til gårdspladsen og haven i byen grænsende indlod i marken syd for byen

En hovedlod i Østermarken ved Hyllested

En englod ved Søholt skel sydvest for byen

En lod i mosen sydøst for byen (Lunds mose)

Desuden bruges til gården 2 sammenhængende englodder på Gravlev bys mark og der anført under nr. 23 (de lå i Vestereng ved Havmølleåen)

I gårdens mark er en lergrav, hvori byens beboere har ret til at tage ler, men græsningen tilhører gården.

Denne lergrav er usædvanlig stor, måske har man her hentet ler til at lægge på sandflugten vest for byen. Det nævnes ikke i papirerne, men det brugte man andre steder, så måske –

Da den nye skole blev bygget i 1904, blev der fra graven her hentet ler til at lægge på legepladsen, vel sagtens for at dæmpe støvet fra den løse sandbund på grunden.

Hovedloden i Østermarken blev frasolgt ukendt år og indloden syd for gården blev solgt til matrikel 12 i 1933.

I dag er der et beboelseshus på grunden, med tilhørende enghave på modsatte side af vejen.

Folketælling 1787:

Niels Sørensen, husbond, 45 år, gift 1. gang, bonde og gårdmand
Ane Rasmusdatter, hans kone, 26 år, gift 1.gang
Søren, deres søn, 5 år
Hans Ebbesen, 12 år, tjenestedreng

Folketælling 1801:

Niels Sørensen, husbond, 62 år, gift 1. gang, bonde og gårdbeboer
Ane Cathrine, hans kone, 38 år, gift 1.gang
Søren Nielsen, 15 år, deres søn
Rasmus Nielsen, 8 år, deres søn

Folketælling 1834:

Anders Andersen Krog, 39 år, gift, selvejer gårdmand
Petrine Nielsdatter, 39 år, gift, hans kone
Ane Sophie Andersdatter, 11 år
Niels Andersen, 9 år, søn
Anders Andersen, 7 år, søn
Carl Andersen, 5 år, søn
Bollette Kirstine Marie Andersen, 1 år, datter
Mette Cathrine Rasmusdatter, 25 år, ugift, tjenestepige
Ane Marie Nielsdatter, 71 år, enke, inderste, ernærer sig ved håndgjernings arbejde

Folketælling 1845:

Anders Andersen, 50 år, gift, født i Lee sogn, Viborg amt
Pethrine Nielsdatter, 50 år, gift, født i Hyllested sogn, Randers amt, hans kone
Ane Sophie Andersdatter, 22 år, ugift, født her i sognet, datter
Niels Andersen, 20 år, ugift, født her i sognet, søn
Carl Andersen, 16 år, ugift, født her i sognet, søn
Bollette Kirstine Marie Andersdatter, 12 år, født her i sognet, datter

Folketælling 1860:

Niels Andersen Krog, 35 år, gift, født her i sognet, gårdmand, husfader
Ane Ditlevsen, 23 år, gift, født i Rosmus sogn, hans kone
Bollette Kirstine Andersen, 27 år, ugift, født her i sognet, husfaderens søster, tjener
Anders Andersen, 65 år, gift, født i Lee sogn, Viborg amt, husfaderens forældre,
Petrine Nielsdatter, 65 år, født i Hyllested sogn der af ham forsørges

Gården Birkely, Sydvænget 2

1688: Gl. matrikel nr. 4. Straks efter udskiftningen i 1795 **delted den i to gårde, ny matrikel 5 og 6**

1688: Ejer, borgmester Bram i Helsingør, fæster Hans Michelsen

1706: Ejer, kongelig regimentsskriver Hans Holmer, fæster Michel Hansen Bødker

1761: Ejer, Søholt, fæster Søren Jensen Kremmer

1772: Ejer, Søholt, fæster Hans Sørensen Kremmer

1787: Ejer, Søholt, fæster Niels Ravn

1792: Ejer, Søholt, fæster Jens Andersen Foged, skøde på gården 14/10-1796, pris 525 rigsdaler

Ved udskiftningen i 1795 tildeltes følgende:

En til gården grænsende sandlod syd for byen

En hovedlod i Østermarken øst for byen

En englod ved bækken sydvest for byen

En tørvelod i Lunds mose øst for byen

En borgmester og en regimentsskriver som ejere kan lyde mærkeligt, men heldigvis er der fundet en skriftlig forklaring:

I et brev fra 1651 skriver kongen (Fr. III), at hans salig far (Chr. IV) har lånt af borgmester og råd i Helsingør 3032 rigsdaler, brugt i de tidligere krige. Kongen kan ikke betale pengene tilbage, så nu får borgmesteren, blandt meget andet, pant i kongens tre gårde i Fogelsleff. De ansættes i pris til 50 rigsdaler pr. td. hartkorn, men da de er en smule ringere end vurderingen, sender kongen straks til Helsingør 10 rigsdaler 10 skilling til udligning af prisen. Gårdene er næppe senere blevet indløst.

Her slutter historien. Det vides ikke, hvilke gårde det drejer sig om (ud over gården her), og heller ikke hvordan og til hvem borgmesteren afhændede gårdene, dog står det klart, at senere er de ejet af godser på Djursland. 1688 ejede borgmesteren også et gadehus uden jord i byen.

En måned efter at Jens Andersen Foged havde fået skøde på gården, solgte han to parceller fra, og det kulminerede, da Peder Jensen Smed d. 5/8-1803 fik skøde på størstedelen af jorden og halvdelen af gårdens bygninger for ialt 280 rigsdaler.

Ved forarbejdet til den nye matrikel i begyndelsen af 1800-tallet fik Peder Jensen Smeds del af gården nu **matrikel nr. 5** og følgende beskrivelse (se kortbilag)

En gårdsplads beliggende ved den mellemværende gård nr. 6, delt i to dele, nemlig den nordre del med vedliggende have og den sydlige bygning uden have, alt midt i byen syd for gaden.

En udlod syd for byen

En liden enghave nord for gården

En græslod sydvest for byen

En udlod i marken nordøst for byen

En lod i mosen sydøst for byen

Desuden bruges ¼ af nr. 32 Gravlev mark (ved Havmølleåen)

1803: Peder Jensen Smed

1825: Jens Rasmussen Bend, skøde 21/5

1860: Rasmus Peter Jensen Bend (nu benævnt hus, nedbrudt omkring 1870)

Den anden halvgård, matrikel nr. 6 fik følgende beskrivelse til matriklen (se kortbilag)

En gårdsplads som ved de til nr. 5 hørende og derimellem liggende bygninger deles i tre dele, nemlig den sydøstre husplads med have, den vestre bygningsplads og den nordlige have, alt midt i byen sønden for gaden.

En tilgrænsende indlod syd for byen

En liden englod syd for kirken nord for gården

En græslod ved Søholt skel sydligst for byen

En udlod i marken nordøst for byen

En tørvelod i mosen sydøst for byen

1795: Jens Andersen Foged

1812: Jeremias Smollerup, skøde 6/7 (J. A. Foged var da flyttet til Ebeltoft Skovgårde)

18??: Jens Christensen, død, hans enke får skøde på gården og gifter sig igen med

1815: Søren Andersen Dreier

1834: Niels Laursen Bach

1845: Jens Jensen

1884: Hans Christian Rousing (senere gårdejer på Tirstrup mark)

1901: Marentius Jensen (senere gårdejer i Gravlev)

1912: Frands Poulsen

1929: Christian Nielsen

1960: Niels Bonde Nielsen

De to „sammenfiltrede“ gårde blev efterhånden igen til én gård. Begge gårde havde haft jord i Østermarken, den frasolgte og her byggedes en ny gård (Stokbækvej 6).

Af gårdens resterende jorder syd og sydvest for byen er det meste nu udlagt til sommerhusområde.

Gården Sydvænget 8, ca. 1922. Personerne: Længst til venstre Osvald Pedersen, søn på gården. Bag drengen, Elvine og Søren Pedersen, ejere af gården. Længst til højre Søren Pedersens far, Jeppe Pedersen. De øvrige er gæster.

Gården Birkely, Sydvænget 2, ca. 1950.

Møllegården, Bygaden 9, ca. 1925, med vindmøllen, der har givet gården navn.

Gården Højholt, Bygaden 6, ca. 1950. Udbygningen til højre med skorstenen er det gamle stuehus. Det nuværende er bygget 1930. En del af stalden havde da stråtag. Bemærk alléen gennem haven. Huset til højre er Bygaden 4 med Osvalds bistader i haven og drivhuset i baggrunden.

Flyttet gård, Møllegården, Bygaden 9

1688: Gl. matrikel nr. 5 – 1844: Ny matrikel nr. 7

1682: Ejer, Høegholm, fæster Anders Hansen

1688: Ejer, Høegholm, fæster Rasmus Søffrensen

1761: Ejer, Skærsø, fæster Rasmus Hansen

1788: Ejer, Skærsø, fæster Rasmus Jensen Smed

1799: Ejer, Skærsø, fæster Poul Hansen, svigersøn, fæstebrev 8/2

1824: Søren Nielsen Friederichsen

1860: Hans Peter Jensen

1874: Chr. Jensen

Adolf Petersen

1908: Jørgen Nielsen

1929: Anker Thomsen

Jelly Sandberg

Tage Henry Nielsen

Otto Revsbech

Vagn Lærke

Tildelt jord i 1795 og senere tilhørende jord ved opmåling til ny matrikel ca. 1820 (se kortbilag)

En gårdsplads med have på gaden nordvestligst i byen

En liden toft på gaden syd for gården

En hovedlod i marken nordvest for byen

En udlod ved markskellet syd for byen

En englod i Dahlet og en tørvelod i mosen ved markskellet, begge sydøst for byen

Til gården og dens hartkorn hører desuden halvdelen af en toft vest for gaden og af englodden nr. 32 på Gravlev mark

På bykortet ses det, at gården oprindeligt lå på hjørnet, hvor Øksenmøllevej udmunder i Bygaden. Omkring 1874 blev den flyttet mod nordvest til dens nuværende beliggenhed i udkanten af byen med langt bedre plads omkring bygningerne. Stuehuset blev opført med grundmur og stråtag, udbygningerne med bindingsværk og stråtag. På gårdens gamle grund er der nu havejord, og alle spor her efter den er borte.

Gården brændte 1930.

Folketælling 1877:

Rasmus Jensen Smed, husbond, 66 år, gift 1. gang, Bonde og gårdmand
Ane Cathrine Sørensdaughter, hans kone, 65 år
Mette Rasmusdatter, deres datter, 36 år, gift 1. gang, ernæres af hendes mand, som er møllersvend
Ane Poulsdatter, hendes datter, 7 år

Folketælling 1834:

Søren Nielsen, 53 år, gift, selvejergårdmand
Bodil Kristine Nielsdatter, 35 år, gift, hans kone
Caroline Kristine Christensdatter, 16 år, ugift, tjenestepige

Folketælling 1845:

Søren Nielsen, 64 år, gift, født i Lyngby sogn, Randers amt, gårdmand
Bodil Kristine Nielsdatter, 45 år, gift, født i Hyllested sogn, Randers amt, hans kone
Niels Sørensen, 11 år, født her i sognet, deres søn
Frederik Peter Sørensen, 10 år, født her i sognet, deres søn
Jacob Pedersen, 27 år, ugift, født i Rosmus sogn, Randers amt, tjenestekarl
Ane Johanne Rasmusdatter, 29 år, ugift, født i Hyllested sogn, Randers amt

Folketælling 1860:

Hans Peter Jensen, 38 år, gift, født i Lyngby sogn, Randers amt, gårdmand, husfader
Ane Kathrine Pedersdatter, 45 år, gift, født i Hyllested sogn, Rds. amt hans kone
Niels Sørensen, 26 år, ugift, født her i sognet, deres stedsøn, tjener på ? ulæseligt
han er søn af gårdens tidligere ejer, Søren Nielsen
Niels Peter Christensen, 14 år, ugift, født i København, plejesøn

Nedlagt gård på Bygaden 7

1688: Gl.matrikel nr. 6 – 1844: Ny matrikel nr. 8

1688: Ejer, Skærsø, fæster Peder Hansen

1761: Ejer, Skærsø, fæster Niels Nielsen Obsen

1770: Ejer, Skærsø, fæster Thyge Jensen

1787: Ejer, Skærsø, fæster Jens Thygesen

1794: Ejer, Skærsø, fæster Thyge Jensen

1808: Anders Jensen Thygesen

1838: Anders Krog og Søren Frederiksen, gården købt på auktion, skøde 13/12

??: Søren Frederiksens enke

1861: Søren Johansen

1873: J. Johansen og N. Rasmussen

1893: A. Marius Andersen

1896: M. J. Klein

1899: Søren Johansen

1841 bliver udhusene nedbrudt, og gården benævnes nu som hus

Tildelt jord i 1795 og senere tilhørende jord ved opmåling til ny matrikel ca. 1820 (se kortbilag)

En toft ved gården på gaden nordvest i byen

En indlod i marken vest for byen

En hovedlod i marken nord for byen

En hedelod syd for byen

En englod i Dahlet sydøst for byen

En tørvelod i mosen ved markskellet sydøst for byen

Desuden halvdelen af den under 33 anførte toftelod på byens mark og to englodder på Gravlev Mark

I modsætning til Søholtgårdene var de to Skærsøgårde (ny matrikel 7 og 8) stadig fæstegårde ved udskiftningen i 1795. Gårdene var lige store, og da de begge ved skøde af 28/6-1808 blev købt til selveje, var prisen også den samme for hver = 600 rigsdaler. Prisen fortæller lidt om inflationen i årene før statsbankerotten i 1813, idet Søholtgårdene, der var noget større, i 1795 kostede omkring 350 rigsdaler.

Da de to gårde ifølge de gamle kort var helt sammenbyggede, kan det måske betyde, at de med deres beliggenhed oprindeligt kun har været én gård. Er det rigtigt, og det er kun gætteri, må delingen være sket før fremkomsten af matriklen fra 1688.

Gårdens jord må være frasolgt omkring 1840, noget til matrikel nr. 7 og noget til nr. 21. I dag ligger der et beboelseshus på grunden.

Folketælling 1787:

Jens Thygesen, husbond, 40 år, gift 1. gang, bonde og gårdmand
Dorthe Andersdatter, hans kone, 30 år, gift 1. gang
Karen, deres barn, 5 år
Anders, deres barn, 2 år
Thyge Jensen, mandens fader, 66 år, enkemand af 1. ægteskab, ophold på gården
Ane M. Rasmusdatter, 14 år, tjenestepige

Folketælling 1834:

Anders Jensen Thygesen, 49 år, gift, selvejergårdmand
Dorthe Sørensdatter, 32 år, gift, hans kone
Dorthe Marie Andersdatter, 2 år, deres barn

Folketælling 1840:

Anders Jensen Thygesen, 55 år, gift, inderste, daglejer
Dorthe Sørensdatter, 38 år, gift, hans kone
Dorthe Marie Andersen, 8 år, deres datter
Maren Andersen, 6 år, deres datter
Jens Andersen, 3 år, deres søn

Ved folketællingen i 1834 står Anders Thygesen som selvejergårdmand, det er vist ikke helt rigtigt. I skødeprotokollen står der nemlig, at d. 31/8-1830 er afholdt auktion over afdøde Jens Thygesens gård, der blev købt af Jens Brodersen Jensen for 280 rigsbankdaler sølv. Han ejede boelsstedet matrikel 14, og det må betyde, at Anders Thygesen aldrig blev ejer af sin fødegård, selvom det var mest naturligt. 1840 sidder han da også til leje i stuehuset (inderste betyder lejer) til den tidligere gård sammen med to andre familier med børn. Hvorfor han ikke overtog gården, og hvorfor han endte som daglejer og inderste, vides ikke.

Gården Højholt, Bygaden 6

1688: Gl. matrikel nr. 7 – 1844: Ny matrikel nr.10

1688: Ejer, Skærsø, fæster Søffren Rasmussen

1761: Ejer, Søholt, fæster Niels Nielsen Obsen

1787: Ejer, Søholt, fæster Jens Nielsen Obsen

1795: Ejer: Søholt, fæster Niels Jensen Obsen,

1828: Jens Nielsen Obsen

1846: Jens Clausen

1860: Skolelærer Mads Andersen

1879: Hans Chr. Jensen

1885: Smed Løvgren

1891: Laurits Anton Lauritsen

1912: Hans Peter Nielsen, svigersøn

1945: Kristian R. Nielsen, søn

Ifølge matriklen af 1688 var gården dengang langt den største i byen, men på et ukendt tidspunkt mellem 1688 og 1761 blev den delt i to lige store dele, og den nye halvdel fik senere matrikel nr. 9. Det fremgår også tydeligt af bykortet, at gårdene i 1795 var helt sammenbyggede, og at den nye gård, der lå nærmest gaden, kun havde fået en ganske lille toftelod fra gården ned til bækken.

Niels Obsen køber sin påboende gård på tvangsauktion over Søholt, skøde 14/10-1796, pris med besætning, redskaber og inventarium ialt 337 rigsdaler 3 mark.

1863 flyttes gården lidt mod nordvest til dens nuværende placering længere væk fra gaden, og med en del af haven liggende i den tidligere sandgrav, der var gadejord (fællesjord), som Hans Peter Nielsen i 1915 fik lov at overtage iflg. et endnu eksisterende dokument underskrevet af samtlige bymænd. Til gengæld gav Hans Peter 25 kr. til kirkens fattigkasse. Stuehuset lå mod øst og blev opført med grundmur og tegltag, udbygningerne med grundmur og stråtag (altså ikke bindingsværk). I anden halvdel af 1800-tallet nævnes en smedje syd for gården, og måske har det noget at gøre med den smed Løvgren, der står som ejer i 1885. Den nedbrydes omkring år 1900.

Den nye gård (matrikel nr. 9) blev liggende på samme sted ved gaden til den nedbrændte d. 18/5-1904. Den blev da genopført på marken øst for byen (Stokbækvej 8).

Tildelt jord i 1795 og senere tilhørende jord ved opmåling til ny matrikel ca. 1820 (se kortbilag).

En til gårdspladsen og haven i byen grænsende hovedlod i marken nord for byen

En såkaldt sandlod eller udlod ved Tirstrup skel sydvest for byen

En englod ved Søholt skel syd for byen

En tørvelod i mosen sydøst for byen

Folketælling 1787:

Jens Obsen, husbond, 55år, gift 3. gang, bonde og gårdmand

Ane ??datter, 45 år, hans kone, gift 1. gang

Niels, hans søn af 2. ægteskab, 18 år, ugift

Søren, hans søn af 2. ægteskab, 14 år, ugift

Peder Hansen, 50 år, ugift, tjenestekarl

Folketælling 1801:

Niels Obsen, husbond, 33 år, gift i 1. ægteskab, bonde og gårdbeboer

Mette Kirstine, hans kone, 38 år, gift i 1. ægteskab

Peder Nielsen Obsen, deres søn, 11 år

Jens Nielsen Obsen, deres søn, 2 år

Folketælling 1834:

Jens Nielsen Obsen, 36år, gift, selvejergårdmand

Dorthe Kirstine Rasmusdatter, 57 år, gift, hans kone

Folketælling 1845:

Jens Nielsen Obsen, 47 år, gift, født her i sognet, gårdmand

Dorthe Kirstine Rasmusdatter, 68 år, gift, født i Thiirstrup sogn, hans kone

Jørgen Christian Jensen, 14 år, født i Rosmus sogn, almisselem

Folketælling 1860:

Jens Nielsen Obsen, 62 år, født her i sognet, aftægtsmand

Dorthe Kirstine Rasmusdatter, 84 år, født i Tirstrup sogn, hans kone

Jens Nielsen Obsen og hans kone boede stadig på gården som aftægtsfolk, efter at de havde solgt den til skolelærer Mads Andersen, der med familie boede i skolen på modsatte side af vejen. På gården boede desuden til leje en daglejer med kone, fire børn og konens 81-årige mor. Tilbage står spørgsmålet: Hvad ville byens skolelærer med nabogården? Jeg ved det ikke.

Gården, Bygaden 2

1688: Gl. matrikel nr. 8 – 1844: Ny matrikel nr. 11

1688: Ejer, Skærsø, fæster Morten Jacobsen

1761: Ejer, Søholt, fæster Hans Sørensen

1772: Ejer, Søholt, fæster Rasmus Nielsen

1787: Ejer: Søholt, fæster Jens Hansen

1812: Jens Nielsen Bonde (fra Drammelstrup)

1845: Hans Jensen Bonde

1860: Anders Peter Christensen (folketælling 1860)

S. Hansen Sørensen

Niels Post Nielsen

Karl Buck Nielsen

Poul Sørensen Larsen

Svend Axel Sørensen

Preben Bonde Sørensen

Tildelt jord i 1795 og senere tilhørende jord ved opmåling til ny matrikel ca. 1820 (se kortbilag).

En til gårdspladsen og haven i byen grænsende hovedlod i marken nordøst for byen

En såkaldt sandlod eller udlod sydvestligst for byen og en englod og tørvelod i Lunds mose

Desuden hører til gården og dens hartkorn englod nr. 26 i Gravlev

Hvornår disse fjerntliggende englodder ved Havmølleåen er kommet til gårdene i Fuglslev, vides ikke, men i slutningen af 1600-tallet klages der fra Gravlev over de Fuglslevbønder, idet der hævdes, at de ved til- og frakørsel til englodderne skyder genvej over Gravlev bymark, i stedet for at følge den rigtige, men længere, markvej. Udfaldet af striden kendes ikke.

Det meste af gårdens sandlod blev frasolgt 1797 og englodden og tørvelodden i Lunds mose 1806.

I forbindelse med Møllebækken var der bag gården et fælles vandingssted, hvor byens dyr kunne vandes. Her har der været godt, rindende vand til alle, når byhyrden kom hjem fra overdrevet med byens kreaturer, og langt nemmere end at hive vandet op med spande fra gårdenes brønde.

Som de andre Søholtgårde i byen blev gården her købt til selveje ved Søholts tvangsauktion i 1795, pris 453 rigsdaler 12 skilling med skøde dateret 14/10-1796. Prisen for gårdene var omkring 100 rigsdaler pr. td. hartkorn.

Det må have været et helt under, at gården ikke gik med i storbranden i 1826, idet nabogårdene på modsatte side af vejen nedbrændte, men vinden må have haft en gunstig retning.

Folketælling 1787:

Jens Hansen, husbond, 34 år, gift 1. gang, bonde og gårdmand
Bodil Sørensdatter, hans kone, 34 år, gift 1. gang
Søren, deres søn, 9 år
Hans, deres søn, 7 år
Mette Marie, deres datter, 1 år
Mette Jensdatter, tyende, 38 år, ugift, pige
Jens Jensen, tyende, 44 år, gift 1. gang, karl

Folketælling 1834:

Jens Nielsen, 52 år, gift, selvejergårdmand
Mette Marie Jensdatter, 49 år, gift, hans kone
Jens Peter Jensen, 12 år, deres søn
Nicoline Jensdatter, 6 år, deres datter
Jens Hansen, 82 år, enkemand, aftægtsmand på gården

Folketælling 1845:

Hans Jensen, 31 år, gift, født her i sognet, gårdmand
Kirstine Marie Jensdatter, 28 år, gift, født i Deibjerg sogn, Ringkøbing amt, hans kone
Inger Kirstine Jensdatter, 16 år, ugift, født i Hornslet sogn, Randers amt, tjenestepige
Jens Nielsen, 63 år, gift, født i Thiistrup sogn, Randers amt, inderste og aftægtsmand
Mette Marie Jensdatter, 61 år, gift, født her i sognet, hans kone
Jens Peter Jensen, 23 år, ugift, født her i sognet, træskomand (bror til ejeren)
Jensine Marie Hansdatter, 1 år, født her i sognet, husfaderens datter

Folketælling 1855:

Hans Jensen, 41 år, enkemand, født her i sognet, gårdmand, husfader
Jensine Marie Hansen, 11 år, " " " "
Ane Marie Hansen, 8 år, " " " "
Ane Kirstine Hansen, 5 år, " " " "
Jens Hansen, 4 år, " " " " hans børn
Christence Jensen, 30 år, ugift, født i Deibjerg sogn, Ringkøbing amt, tjenestepige
Jens Nielsen, 73 år, gift, født i Thistrup sogn, aftægtsmand, husfaderens fader
Mette Marie Jensdatter, 69 år, gift, hans kone og husfaderens moder

Bemærk folketælling 1845. Her er anført, at datteren på 1 år er husfaderens datter. Hun må være fra et tidligere ægteskab, når det ikke er deres datter. 1855 er Hans Jensen igen enkemand, idet hans 2. kone, Kirstine Marie, er død 20/10-1854, 38 år gammel, og han har nu hendes ugifte søster som hjælp i huset. Det kunne ligne optræk til et ægteskab med hende, men det bliver det ikke, for allerede 23/6-1855 gifter han sig med Nielsine Christensdatter, 25 år, tjenende i Fuglslev.

Gården Pilebækgård, Bygaden 1

1688: Gl. matrikel nr. 9 – 1844: Ny matrikel nr. 12

1688: Ejer, Vosnæsgård, fæster Søren Hansen

1761: Ejer, Søholt, fæster Jens Jensen Obsen

1772: Ejer, Søholt, fæster Søren Jensen Obsen

1788: Ejer, Søholt, fæster Joen Sørensen

1805: Hans Ebbesen

1824: Rasmus Pedersen Udbyneder

1852: Peder Rasmussen

1882: Christen Madsen Andreasen

1892: Peder Andreasen

1945: Robert Andreasen

1975: Per Andreasen

1805 testamenterede Joen Sørensen og hustru Maren Hansdatter al deres ejendom, i testamentet betegnet ”Fuglslev sandørk” til Hans Ebbesen og Birthe Sørensdatter. Joen og konen var da ældre og (iflg. folketællingen) uden børn, men deres forbindelse til efterfølgerne kendes ikke.

1882 mageskiftede Peder Rasmussen gården i Fuglslev by med en gård på Fuglslev mark, kaldet Lundsmosegård, hvor ejeren der, Christen Andreasen, og Peder Rasmussen derefter byttede bopæl. Peder Rasmussen var da 69 år og kunne vel bedre magte den mindre Lundsmosegård. Som det fremgår af bykortet, blev gården efter branden i 1826 flyttet lidt mod øst til dens nuværende plads.

Tildelt jord i 1795 og senere tilhørende jord ved opmåling til ny matrikel ca. 1820 (se kortbilag).

En til gårdspladsen og haven i byen grænsende hovedlod i marken øst for byen

En såkaldt sandlod eller udlod sydvest for byen

En englod i Dahlet og en tørvelod i mosen ved skellet, begge sydøst for byen

Desuden englod nr. 27 i Gravlev

Den såkaldte sandlod eller udlod blev frasolgt ukendt år, muligvis omkring 1870. Her byggedes en nu forsvundet ejendom.

Folketælling 1787:

Joen Sørensen, husbond, 52 år, gift 1. gang, bonde og gårdmand
Maren Hansdatter, hans kone, 51 år, gift 2. gang
Anders Sørensen, 27 år, ugift, karl og national soldat
Peder Jensen, 12 år, tjenestedreng

Folketælling 1801:

Nu skulle Joen Sørensen være 66 år, men han er kun 61, og konen, der skulle være 65 år, er nu blevet 71. Hvilken tælling er rigtig? Stol ikke for meget på disse gamle tællinger.
På gården hos dem boede nu også konens broder: *Ove Hansen, 75 år, enkemand og indsidder*

Folketælling 1834:

Rasmus Pedersen, 57 år, gift, selvejergårdmand
Bodil Jensdatter, 49 år, hans kone
Jens Rasmussen, 22 år, ugift, deres søn
Johanne Marie Rasmusdatter, 19 år, ugift, deres datter
Nicoline Rasmusdatter, 9 år, deres datter
Wildhelm Hansen, 19 år, ugift, tjenestedreng

Folketælling 1845:

Rasmus Pedersen, 67 år, gift, født i udbyneder sogn, Randers amt, gårdmand
Bodil Jensdatter, 58 år, gift, født i Hyllested sogn, Randers amt, hans kone
Jens Rasmussen, 33 år, ugift, født her i sognet, deres søn
Peder Rasmussen, 32 år, ugift, født her i sognet, deres søn
Nicoline Rasmussen, 20 år, ugift, født her i sognet, deres datter

Folketælling 1860:

Peder Rasmussen, 47 år, gift, født i Hyllested sogn, gårdmand, husfader
Maren Nielsdatter, 37 år, gift, Dråby sogn, hans kone
Kirsten Marie Pedersen, 10 år, deres datter, født her i sognet
Nielsine Pedersen, 4 år, deres datter, født her i sognet
Rasmus Pedersen, 2 år, deres søn, født her i sognet
Rasmus Pedersen, 82 år, enkemand, født i Udbyneder sogn, husfaderens fader, aftægt
Dorthea Margritte ?, 16 år, ugift, født i Rosmus sogn, tjenestepige
Jens Hansen, 39 år, gift, født i Lyngby sogn, tjenestekarl

Den forsvundne Annexgård

1688: Gl. matrikel nr. 10 – 1844: Ny matrikel nr. 13

1688: Ejer, Vosnæsgård, fæster Jens Jensen, gården øde

1772: Ejer, Høegholm, bygninger og en del af jorden, fæster Jens Jensen Obsen

?: Ejer, Søholt, resten af jorden, lejet ud til fem husmænd i Fuglslev

1782: Ejer, Niels Sørensen, var fæster på nabogården matr. nr. 9, købte Høegholms andel

1789: Anders Andersen Smed, kom fra Hyllested

1802: Anders Andersen Smed, søn

1824: Niels Laursen Bach, svigersøn

1840: Niels Nielsen, søn

Det er noget uklart, hvordan ejerforholdene til gården har været i det meste af 1700-tallet. Hvornår Høegholm og Søholt bliver ejere, vides ikke, og hvorfor deles jorden mellem de to gårde?

Af ejerlisten ses, at Annexgården købes til selveje allerede i 1782, altså 13 år før de øvrige gårde i byen. At køber da var fæster under Søholt, må ikke have betydet noget. Ved købet hørte der 1,7 tdr. hartkorn til ejendommen, mens resten af det oprindelige hartkorn på 3,7 tdr. var ejet af Søholt.

Annexgården, eller måske snarere Annexhuset, blev i 1789 købt af Anders Andersen Smed, der byggede en smedje ved ejendommen, og på tvangsauktionen over Søholt i 1795 købte han resten af annexavlet tilbage for 210 rigsdaler.

Tildelt jord i 1795 og senere tilhørende jord ved opmåling til ny matrikel ca. 1820 (se kortbilag)

En gårdsplads med have på gaden nord for kirkegården

En husplads med toft og en fraliggende toft, begge sydvestlig i byen

En agerlod nord for vejen i Østermarken

En agerlod med vedliggende moselod sydøst i marken

En agerlod i marken syd for byen

En tørvelod i mosen sydøst for byen

En hedelod ved skellet syd for byen

En englod ved heden og en englod ved Øksenmølle skel, begge sydvestlig for byen

Desuden fire englodder nr. 22 i Gravlev og ¼ af englod nr. 32

1802 havde Anders Andersen Smed bygget en lille ejendom på Østermarksjorden, og derefter solgt både jord og bygning til Peder Hendrik Johansen Bødker i matrikel 14. Gården kom til at hedde Lundsmosegård, men blev kaldt Pineborg. Anders Smed var da flyttet til Ebeltøft.

Annexgårdens øvrige jorder solgtes efterhånden fra, og, iflg. brandforsikringen, blev bygningerne nedrevet i 1864. En gård med en lang fortid var hermed borte.

Annexgårdens ældre historie

En annexgård var en gård, der var tillagt kirken som indtægt for præsten eller de kanniker, der var tilknyttet kirken. Her går gårdens historie sikkert tilbage til før reformationen i 1536, da kirken må have hørt under biskoppen i Århus, og gården kan da have tilhørt det såkaldte kannikebord. Det er selvfølgelig gætteri, men det står fast, at den eksisterede i 1658 iflg. præstens beretning om den øde Annexgård.

I Fuglslev er enhver erindring om Annexgården for længst glemt og borte. Det er forståeligt, når det er flere hundrede år siden, at gården forsvandt. Men i de gamle papirer dukker den frem af fortiden, og da dens historie er både dramatisk og usædvanlig, fortjener den at blive fortalt og husket.

Som navnet antyder, hørte gården til kirken, og den lå da også ved den nordre kirkegårdsmur, hvor nu graverbygningen ligger. Ved matriklen af 1688 var den noget mindre end de andre gårde i byen, og den blev betegnet som øde.

I en indberetning i 1772 fra sognepræsten kommer forklaringen på, hvorfor gården var øde. Han skriver: En Annexgård har været i Fuglslev, og efter gamle folks sigende er det hus, som Jens Jensen Obsen nu bebor, et stykke deraf og står på Annexgårdens grund. Den er i det øvrige øde og jorden overladt af herlighedsejeren Rohde på Søeholt til fem husmænd i Fuglslev. Inventarium kan ej forventes, thi den er blevet øde ved sidste fjendtlige indfald i landet, da beboeren og hustru skal, efter gamle folks relationer, være skudt af fjenden tæt uden for gården på en bakke kaldet Kirkebakken. Stedet vises endnu med en slags vished.

Sidste fjendtlige indfald må være Svenskekrigen 1658-59. Nu melder spørgsmålene sig: Hvorfor skulle de skydes? Var det den lokale gøngehøvding og hans kone, man her henrettede? Hvad havde de gjort? Hvor lå Kirkebakken? Og kan det mon tænkes, at svenskerne har brugt kirken som base og stald til deres heste, sådan som det skete andre steder i landet? Fuglslev Kirke tilhørte dengang kongen, og en kongelig ejendom var vel et passende sted for fjenden at opholde sig på under krigshandlingerne.

Henrettelsen må have været et chok for byen og var nok også grunden til, at ingen mere ville bo i gården. Den forsvandt og blev næsten glemt, kun ”efter gamle folks sigende” havde der ligget en gård på stedet med et drama, der først blev beskrevet af sognepræsten over hundrede år senere.

Årsagen til skydningen bliver nok aldrig opklaret, men Kirkebakken er lokaliseret, selvom den var svær at finde. Den nævnes ikke i de gamle marknavne eller udskiftningspapirer. Den lå nemlig på selve kirkegården nord for kirken, altså også lige ved Annexgården. Beliggenheden omtales i den gamle kirkeprotokol i forbindelse med udvidelsen af kirkegården i begyndelsen af 1900-tallet.

Heri står: Det skal drages i omsorg, at den såkaldte Kirkebakke geninddrages i kirkegården! Da man i 1908 manglede fyldjord inden for den da flyttede kirkegårdsmur, brugte man simpelthen bakken som opfyld, og derfor er den nu helt borte. Gamle grave i halv dybde bekræfter afgravningen. Billede af bakken eller beskrivelse kendes ikke, men det kan ikke have været nogen større forhøjning, måske blot en dyng afgravet jord fra tidligere kirkebyggeri. Arealet nord for kirken rummer også en anden ting, i ca. en halv meters dybde ligger der en større ansamling af store kampesten med rester af mørtel. Stedet passer ikke som sokkel for det forsvundne kapel, men derfor kan det godt være sten herfra, man har valgt at grave ned på kirkegården.

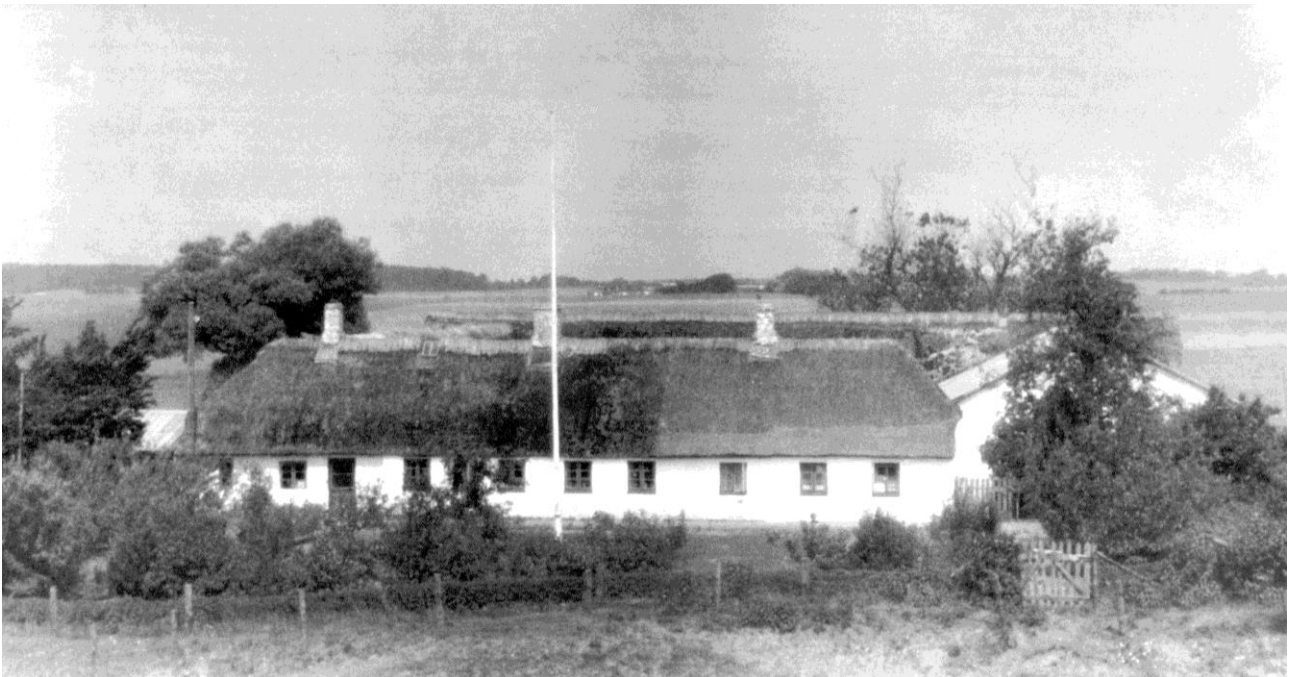
Gården Bygaden 2, ca. 1938. Udlængerne var da stråtækte med kviste ind til høloftet.

Pilebækgård, Bygaden 1, ca. år 1900. Stuehuset må være opført efter branden i 1826.

Gården Elkjærslund, Stokbækvej 8, ca. 1950. Den fik sit navn efter den nye beliggenhed ved Elkjæret.

Gården Dortheasminde, Stokbækvej 6, ca. 1947. Den er opkaldt efter en tidligere kone på gården. Den var da stråtækt, og tilsyneladende var der bygget et stykke til stuehuset, idet der er en anden afstand mellem vinduerne i østenden.

Udflyttet gård, Stokbækvej 1

Ejendommen kan være en af de små ejendomme, der i slutningen af 1700-tallet havde lejet noget af Annexgårdens jord, der var ejet af Søholt.

Den nævnes ikke i udskiftningspapirerne i 1795. Det må betyde, at jorden til ejendommen da lå lige omkring stedet, idet der i papirerne står, at tofter og enghaver forbliver uændrede ved udskiftningen. At den da eksisterede, er sikkert nok, for den er tegnet ind på matrikelkort nr. 1 over byen.

Ved opmålingen til ny matrikel i begyndelsen af 1800-tallet skrives følgende (se markkort ca.1820)

14a: En gårdsplads med have ved gadedammen midt i byen

En englod ved Øksenmølle bys skel, sydvestligst for byen

En husplads og have vest for gården og gaden

Til denne gård hører desuden den under 14b anførte fordums Annexgård og halvdelen af englod nr. 29 i Gravlev

14b: Hovedlod i marken med tilgrænsende lod i mosen øst for byen

En såkaldt sand- eller udlod i marken syd for byen

En englod ved Øksenmølle skel sydvestligst for byen

Ejendommen kan ikke spores før 1802, da ejeren, Peder Hendrik Johansen Bødker, køber matrikel 14b af Anders Smed fra Annexgården.

Anders Smed havde forinden opført en mindre, vinkelbygget ejendom på jorden med navnet Lundsmosegård, men tilsyneladende flyttede Peder Bødker og konen ikke ud på den købte ejendom ude på marken. Folketællingen i 1834 antyder, at de da boede på matrikel 14a i Fuglslev by, men da var han 65 år, og han døde få år senere.

Hans enke giftede sig igen i 1838 med Jens Jensen Jacobsen fra Constantinsborg, og han fik i 1839 tinglæst adkomst til gården.

I midten af 1800-tallet var gården inde i byen blevet 4-længet, og det må betyde, at jorden blev drevet herfra, hvor også dyrene var opstaldet, og hvor man boede. Spørgsmålet er så: Hvad var der blevet af bygningerne på marken? Det har jeg ikke kunnet opspore.

Ca. 1858 blev gården købt af gårdejer Thyge Pedersen i Gravlev til sønnen, Peder Thygesen. 1862 opførte han nye bygninger ude på marken, og derefter blev udbygningerne inde i byen nedrevet. Stuehuset her bestod nu som et hus og blev først nedrevet omkring 1890.

I dag er ethvert spor af den gamle gård ved gadedammen totalt forsvundet, men den ”nye” gård på marken er nu stærkt udvidet og eksisterer i bedste velgående.

Den nye gård på marken, Lundsmosegård

Som det fremgår af Annexgårdens historie (se denne), er gårdens jord oprindeligt kommet derfra. Det ses også, at Anders Smed i 1802 havde opført et par mindre bygninger på stedet, som han derefter solgte sammen med jorden til Peder Hendrik Johansen Bødker.

1804 blev bygningerne brandforsikrede: a – stuehuset 10 fag, 8 ½ alen bred, ege under- og fyrre overtømmer, klinede vægge og stråtag, til kammer, køkken og bryggers med loft, vinduer og døre. Skorstene og bagerovn af ler, men skorstenspiber af brændte sten = 240 rigsdaler. b – det østre hus 10 fag, 7 ½ alen bred, ditto materialer til vægge og tag, til lade, stald, fæ og får = 120 rigsdaler. c – ingen bygning. Forsvarlig mod ildebrand og ej tilforn forsikret.

Om disse bygninger nogensinde blev beboet af ejeren, er tvivlsomt. Han boede tilsyneladende stadig på gården inde i byen, men måske har de været udlejet til beboelse.

1862 blev gården udflyttet af Peder Thygesen, og det var ikke de (måske endnu) bestående bygninger, han brugte, for det nye stuehus blev bygget med grundmur (ikke bindingsværk).

Peder Thygesen fik ikke megen glæde af sin nye gård, for allerede året efter døde han, 29 år gammel, fra kone og tre små børn. Efter sigende fordi han forløftede sig på en stor sten i marken.

Hans enke fik derefter en bestyrer på gården, Christen Madsen Andreassen, der kom fra Balle. Han giftede hun sig med i 1864, hvorved han blev den næste ejer på gården.

1882 mageskiftede Christen Andreassen gården med en gård i Fuglslev, matrikel nr.12, Bygaden 1. Ejeren her hed Peder Rasmussen, der nu blev ejer af gården ude på marken. Han var da 69 år, og kunne måske derfor bedre magte den mindre Lundsmosegård.

1888 blev gården købt af Jens Peter Jensen Bang fra Tåstrup, der senere skulle blive min morfar.

1913 døde Jens Peter Bang, kun 51 år gammel, hvorefter gården blev købt af Hans J. Hansen, kaldet Kolind, fra nabogården, Stokbækvej 6. Han udvidede gårdens areal ganske betydeligt ved at købe den østlige del af nabojorden fra matrikel nr. 2, Sydvænget 8, inde i byen.

1952 købtes gården af Henning Fisker, og for ham brændte den sammen med nabogården, Stokbækvej 3, d.1/6-1956, dog blev stuehuset reddet.

Else Bay Schmidt

Aage M. Pedersen

I de senere år er gårdens areal igen blevet stærkt udvidet.

Forsvundet husmandssted, matrikel nr. 15

Den lille ejendom hørte i 1772 under Søholt. Den lå da noget i klemme imellem kirkegården og Bygaden (se kort over bymidte). Fæsteren hed Søren Fischer.

Den nævnes ikke i udskiftningspapirerne i 1795, så den må, som de andre småbrug, kun have haft jord, der blev regnet for toft og enghave, da disse jorder ikke blev ændret ved udskiftningen.

På tvangsauktionen over Søholt i 1795 købte Søren Fischer ejendommen med besætning og redskaber for 100 rigsdaler. Senere var der flere jordkøb.

Ved opmålingen til ny matrikel i begyndelsen af 1800-tallet skrives følgende (se markkort ca.1820)

15a: En agerlod ved Hyllested skel, øst i marken

En agerlod i marken syd for byen

En englod ved Søholt skel og en tørvelod i mosen sydøst for byen

Til dette nr. hører også ½ af nr. 34 og bruger i forening med samme jorderne 15b

15b: En toftelod med stedet øst i byen

En sand- eller udlod i marken sydvest for byen

En tørvelod i mosen ved markskellet sydøst for byen

Til stedet hører desuden ½ af lodden nr. 35. Disse lodder er af den fordums Annexgård, men nu privat ejendom, dog således at alle tre tiender deraf svares til præsteembedet

Ved storbranden d. 25/6-1826 nedbrændte ejendommen, og sikkert ved den lejlighed blev den flyttet til en plads ved Sydvænget (se bykort). Ejeren hed da Christen Krog.

1835: Peder Rasmussen Tolstrup, skøde 27/1

1844: Niels Jensen Smed købte da østenden af matr. 12. Ejendommen blev udflyttet 1845-50

1851: Jacob Jensen, ejendommen er nu flyttet ud på matrikel 12b og betegnes ”på marken”

1893: Hans Johnsen

?: Niels Jensen Nielsen

?: Børge Markild Nielsen

I midten af 1900-tallet blev jorden lagt ind under nabogården, Stokbækvej 3, og i en årrække derefter var stuehuset udlejet til forskellige lejere. Ejendommen er i dag nedbrudt.

Gården Toftelund, Stokbækvej 3

Gården er ikke udflyttet, men er ca. 1850 nybygget på matrikel 35, der oprindeligt var jord fra Annexgården, men senere købt til den lille ejendom, matrikel 15 inde i byen.

Efter at Niels Jensen Smed kort før 1850 havde flyttet ejendommen, matrikel 15, fra byen ud på den nykøbte mark, matrikel 12b, og derefter solgt både jord og bygning til Jacob Jensen, byggede han en ny gård øst for den, han havde bygget få år forinden.

Iflg. brandforsikringen en trelænget gård med stuehus i syd og en østre og vestre længe med en afstand til naboen på 51 alen (ca. 35 meter). Hvorfor han valgte at bygge ny gård her i stedet for at have beholdt matriklerne 12b og 35 som en enhed med kun én nybygget gård, vides ikke.

Niels Jensen Smed

Jens Nielsen Smed

Jens Akton Nielsen

Roald Nielsen (4. generation)

Jørgen Kolind Nielsen

1. juni 1956 brændte gården. Stuehuset med fast tag blev reddet, men i den kraftige blæst fra vest og begyndende tørke fløj brændende flager fra stråtaget over marken og antændte udbygningerne på nabogården, Stokbækvej 1. Her var også stråtag, der fængede let, og på ganske få minutter var de tre udlængere der omspændt af flammer. Jeg oplevede selv branden på nærmeste hold. Hidkaldt af røgmasserne var jeg med til at få brandvæsenets motorpumpe slæbt de flere hundrede meter ned til Stokbækken, hvorfra der skulle pumpes vand op til strålerørene. Om sommeren er vandføringen i bækken temmelig ringe, og brandvæsenet havde ingen skovle med, men ved hjælp af skovle fra tørvegravning i nærheden fik vi lavet et hul og en spærring i bunden, så alt vandet kunne fanges af sugeslangen. Netop da var det, at en svag røgsøjle rejste sig fra taget på nabogården, og på et øjeblik var også den gård i flammer. Ved siden af mig stod ejeren, Henning Fisker, der styrtede hjemad, da han så, at også hans gård brændte. Stående ved bækken så jeg de mange mennesker, der var stimlet sammen ved branden, løbe over marken til det nye brandsted, men slukning var heller ikke her mulig, og kun stuehuset blev reddet. Ingen havde forestillet sig, at ilden kunne flyve så langt, og derfor var der intet beredskab på taget af nabogården.

Gården, Stokbækvej 7

Gården er ikke udflyttet, men nybygget i 1935 på jord, der blev udskilt fra matrikel 12 (Bygaden 1) til en søn fra denne gård.

Christian Andreasen

Per Andreasen, brorsøn

Torben Andreasen, søn

Udflyttet husmandssted, Dortheasminde, Stokbækvej 6

Den lille ejendom var i 1787 ejet af Inger Kirstine Kiersgaard, der sad som ejer på nabogården, Sydvænget 8. Den nævnes ikke ved udskiftningen i 1795 og har derfor ikke været ret stor.

Ved opmålingen til ny matrikel i begyndelsen af 1800-tallet skrives følgende (se markkort ca. 1820)

Matrikel nr. 17

En toftelod ved stedet sydøstligst i byen

En hovedlod i marken nordøst for byen

En englod ved heden sydvest for byen

En hedelod ved markskellet syd for byen

En liden tørvelod i mosen ved skel sydøst for byen

Desuden bruges til stedet en agerlod og en englod på Gravlev mark, anført under nr. 21. Ejeren har desuden med særskilt hartkorn lod i nr. 21b på byens mark og lodden nr. 6 i Hyllested.

Johan Andersen, kusk på Søholt, købte, ved skøde af 20/2-1795, ejendommen af fru Kiersgaard. Efter hans død få år senere giftede enken sig igen med Jørgen Nielsen Hvitved.

Ole Jensen Colind fra Hyllested købte stedet 20/3-1810. Da havde Jørgen Hvitved købt en gård i Gravlev (matrikel nr. 3).

Hans Hansen Samsing blev, uden at jeg kender året, den næste ejer. Ole Colind var da død, og enken havde giftet sig igen med Hans Samsing.

Christen Olesen Colind, der var søn af Ole Colind overtog ejendommen ca. 1845.

Allerede Johan Andersen foretog jordkøb, og også de følgende ejere handlede en del med jord, så der efterhånden var basis for at flytte ud på marken med større bygninger.

Iflg. brandforsikringen opførte Christen Olesen Colind sin nye gård i 1864, opført på jord, der var købt fra matrikel 5 og 6 (Sydvænget 2).

Den nye gårds ejere:

Christen Olesen Colind

H. Ch. Hansen

Jens Martin Nielsen

Hans Bech Adamsen

Antonius H. Bødker

Jørgen Munch Petersen

Johannes Nielsen, svigersøn

Thomas Bonde

I dag er bygninger og jord adskilt, hvor stuehuset fungerer som et almindeligt parcelhus, og en stor del af jorden er inddraget til grusgravning.

De gamle, små bygninger ved Sydvænget eksisterede en tid, men skal, iflg. brandforsikringen, være nedbrudt 1902.

Udflyttet gård, Elkjærslund, Stokbækvej 8

Matrikel nr. 9, men intet gammelt matrikelnummer, da gården først opstod engang i 1700-tallet ved deling af nabogården, Bygaden 6. På matrikelkort nr. 1 fra 1795 ses tydeligt, at vel er det, iflg. papirerne, to gårde, men de er stadig helt sammenbyggede fra dengang, det hele kun var én gård. At gården her er den nye halvdel ses af, at den er den sydlige del nærmest gaden, med kun en ganske lille toft fra bygningerne og ned til bækken. Begge gårde fik ved delingen samme mængde hartkorn.

1761: Ejer, Søholt, fæster Rasmus Hansen

1787: Ejer, Søholt, fæster Niels Sørensen Ibsen, købte gården til selveje 14/10-1796, 337 rdl. 3 mk.

1829: Søren Nielsen Ibsen

Niels Sørensen Ibsen

Niels P. S. Nielsen

Jens Martin Nielsen

Jens Anker Nielsen

Tildelt jord i 1795 og senere tilhørende jord ved opmåling til ny matrikel ca. 1820 (se kortbilag)

En gårdsplads med have og toft nord for gaden i byen

En hovedlod i marken nordøst for byen

En udlod ved markskellet

En tørvelod i mosen ved samme skel, begge sydøst for byen

En englod ved Øksenmølle skel sydligst i byen

På udskiftningskortet fra 1795 ses det, at den såkaldte udlod ved markskellet dengang var langt større end nu. Da var der jord på begge sider af vejen mod Gravlev og med langt den største part på vestsiden af vejen.

Det fremgår også af kortet, at vejen her mod Øksenmølle (Bækkevangelen) ikke eksisterede, den blev anlagt omkring år 1900.

Da gården lå på dens oprindelige plads inde i byen, havde den skolen som nabo på modsatte side af gaden. Mens der var undervisning i skolestuen d. 18/5-1904, havde degnens drenge gang i en leg med ild i tørvehuset. Det gik helt galt, både tørvehuset og skolen brændte, men ilden sprang også over gaden og antændte nabogården her, som også nedbrændte. Den sommer blev børnene undervist i et lejet lokale i gården, Bygaden 2, mens en ny skole opførtes syd for byen på jord, der oprindeligt havde hørt til gården her, men som tidligere var solgt til matrikel 12.

Efter branden blev gården flyttet fra den indeklemte plads inde i byen til langt bedre forhold ude på marken øst for byen. I dag er den nedlagt som selvstændigt landbrug, bygningerne fungerer som parcelhus, og jorden er købt af nabogården, Bygaden 1.

Udflyttet husmandssted, Stokbækvej 4

Den lille ejendom hørte i 1795 under Søholt og kan være en af de små ejendomme, der havde lejet jord fra den del af Annexgården, der var ejet af Søholt. Fæsteren hed Peder Jensen Smed. Den nævnes ikke ved udskiftningen i 1795.

Bygningerne lå lige op til østenden af kirkegården (se kort over bymidte), hvor de brændte ved storbranden i 1826, og de blev genopført på omtrent samme sted.

På tvangsauktionen over Søholt i 1795 købte Peder Smed ejendommen for 110 rigsdaler, men allerede i 1801 solgte han ejendommen igen.

Ved opmålingen til ny matrikel i begyndelsen af 1800-tallet skrives følgende (se markkort ca. 1820)

16a: En agerlod ved det nordre markskel østen for byen

En agerlod i marken syd for byen

En englod ved Søholt skel sydvest for byen

En tørvelod i mosen sydøst for byen

En sandlod ved markskellet vest for byen

Til dette nr. hører også ½ af den fælles hedelod nr. 34

16b: En gårdsplads med have og toft ved kirkegården midt i byen

En fraliggende toft østligst i byen

En hovedlod i marken sydvest for byen

En tørvelod i mosen ved skellet sydøst for byen

Til gården hører desuden ½ af lodden nr. 35. Jorderne er alle af den forrige Annexgård, men solgt til privat ejendom, dog med forbehold, at alle tre tiender endnu svares til præsteembedet.

1801: Anders Sørensen Buel

1825: Søren Andersen, søn

1863: Anders Sørensen, søn

1896: Rasmus Severin Andersen, søn, kaldet Ras Præst

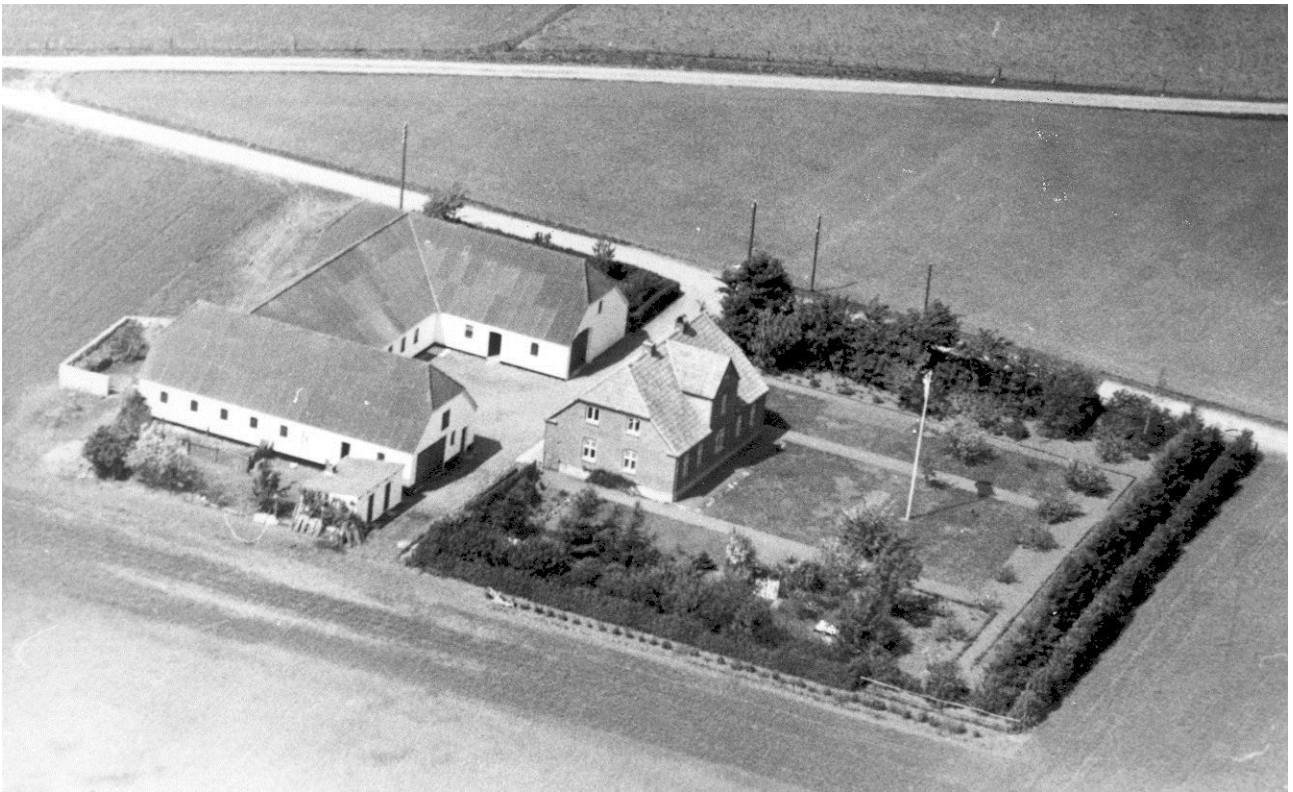
1945: Jørgen og Johannes Andersen, sønner

1860 var bygningerne flyttet ud på marken nær Hyllested skel. Dog ikke til deres nuværende plads, men til en plads nær Stokbækken syd for Stokbækvej. Her brændte gården d. 16/6-1909 og blev efter branden genopført på dens nuværende plads nord for Stokbækvej. Gården brændte en nat, et par timer efter et tordenvejr. Det så lidt mystisk ud og snakken gik, men ejeren klarede frisag.

Kirken ejede jord ved Hyllested skel, matrikel 20 på Fuglslev bymark og matrikel 19 syd for bækken på Gravlev bymark. I mange år havde gården disse to arealer i forpagtning, indtil de i 1914 blev købt fra kirken og lagt til gårdens areal.

På østsiden af gårdens mark løb skellet fra tre bymarker sammen, Fuglslev- Gravlev- og Hyllested bymark. Ras Præst kaldte stedet for ”Margrethe tre-skel”. Et besynderligt navn, og dog – i 16- og 1700- tallet var dødsdomme ret almindelige, og henrettede måtte ikke begraves i kristen jord på kirkegården. Nogen blev begravet uden for kirkegårdsmuren, men nogen blev også ”kulet ned” netop hvor tre markskel løb sammen. Mon det var den sidste rest fra en gammel henrettelse, jeg her blev vidende om? Hvem var Margrethe? Hvad havde hun gjort, og hvad lå der til baggrund for det sære navn? Jeg ville gerne have vidst det, men nu er navnet og mystikken givet videre til læserne.

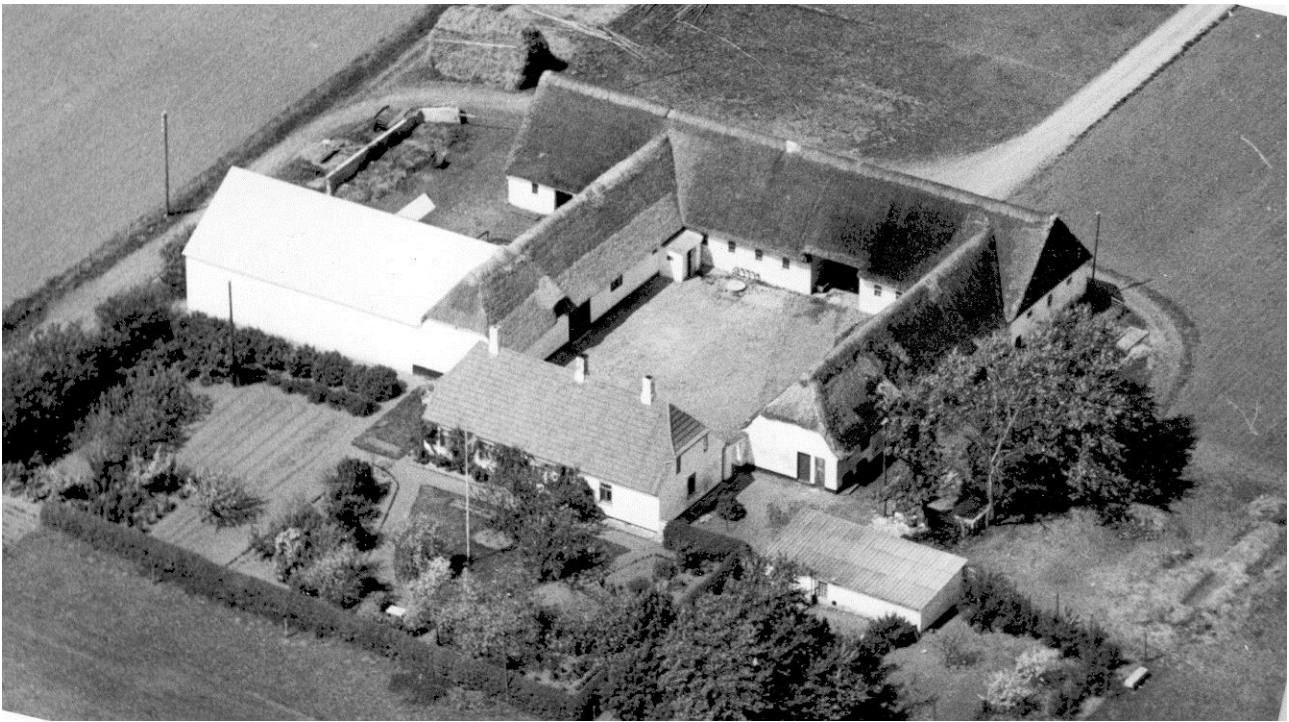
Jørgen og Johannes var ugifte og havde ingen arvinger, så de solgte huse og jord til nabogården, Stokbækvej 1, og stuehuset er nu et alm. parcelhus.

Gården Stokbækvej 7, ca. 1950.

Gården Toftelund, Stokbækvej 3, ca. 1950. Udlængen med skorstenen er det gamle stuehus. Bag gården ses den nu nedrevne ejendom, matrikel nr.15.

Lundsmosegård, Stokbækvej 1, ca. 1950. Gårdens udseende før branden i 1956, 4-længet med port og stråtag på udlænger og med to påbyggede ”knaster” mod vest.

Familien Jens Peter, Ane og datteren Agnethe Bang i stadstøjet på vej i byen, ca. 1910.

De to Standkroghuse

I begyndelsen af 1800-tallet blev området kaldt Standkrogen, men det blev senere ændret til Stangkrogen. 1797 solgte matrikel 11 (Bygaden 2) gårdens sandlod i Standkrogen til Søren Fischer og Peder Jensen. De solgte den igen i 1802 til Jacob Laursen og Mads Andersen ”sammen med tvende på samme lod og i vor tid opbygte huse”. Husene har i dag adressen Bækkevangen 5 og 4. 1805, Jens Rasmussen og Christen Christensen, skrædder.

Bækkevangen 5

Ved opmålingen til den nye matrikel i begyndelsen af 1800-tallet fik ejendommen matrikel nr. 18 (se markkort ca. 1820). Senere flere matrikelnumre.

1813, Rasmus Christensen

1825, Jens Rasmussen Bend

1825, P. Munch, Søholt

Jens Jacobsen

Peder Sørensen

Niels Hansen, var gift med P. Sørensens enke

1827, Christian Dragsbæk, møllersvend

1830, Frits Brouer, møllersvend, hans far var forpagter af Søholt mølle

1833, Anders Madsen Laan

1845, Anders Hansen

1850, Niels Rasmussen

1855, Hans Andersen

Jens Hansen

1881, Jens J. Pedersen

Anders Pedersen

1883, Th. Peder Madsen

Jens Jensen

Jens Rasmussen Thuesen

Niels Mogensen

Bækkevangen 4

Ved opmålingen til den nye matrikel i begyndelsen af 1800-tallet fik ejendommen matrikel nr. 19 (se markkort ca. 1820)

1830, Jacob Laursen

1840, Rasmus Rasmussen Hjort, skrædder

1830, Rasmus Christensen

1845, Niels Christensen

Niels Jensen

Peter Jacobsen

1869, Jens Jensen Høeg

Rasmus Jensen

Erik Hogrefe

Gunnar Broge

Claus Møller

Bækkevangen 1

Gården er bygget mellem 1845 og 1850, idet den nævnes første gang ved folketællingen i 1850, og den er opført på sandjordslodden fra matrikel 10 i Fuglslev, Bygaden 6 (se markkort ca. 1820).

1850 var ejeren tømmersmand Lars Andersen Bonde, men om det var ham, der byggede gården, er lidt usikkert.

1887, Anders Peter Larsen Bonde, søn

1928, Aage Sørensen

1935, Poul Jensen

1942, Johannes Nikolajsen

Gården brændte 4/9-1935

Bækkevangen 3, Hulbækgård

Gården er bygget omkring 1850 på en del af sandjordslodden fra matrikel 11 i Fuglslev, Bygaden 2 (se markkort ca. 1820).

Den er med i folketællingen i 1850. Ejeren var Jens Peter Jensen fra gården, Bygaden 2, hvor han i 1845 betegnes som træskomand og bror til ejeren. Som arv fik Jens P. Jensen 20 tdr. land af gårdens sandmark, hvorpå han byggede gården. Der er siden tilkøbt væsentlig mere jord. I dag er en stor part af jorden udlagt til sommerhusområde.

Jens H. Jensen, søn

Martin Husted, søn

Kristian Husted, søn

Bækkevangen 7, Granly

Gården er bygget 1862 på en sandjordslod fra matrikel 14 i Fuglslev (se bykort og markkort ca. 1820). Samme år blev denne gård flyttet fra pladsen ved gadedammen til en placering på gårdens jord øst for byen. Måske var det derfor, man solgte sandjorden fra, der ellers ville komme til at ligge langt fra dens nye plads på marken. Granly nedbrændte totalt omkring 1930.

Rasmus Sørensen

Rasmus Rasmussen

1912 Jens Møller

1927 Peter Jensen

Svend Rasmussen

Kim Andersen

Gården Bækkevangel 1, ca. 1925. På billedet ses 3 generationer af familien Bonde.

Gården Bækkevangel 5, ca. 1920. Personerne er ukendte.

Hulbækgård, Bækkevangen 3, ca. år 1900. På billedet ses 3. generationer af familien Jensen/Husted.

Gården Granly, Bækkevangen 7, ca. 1920. På billedet ses ejeren, Jens Møller, med tre børn.

Bækkevangelen 10

Ejendommen, der ligger ved bredden af Stokbækken, er bygget på jord fra matrikel 6 i Fuglslev (se markkort ca. 1820). Byggeår er usikker, men brandforsikret 4/4-1862 for 270 rigsdaler. Tilplantet.

1862, Rasmus Poulsen

Ane K. Rasmussen

1894, Karl Chr. Rasmussen

1900, Emil Anders Jensen

Antonius Helbo

Tage Bomholt

Forsvundet hus

Huset, med tilhørende smedje, lå nord for Bækkevangelen 3 mellem sommerhusvejene, Skovduevej og Rådyrvej. Det blev bygget på jord fra matrikel 16 i Fuglslev (se markkort ca. 1820). Byggeår er usikker, men det blev brandforsikret 1. april 1864 for 270 rigsdaler. Huset blev nedbrudt i 1891.

Niels Pedersen Mogensen

Christen Andersen

Hans Poulsen

Forsvundet ejendom

Ejendommen blev bygget på sandjordslodden fra matrikel 12, Bygaden 1, i Fuglslev og lå ved sydenden af sommerhusvejen, Lyngbakkevej. Byggeår er usikker, men brandforsikret i 1873 med både stuehus og stald. Ejendommen nedbrændte omkring 1940 og blev ikke genopført.

G. Rasmussen

1895, Peter Jensen

1916, Wagner Petersen

1918, Jens Jensen

Karl Andersen

Karl Rasmussen

Valdemar Nielsen

Afsnit IV

Byens huse

Byens huse

Byens huse er svære at registrere, for mens brandforsikringsprotokollen noterer ejeren af huset, så noterer folketællingerne, hvem der på tællingsdagen bor i huset, og det behøver slet ikke at være de samme personer, for også dengang var det ganske almindeligt at bo til leje.

Som i alle andre landsbyer var der også i Fuglslev en række småhåndværkere. Folketællingen 1845 noterer, at der i Fuglslev sogn (Fuglslev og Gravlev) var to murermestre, to skomagere, syv vævere, to træskomagere, to tømrermestre, to uldbindere, en bødker, en hjulmand og tre grovsmede. 34 levede af deres landbrug, og der var desuden 10 daglejere og 24 almissenydende. Disse 24 personer fik altså lidt hjælp fra det offentlige, men 16 af dem boede i byens to fattighuse (matrikel nr. 25 og 26).

1787 var der 210 personer i sognet, 1834 var tallet 365, 1850 var der 386, men så gik det nedad. 1901 var tallet 327, 1930 var der 319 og i 1955 kun 262 personer. Da var afvandringen fra landbruget allerede begyndt, og de fleste af 1800-tallets huse i byen var da for længst nedrevet, men kun få nye var kommet til. I Tirstrup sogn gik udviklingen anderledes, her boede i 1787 kun 327 personer og i 1955 var antallet steget til 1040.

Forsvundet hus, matrikel nr. 30

Huset blev bygget i 1794 på et stykke haugejord fra Laurs Madsen Perstrups gård (Sydvænget 8). I længden 50 alen og i bredden i vestre ende 29 alen og i østre ende 15 alen = 440 m². Hvert år til påske skulle gården have tre mark i leje af jorden. Huset blev nedbrudt og genopbygget i 1843 og endeligt nedbrudt i 1891

1794, Christian Sørensen
1807, Ole Olesen Mahler
1825, Lars Olesen
1830, Ole Thommasen
1831, Jacob Hansen
1880, Anders Peter Krog

Forsvundet hus, matrikel nr. 4b

Ejerforhold og forsikring er usikre, men 1899 betegnes det som dårligt vedligeholdt, og det blev nedbrudt omkring 1909.

1795, Christoffer Lampe, væver
1824, Anders Andersen Smed, havde tidligere Annexgården
1842, Kirkesanger Andersen
1899, Johannes C. Madsen

Forsvundet hus, matrikel nr. 14

Ejerforhold og forsikring er usikre, men da huset har samme matrikelnummer som gården overfor, må det vel betyde, at det har tilhørt gården.

1804, Jacob Pallisen
1824, Jens Smed Skomager

Forsvundet hus uden matrikelnr.

Der er ingen oplysninger om huset, der lå øst for hus matrikel 14. Nedbrudt 1890.

Forsvundet hus, matrikel nr. 29

I 1804 var huset brandforsikret for 110 rigsdaler. I 1852 kaldes det sammenbygget (med hvad?), eller måske er der da lavet en tilbygning. Det blev nedbrudt i 1909.

1804, Michel Jensen Brøgger
1824, Terkild Christensen, senere hans enke
1830, Anders Nielsen, svigersøn
1835, Peder Hansen, halvdelen af huset
1903, Anders Chr. Andersen

Forsvundet hus uden matrikelnr.

Huset er muligvis sammenbygget med huset på matrikel nr. 29 og ses ikke på bykortet. Det er brandforsikret i 1854 for 50 rigsdaler og har haft egne ejere. Det blev nedbrudt i 1897.

1854, Ole Rasmussen
1871, Jens Nielsen
1887, Jens Hansen

Forsvundet hus, matrikel nr. 13

Der findes ingen oplysninger om huset, der må have tilhørt Annexgården med samme nummer.

Eksisterende hus, matrikel nr. 25

Huset har i dag adressen **Sydvænget 3**. Ved folketællingen i 1834 fungerede huset som ét af byens to fattighuse. Disse fattighuse blev taget i brug, efter at der i 1803 var oprettet en fattigkommission i hvert sogn, der skulle administrere den offentlige fattigpleje. Var man under offentlig forsorg, skulle der tilladelse til giftermål, og ved grundloven af 1849 fik sådanne personer ingen stemmeret.

1800, Rasmus Sørensen
1825, Iver Pedersens enke
Sognets fattigvæsen
1878, Kommunen

Forsvundet hus, matrikel nr. 32

Huset blev i 1800 brandforsikret for 50 rigsdaler. Det blev nedbrudt i 1867.

1800, Peder Samsing
1824, Jørgen Thykier
1837, Mads Rasmussen Skiøt
1842, Jens Hansen Bents
1860, Enevold Christensens enke

Eksisterende hus, matrikel nr. 23

Huset har i dag adressen **Sydvænget 1**. Det blev i 1800 brandforsikret for 100 rigsdaler, og havde 16 alens afstand til nabohus.

1800, Søren Tyskier
Anders Nielsen Kraiberg
1852, Marius Larsen
1897, N. Andersen Kragh
Ane Hansen
Petrea Hansen, med flere
Sigvard Møller

Eksisterende hus, matrikel nr. 31

Huset har i dag adressen **Øksenmøllevej 4**. Det er opført omkring 1790 som et lidet gadehus af Joen Sørensen fra matrikel 12. 1792 køber han grunden, for fem rigsdaler, af Inger Kirstine Barfoed, der tidligere ejede gården, matrikel 2.

1790, Joen Sørensen
Ebbe Hansen, søn fra matrikel 12
1824, Anders Adam
Anders Peter Nissen
1879, Søren Sørensen Bendt
Jens Madsen

Eksisterende hus, matrikel nr. 21

Huset har i dag adressen **Øksenmøllevej 2**. Det blev i 1800 brandforsikret for 140 rigsdaler og det tilhørende horshus for 30 rigsdaler. I begyndelsen af 1800-tallet blev der købt noget jord til huset. Et stykke på Hyllested mark fra Langballegården og et stykke sandjord fra matrikel 9 i Fuglslev. Efter midten af 1800-tallet blev der indrettet høkeri, som igen blev nedlagt i 1883.

1800, Mads Nielsen Skrædder
1813, Skolelærer Jørgen Rasmussen Albøge
Peder Jørgensen, gift med Albøges enke
1825, Hans Peter Poulsen
1831, Johannes Emil von Adeler, Høegholm
1834, Anders Nielsen og Peder Hansen
1851, Anders Nielsen Kjep
Anders Nielsens enke
1875, Rasmus P. Jensens enke
1880, Anton S. Jensen
1886, Sagfører Hans Petersen
1893, Jørgen Nielsen (senere Møllegården)
1908, Niels Juul Hansen
Jens Jensen
Marius Holm

Forsvundet hus, matrikel nr. 1, skolen

Ved opmåling til ny matrikel ca. 1820 (se kortbilag) fik skolen følgende beskrivelse: Husplads med have sønden for sandgraven nordvestlig i byen og en jordlod i marken vesten for byen. Han (skolelæreren) har også den under nr. 20 anførte kirkejord i fæste (ved Hyllested skel). 1860 var skolen så ringe, at den blev nedrevet og en ny bygget samme sted. Nu med grundmur og ikke som tidligere med bindingsværk. 21/5-1904 brændte skolen (se afsnittet ”Om degne og skoleholdere”).

1787, Iver Andreassen
1801, Iver Pedersen
1823, Frederik Poul Petersen
1845, Mads Andersen

Forsvundet hus, matrikel nr. 26

Beskrives i 1825: Fattigvæsenet, bruges af de fattige. Ellers ingen oplysninger.

Eksisterende hus, matrikel nr. 27

Huset har i dag adressen **Bygaden 3**. Det blev i 1800 brandforsikret for 150 rigsdaler. Da var der ingen jord til huset, men senere tilkøbtes skolelodden vest for byen (se kortbilag).

1800, Niels Laursen Raun
1824, Rasmus Nielsen Raun
1834, Anders Rasmussen
1876, Mathias Pedersen
 Hans Peter Jensen
 Jørgen Nielsen (ejede også Møllegården)
 Frederik Sigvard Nielsen
 Villy Sørensen

Forsvundet hus, matrikel nr. 28

Huset lå der allerede i 1690, da Jørgen Arenfeldt overtog kirken. Han mente, at huset fulgte med i købet af kirken, hvad den tidligere ejer, Skærsø, bestemt ikke mente, så det kom der en større retssag ud af i 1692. Udfaldet kendes ikke, men indkaldte vidner bedyrede, at huset i alt fald havde ligget der i mindst 60 år, så det må være det hus i Fuglslev, der har den ældste, dokumenterede alder. At det er det rigtige hus, ses af, at det beskrives som liggende vest for kirken og dens fortov, hvor beboeren kunne have både ildebrændsel og møg liggende. 1895 var der høkerhandel i huset, den blev nedlagt i 1906. Huset blev nedbrudt i 1926.

1807, Jens Hansen, skrædder
1832, Johan Bøjesen, ejede tidligere gården, matrikel 2
 Niels Pedersen Mogensen
1860, Jens Nielsen
1881, Christen Poulsen
1891, Laurits Larsen
1893, E. Marie Larsen
1910, Jørgen Nielsen

Eksisterende hus, matrikel nr. 10 f

Huset har i dag adressen **Bygaden 4**. Det ligger på grunden, hvor gården matrikel 10 lå, før den blev flyttet til dens nuværende plads. Huset har derfor en begrænset alder.

1905, Laurits Anton Lauritsen

1925, Karoline Lauritsen

Jens Lauritsen

1935, Osvald Pedersen

Forsvundet hus uden matrikelnr.

Huset lå på marken sydøst for gården, matrikel 12, på jord fra matrikel 16. Det nævnes i 1804, og i 1835 tilkøbes 100 kvadratalen jord, hvorpå der blev tilbygget et 8-fags hus, så der nu blev to lejligheder. Det er dog uklart, hvor længe der var to lejligheder i huset. Nedbrudt 1924. Johannes Hørdum fik, blandt flere børn, en søn ved navn Christen Hørdum. Han blev udlært som skomager i Ebeltøft, blev gift og kom til København. Her kom han med i politisk arbejde med oprettelsen af fagforeninger, og han spillede en fremtrædende rolle i "Slaget på Fælleden" i 1872, hvor politiet satte militæret ind mod en stor, forbudt demonstration for de nye fagforeninger. I slutningen af 1800-tallet sad han i folketinget i tre perioder.

1804, Jens Jensens enke, Mette Sørensdatter

1834, Ane Cathrine Laursdatter

1835, Frits Brouer, 1840 udlæg mod F. B. (han sad da 1 år i Viborg Tugthus, dømt for hæleri)

1840, Niels Clemmensen og Johannes Hørdum, skomager

1875, J. Hørdums enke

1897, Anders Chr. Andersen

1910, Kristine Kristensen

Forsvundet hus uden matrikelnr.

Huset skal have ligget på hjørnet ved sommerhusvejen, Fasanvej. Ellers ingen oplysninger.

Forsvundet hus uden matrikelnr.

Huset lå øst for vejen mod Gravlev, ca. 100 m. nord for "Tyskerbanen". Ellers ingen oplysninger.

2 forsvundne huse uden matrikelnr.

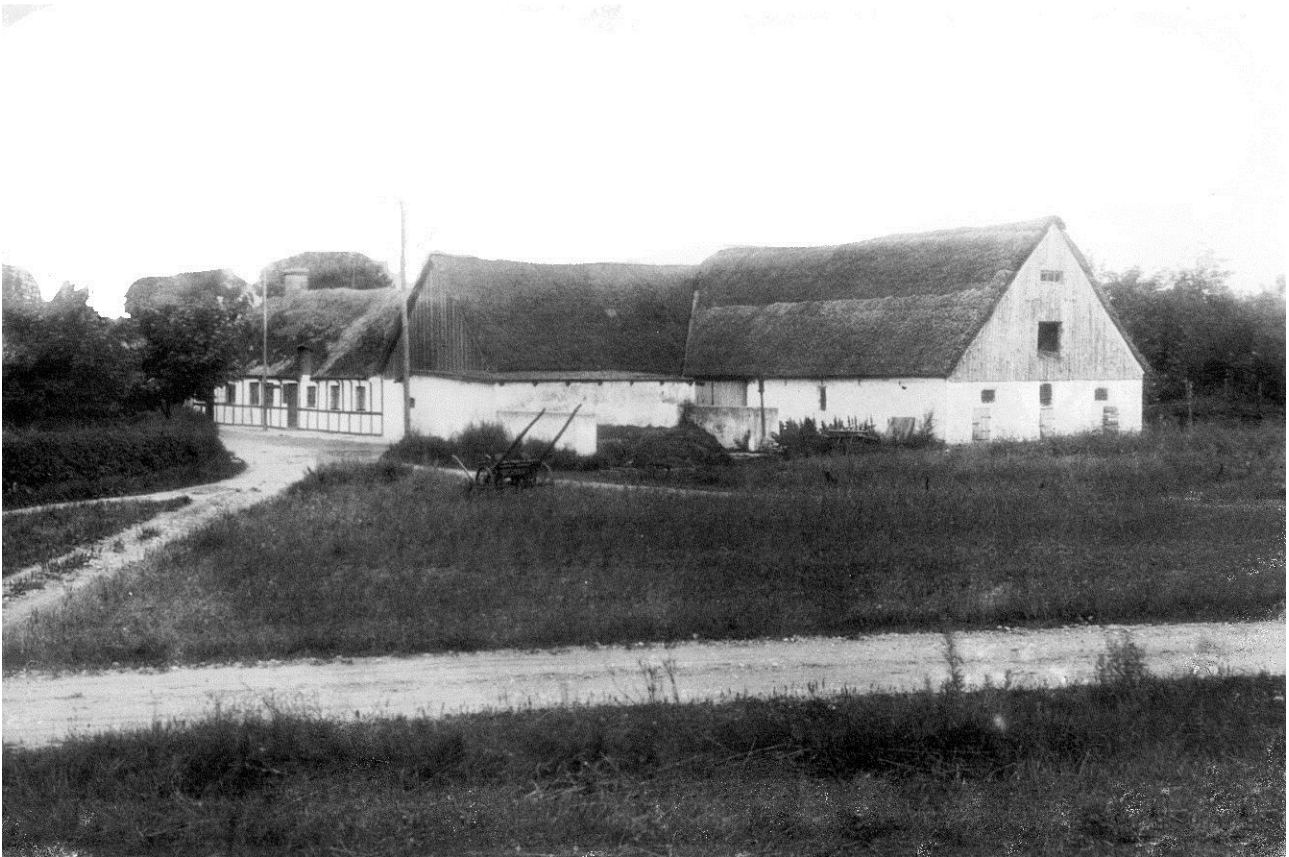
De benævnes at ligge på Fuglslev mark. Ellers ingen oplysninger

Fattighuset Sydvanget 3, ca. 1920.

Huset Sydvanget 1, ca. 1920.

Huset Øksenmøllevvej 2, ca. 1930.

Huset Bygaden 3, ca. 1950.

Afsnit V

Matrikler og udskiftning

Byens udseende dengang

1688 matriklen havde intet kort over byens bebyggelse eller jorder, men den viser, at der var ti gårde af forskellig størrelse. De lå placeret i en række langs vejen rundt i byen, hvad de til dels stadig gør. Af de oprindelige gårde fra dengang ligger tre af dem stadig på samme plads (Sydvænget 8, Sydvænget 2 og Bygaden 2), tre gårde er flyttet et kort stykke (Bygaden 9, Bygaden 6 og Bygaden 1). De øvrige fire gårde er enten nedlagte som landbrug eller flyttet ud på marken. Gårdene havde forskellige ejere, to var ejet af Løvenholm, to af Høegholm, tre af Skærsø, en af borgmester Bram i Helsingør og to af Vosnæsgård.

Byen havde seks såkaldte gadehuse uden jord, hvoraf de tre betegnes som øde, men deres placering kendes ikke. Også husene havde forskellige ejere, borgmester Bram et hus, Høegholm et hus, Margrethe Reinfranks fra Fævejle et hus og magister Sørensen arvinger i Randers tre huse.

Disse mange ejere af gårde og huse (kaldet strøgods) tyder på en livlig handel i 1600-tallet, og det bestyrker min teori om, at hele byen inden reformationen i 1536 har tilhørt Domkapitlet i Århus. Da kongen så konfiskerede kirkens besiddelser, blev han derved ejer af byen, hvor han nok ret hurtigt begyndte at sælge ud til alle sider af herlighederne, deriblandt også kirken.

I efteråret 1795 får man, i forbindelse med udskiftningen, det første kort over byen og dens jorder. Heraf fremgår det, at der nu er blevet en gård mere, og det er sket ved en deling af gården, Bygaden 6, til to sammenbyggede gårde. Denne gård var i 1688 også en del større end de øvrige gårde. Søholt var blevet den største lodsejer i byen, men da ejeren her kort forinden var gået fallit, købte fæsterne deres gårde til selveje på tvangsauktionen over Søholt, der fandt sted i marts måned 1795, et halvt år før jorderne blev udskiftet (delt mellem gårdene). Fæsterne købte altså deres gårde uden at vide, hvor i marken de senere ville få jord tildelt. Det var nok et godt køb, prisen var ca. 100 rigsdaler pr. tønde hartkorn, for gårdpriserne steg hurtigt grundet en stærk inflation i årene før statsbankerotten i 1813.

Der var også sket en vis udvikling i byen. Fire huse var blevet til små husmandsbrug med lidt jord, der oprindeligt havde hørt til Annexgården, men senere solgt til Søholt. Disse jordlodder havde husejerne derefter lejet af Søholt og nu, på tvangsauktionen, købt dem til selveje. I første fjerdedel af 1800-tallet var der blevet 15 huse foruden skolen, de fleste af dem i vestenden af byen på begge sider af gaden.

Vejforløbet i byen er næppe ændret i overskuelig fortid, men forløbet har også altid været styret rundt om bymidten, bestående af kirken, kirkegården, gadekæret og vådområdet syd for kirken, hvor byggeri ikke var mulig. Disse usædvanlige forhold gør, at byen stadig står som en udpræget rundby, også kaldet forteby, med kirken liggende frit og meget synlig i centrum.

Af de mange huse i begyndelsen af 1800-tallet er nu mindst halvdelen totalt forsvundet. Hvorfor? Ja, måske var de dårligt bygget og vedligeholdet, og da flere af dem lå tæt på andre bygninger, har man vel som nabo valgt at købe et sådant billigt hus og derefter rive det ned for at få mere plads omkring egne, bestående bygninger. Med nedrivning af huse og udflytning af gårde blev byen nu mere afviklet end udviklet, og først langt senere er enkelte nye huse blevet opført.

Gik udviklingen i stå, så betød det i stedet, at byen bevarede sit gamle udseende, som kun ses i få landsbyer i dag.

Matriklerne 1688/1844

Matriklen af 1688 er den første samlede opmåling og vurdering i hele landet af jordens bonitet, der blev opdelt i en række klasser efter ydeevne, hvor de to ringeste fik betegnelsen ond jord og allerværst. Hver gård i byen fik et nummer, begyndende med nr.1, i reglen regnet fra øst, og man nummererede med uret byen rundt. Huse med lidt eller ingen jord fik intet nummer. Efter gårdenes numre kan man i dag se, om en gårds beliggenhed i rækkefølgen i byen stadig er den samme som dengang. Gårdens bruger (fæster) blev nævnt ved navn sammen med ejeren, der for det meste var en af egnens herregårde. Tirstrups gårde var ejet af Høegholm, Hyllesteds af Rugård, men Fuglslevs gårde var strøgods, d.v.s. der var flere ejere.

Formålet med matriklen var at opnå et bedre beskatningsgrundlag, der blev udregnet i hartkorn (hårdt korn) til de forskellige gårde. Det skal her huskes, at hele byens jord, bymarken, var dengang fælles for gårdene, der drev de mange små vange på skift efter mængden af den enkelte gårds hartkorn, altså gårdens størrelse.

Fuglslev by bestod i 1688 af ti gårde af forskellig størrelse og seks gadehuse uden jord. Der foruden ejede kirken en større jordlod i østenden af bymarken, grænsende til Hyllested skel og et langstrakt areal på østsiden af vejen mellem Fuglslev og Gravlev.

I matriklen skrives følgende: *Fugelsleff og Grouløff byer haver seks vange, som består af hver alt af skarp flyvesand. En deel ligger hel trælsom, bruges med boghvede og rug i tre år, hviler tre og beregnes for allerværst. Haver temmelig god høbjærgning omkring ved byerne, som ved vurderingen ansees for halv god og halv middel. Desuden ond fædrift i heden til fire eller seks høveder til hver gård.*

Matriklen af 1844 blev udfærdiget til afløsning af den gamle matrikel, der nu var forældet og ubrugelig. Det var blevet en helt anden tid efter gennemførelsen af landboreformerne i slutningen af 1700-tallet, hvor hoveriet var blevet ophævet, bymarken delt efter gårdenes størrelse og mange gårde efterhånden købt til selveje.

Den nye matrikel var længe undervejs. Planen lå klar i 1804, men først i 1827 var opmålingen af jorderne afsluttet, og endelig i 1844 blev matriklen taget i brug.

Hver gård og alle gamle huse fik nu et nummer med gårdene først (i Fuglslev fik skolen dog nr.1), men de huse, der tilsyneladende blev opført i perioden 1827-1844 og måske også lidt senere, fik intet nummer. Hver gård og dens hovedparcel fik nummer og bogstavet a, f.eks. 6a. Solgte man jord fra gården, fik denne jord nr.6b -6c -6d o.s.v. Købte man jord, kan det stadig af de gamle matrikelkort ses, hvorfra jorden var tilkøbt.

I forbindelse med opmålingen blev det beskrevet, hvor i byen gården med haven og toften lå, f.eks. vestligst i byen, nord for gaden o.l. Samtidig beskrev man også, hvor gårdens forskellige marker lå i forhold til byen. Disse oplysninger er i dag en god hjælp, hvis man vil undersøge og prøve at udrede en landsbys mange jordhandler gennem tiderne. Efter at gårdene var købt til selveje, kom der hurtigt gang i handel med jord og de fjernest liggende marker blev i mange tilfælde solgt til en samling af udlodder, hvor der derefter blev opført en ny, i reglen, mindre gård.

Bymarkens udskiftning 1795

Årsagen til og proceduren med bymarkernes udskiftning i slutningen af 1700-tallet, hvor hver gård fik sin egen jord i modsætning til tidligere, da jorden blev drevet i en form for fællesskab, er ikke meget kendt i vore dage. Men sammen med overgangen til selveje, der, over en årrække, forløb nogenlunde samtidig, er det så vigtig en brik i enhver landsbys historie, at den skal med, når byens fortid skal udredes, også selvom den for mange i dag vil være tørt stof.

Med stavnsbåndets ophævelse i 1788 blev det friere tider for bønderne. Samtidig begyndte man at indse, at det var nødvendigt med en ny driftsform, hvor hver gård selv bestemte over egen jord uden at skulle rådføre sig med resten af byen. I årene forud kom flere forordninger vedrørende udskiftningen, de vigtigste i 1776 og 1781, hvor det bestemtes, at hver gård havde ret til egen jord på højst tre steder i bymarken (det blev dog ikke altid overholdt), og hvis blot én lodsejer forlangte udskiftning, kunne de andre ikke forhindre udskiftning af alle gårde i byen.

I Fuglslev tog det hele sin begyndelse d. 30. marts 1795, da gårdmændene Niels Sørensen og Niels Jensen mødte op i retten i Ebeltoft og begærede Fuglslev bymark udskiftet af fællesskabet. De var nære naboer, idet deres gårde tidligere havde været én gård.

Retten ”udmeldte” fire uvildige mænd, der, under landinspektør Knud Kreys ledelse, skulle opmåle og vurdere alle jorder, der hørte til byen. Landinspektøren lovede at begynde, så snart han fik tid, han var da allerede i gang med udskiftning af Gravlev bymark. Sommeren gik med opmåling af jorden samt udfærdigelse af delingsplan og tegning af kort over bymarken (matrikelkort nr. 1).

20. oktober var der åstedsforretning i Fuglslev, hvor samtlige lodsejere skulle møde op og erklære, ”om de med denne forretning var tilfredse” eller havde noget at indvende mod delingsplanen. Alle godkendte planen, og så kunne de nye skel mellem hver gårds jord markeres i terrænet. Mange af disse skel er borte, men adskillige eksisterer dog stadig, selvom de i dag er mere end 200 år gamle.

Delingsplanen fulgte samme retningslinier som de fleste andre steder, en såkaldt stjerneudskiftning med byen som centrum, så næsten alle gårde fik hovedlodden rækkende helt ind til egne bygninger. For to gårde i midten af byen, ny matrikel nr. 9 og 13, kunne det dog ikke lade sig gøre på grund af deres indeklemte beliggenhed nord for kirken.

Bymarken fik to betegnelser, indmarken og udmarken. Indmarken var jorden nord og øst for byen, altså den bedre del af jorden, og udmarken var den mere sandede jord syd og vest for byen. Der var også tørvelodderne i Lunds Mose øst for byen, hvor hver gård (og skolen) fik en lod, og også englodderne langs Møllebæk og Øksenmølle Å blev delt efter vurdering.

Gårdene fik ikke blot tønder land jord efter hartkorns størrelse, men også efter jordens vurderede ydeevne. Var jorden bedre, fik man en mindre del af den, så alle efter delingsplanen skulle være stillet lige. Det må have været en svær opgave for de ”udmeldte” mænd at klare en retfærdig deling af bymarken, men måske kunne lodsejerne heller ikke gennemskue, om noget ikke var retfærdigt.

I delingsplanen er nævnt en lang række marknavne. Desværre er de ikke afskrevet på matrikelkort nr.1, da det kun er en kopi af kortet. Men ved at finde hver enkelt gårds jord på udskiftningskortet 1795, kan man, ved at se i delingsplanen, også let finde de til gårdene hørende matrikelnumre.

١٢١
١٢٢
١٢٣
١٢٤
١٢٥
١٢٦
١٢٧
١٢٨

Afsnit VI

Lov og ret

Nabostrid

Tirsdag den 10. august 1706 var der grandestævne i Fuglslev. Grandestævne eller bystævne, som det også kaldes, blev holdt flere gange årligt af byens bønder, når fælles beslutninger om markernes drift vedrørende pløjning, såtid, høst og lignende skulle træffes.

Byens marker var delt i et utal af smalle lodder, der blev drevet på skift mellem gårdene, hvis størrelse og dermed også antal af lodder var bestemt af det pålignede hartkorn, der kan sammenlignes med nutidens grundværdi, altså en fastsættelse af gårdenes beskatningsgrundlag. Bønderne var fæstere (forpagtere) af gårdene, der i Fuglslev var ejet af flere herregårde, og byjorden var altså et fælles areal uden markskel mellem de enkelte gårde. En sådan fællesdrift fandtes dengang i alle landsbyer og blev først ophævet ved udskiftningen af byernes marker i slutningen af 1700-tallet, hvor bymarken blev delt (udskiftet) mellem gårdene efter deres hartkorns størrelse. Flere af disse mere end 200 år gamle markskel findes stadig bevaret, ofte fyldt med store sten, opsamlet i pløjelaget gennem de mange års markarbejde.

Både hvad bolig og arbejde angik, levede man tæt sammen i de gamle landsbyer. Udadtil, over for myndigheder og herremænd, stod man sammen, men indadtil i byen kunne det tætte liv og arbejde til tider give anledning til stridigheder. Det skete også efter grandestævnet i august 1706, og da der kom et par retssager ud af det, kan den gamle justitsprotokol på landsarkivet i Viborg stadig fortælle om både brand, brændevin og ballade.

Efter grandestævnet har der tilsyneladende været socialt samvær med fri bar, og hvad deraf følger. Mikkelt Hansen Bødker (nu Sydvænget 2) kom i skænderi med Jens Lambertsen (Sydvænget 8) om et par vognhjul, som Mikkelt Bødker havde hentet hos Jens Lambertsen som pant (for hvad nævnes ikke). Flere deltog i skænderiet, og Mikkelt Bødker blev lovet, at han ”skulle få en ulykke derfor, så vidt lands lov og ret kunne straffe!”

Grandestævnet sluttede, og byen gik til ro, men omkring klokken 11 opdagede Rasmus Kræmmers kone (gården lå vest for kirken), at Mikkelt Bødkers gård stod i lys lue. Der blev ringet med kirkeklokken, og folk vågnede op, men inden nogen nåede til gården, var den delvis nedbrændt, og intet kunne reddes.

Hele besætningen indebrændte, fem køer og en tyr, syv kvier og en kalv tillige med 23 får, lam og svin foruden høns, hund og katte. Mikkelt Bødker og konen reddede sig ud i bar særk og natskjorte, konen endda ”på bene, arme og ansigt så elendigt forbrændt, hvoraf hun endnu (tre uger senere) ved sengen er liggende, og vides ikke, om hun kan komme til sin forlighed igen.”

Skænderiet på grandestævnet havde man ikke glemt, så retten blev sat, hvor flere samstemmende kunne bevidne, hvordan ordene var faldet. Jens Lambertsen med flere blev indstævnet og forespurgt, om de, med oprakte fingre efter loven ”ville og kunne med en god samvittighed give benægtelsens ed på, at de ikke enten havde været udi råd eller gerning med at sætte ild på Mikkelt Bødkers gård?” Svaret var ja, de havde intet imod at afgive en sådan ed. Og da de ikke var direkte sigtet i sagen, blev den henlagt og ført til protokols. Jens Lambertsen var vel hermed juridisk frikendt for mistanke, men hans indestængte had til Mikkelt Bødker ulmede videre, og allerede en måneds tid senere gik det helt galt, da han i drukkenskab korporligt overfaldt Mikkelt og hans forbrændte kone på naboens gårdsplads.

Efter branden havde Mikkelt og hans kone, Giertrud, fået ophold på nabogården (Sydvænget 4) hos Peder Rasmussen og hans kone, Kirsten Hansdatter, der var Mikkels søster. En dag, da Mikkelt stod ved en møgvogn uden for gården, kom Jens Lambertsen dinglende hen ad gaden i en større brandert. Efter at have provokeret Mikkelt ved vognen fulgte han efter ham ind i gården, hvor han hev ham ved håret ud ad en dør. Nu greb Mikkelt også fat i håret på Jens, og lidt efter kom et af børnene råbende ind, at nu slår de hinanden ihjel. Da stod de med en økse, der tilhørte Mikkelt,

imellem sig, og slagsmålet så faretruende ud, men parterne blev skilt af svogeren, Peder, der smed øksen ind i fårehuset. Den brandskadede Giertrud kom nu ud i gården, hvor Jens Lambertsen gav hende et slag i hovedet med en gren, så hun ”segnede ned på sin rumpe på jorden.”

Da voldsmanden havde forladt gården, blev flere vidner tilkaldt for at syne Giertruds skader. De konstaterede, at hun havde fået en bule ”midt oven i hovedet, ungefær så stor som et hønseæg”, dog var der ingen hul derpå eller blod udløbet. Endvidere så de en skade ”på den inderste side af hendes brandskadede venstre ben”. Her var ”huden sprukken så langt som to tommer, og der var kommet noget blod ud på samme sted.”

Et sådant overfald var lige til en retssag, og 5. oktober 1706 stod de stridende parter da også i retten. Nu var Jens Lambertsen blevet ædru, og han kunne nok også se, at han havde en dårlig sag, så han svor sin højeste ed på, ”at han ikke i ringeste grad erindrede noget om overfaldet, men hvis sådant skulle være passeret, måtte det være sket i drukkenskabs ubesindighed.” Desuden erklærede han, at han ikke vidste andet om Mikkil Bødker, end hvad ærligt var. Samtidig lovede han aldrig mere at udøve sligt mod Mikkil Bødker, enten i hans mark eller by, eller hvor deres samling kunne ske, men fremover at yde ham og hans kone og børn al naboelig huldskab og redelighed.

Med dette knæfald erklærede Mikkil og Giertrud sig tilfredse, og de tilsagde også Jens Lambertsen al forligelighed og naboelig venskab, i alt fald så længe han opførte sig, som han nu havde lovet.

Som så mange andre af datidens retssager endte det hele med et forlig, der ikke kostede parterne andet end en bedre opførsel fremover. Det var nok også den bedste løsning for byen, hvor man levede så tæt sammen i både arbejde og naboskab.

P.S.: Jens Lambertsen erklærede om Mikkil Bødker, ”at han ikke vidste andet, end hvad ærligt var.” Denne erklæring var nok nødvendig, for inden Jens forlod gården efter overfaldet på Mikkil og Giertrud, kaldte han dem for tyvepak. Denne alvorlige beskyldning måtte han altså tage i sig igen som urigtig, men muligvis vidste han noget, som han ikke ville, eller måske snarere, ikke turde fortælle i retten.

I dag ved vi, at senere stod Mikkil Bødker både tiltalt og dømt for at have stjålet træ i skoven ved Søholt. Der var dengang en voldsom mangel på træ, idet landets skovareal var helt i bund. Tyveri af træ var så udbredt og almindeligt, at Mikkil næppe var den eneste fuglslevborger, der ved passende lejlighed hentede sig lidt træ fra Søholt, og et sådant fælles anliggende turde Jens Lambertsen nok ikke få frem i lyset.

I modsætning til Gravlev havde Fuglslev Bymark ingen skov, kun nogle våde mosehuller med en spredt bevoksning, der ikke kunne dække byens behov for træ til redskaber og reparation af husene. Set i det lys var tyveri af træ i Søholt skov måske derfor et nødvendigt onde.

Ulovlig skovhugst

For 300 år siden var Danmarks skovareal nede på kun 3-4 % af det samlede areal, og det havde flere årsager: Kraftige storme havde været hårde ved skovene, men også under Svenskekrigene, i midten af 1600-tallet, blev skovene stærkt forhugget og ødelagt af de svenske tropper. Værst var dog nok bøndernes driftsform, der tillod kreaturerne at gå frit i skovene, så spirende træer blev bidt af uden chance for at vokse op. Samtidig var plantning og pasning af træer næsten ukendt.

Som alle andre steder manglede man også træ i Fuglslev, og da skoven ved Søholt lå tættest ved, var det der, man sneg sig til at stjæle træ, når det var nødvendigt, men det var selvfølgelig ulovligt og blev betragtet som tyveri og straffet derefter.

Mikkel Bødker (nu Sydvænget 2) manglede træ til *stavre*, der kan være to ting. Enten er det pæle til de risgærder, der indhegnede nogle marker, men det kan også være lodretstående støtte for de lerklinede risfletninger i det bindingsværk, alle bygninger dengang var opført af.

Mikkels skovtur blev opdaget, og han mødte i retten d. 31. marts 1708, anklaget for tyveri af træ i Søholt skov. Flere vidner blev afhørt, der ”med oprakte fingre efter loven” afgav ed på, at deres forklaring var rigtig.

To synsmænd forklarede, at de d. 13. marts havde synet i Søholt skov, at 24 risbøge, tjenlig til stavre, var nedhugget efter sigende af Mikkel Bødker og hans søn, Søren Mikkelsen.

Søren Rasmussen fra Søholt og Jens Lassen fra Fuglslev bevidnede, at de d. 15. februar havde været kørende med Søholts ejer, madame Catharina Westenholdt, til Mikkel Bødkers gård og der set en del nyhugne risbøge, tjenlig til stavre, liggende i gården. Hun havde spurgt ham om hans ret til at fælde de nævnte træer, hvortil Mikkel havde svaret, at han ikke havde nogen ret dertil, men at han ville komme til Søholt og betale for træet.

Søndag d. 19. februar skulle Mikkel være mødt på Søholt til et forlig i sagen. Herredsfoged Hans Jacobsen var mødt som lavværg for madame Westenholdt, der var enke, men Mikkel mødte ikke op, mens herredsfogeden var på gården, og derfor endte tyveriet i retten.

Mikkel blev her adspurgt, hvorfor han ikke mødte til forlig på Søholt, som han havde lovet. Hertil svarede han, at han havde været der efter anden prædiken i kirken, men da havde herredsfogeden allerede forladt gården.

I retten tilstod Mikkel igen sin og sønnens ulovlige skovhugst, og de erklærede sig indforståede med at blive straffet efter lovens bogstav. Efter flere vidneudsagn og meget skriveri blev sagen udsat til d. 20. april, hvor dom skulle afsiges.

Madame Westenholdt må stadig have haft lidt medlidenhed med Mikkel, for ved domsafsigelsen gik hun i forbøn for ham og foreslog, at han kunne betale for træet ved at arbejde på Søholt. Og sådan blev det. Han skulle betale sagens omkostninger inden Mikkelsdag (29. september), i såtiden pløje for hende i to dage, i høst meje og binde op i to dage og til efteråret age mæg i to dage. Desuden måtte han love, at det skete ikke gentog sig senere, for i så fald ville sagen her blive genoptaget.

Omregnet til vore tiders timeløn og træpriser må straffen kaldes hård, men dengang var folks arbejdsløn meget ringe, ikke mindst når den blev omregnet i naturalier.

16-18 potter brændevin

Gennem tiderne har brændevin været både elsket og hadet, og ingen drik har som den været årsag til tragedier og skærmydsler rundt omkring i de små hjem.— I første halvdel af 1800-tallet var det forbudt at drive købmandshandel på landet, det var forbeholdt købstæderne med deres rettigheder, og først med den nye næringslov af 1857 blev handelen givet fri i landdistrikter. Dette forbud gav anledning til en del ”sort” handel med bl.a. den daglige (og måske nødvendige) brændevin.

Fra Fuglslev Sogn var der langt til købstaden Ebeltoft, ikke mindst for de småkårsfolk, der uden køretøj måtte gå til fods de ca. 10 km. hen og lige så langt tilbage, bærende på de indkøbte varer, herunder også brændevin til eget forbrug. For her var netop problemet: Man måtte ikke købe et større kvantum brændevin og derefter sælge det videre til andre, der måske var dårligt gående, men dog tørstige. Og man måtte absolut ikke sælge brændevin til udskænkning i eget hus. Det blev regnet for ulovligt krohold.

I Fuglslev og Gravlev kneb det lidt med at overholde lovens strenge bestemmelser. Det gik godt i lang tid, men så blev flere personer anmeldt og, efter amtets ordre, anklaget ved retten i Ebeltoft for både ulovligt krohold og brændevinssalg.

En dag i januar måned 1835 mødte de anklagede derfor op i retten for at afgive forklaring, og de manglede ikke gode undskyldninger for ulovlighederne. Foruden de anklagede mødte også tre indkaldte vidner, skolelæreren i Fuglslev og to gårdejere i Gravlev.

Fremstod husmand (husejer) Jacob Nielsen af Fuglslev og benægtede aldeles at have solgt brændevin i eller ud af huset, hvilket han så meget lettere kan forsikre, da han ikke til stadighed opholder sig ved sit hus i Fuglslev, men tjener hos proprietær Munk på Søholt.— Aftrådt.

Fremstod bemeldte husmands kone, Inger Pedersdatter af Fuglslev, og tilstår at have i et par års tid udsolgt brændevin fra sin bopæl i Fuglslev, dog altid ud af huset og ingensinde at have udskænket brændevin i huset. Hun henter brændevinen hos købmand Thykier i Ebeltoft, en 16-18 potter ad gangen (1 pot = 0,96 l.). Årsagen er, at hun derved har søgt at ernære sig og fire uopdragne børn, hvilket ej kunne ske på anden måde, da hun kun besidder et jordløst hus og ikke har kunnet skaffe sig og børn det fornødne til livs ophold. Hun er ej tidligere straffet.— Aftrådt.

Fremstod indsidder (lejer) Niels Stiegsen af Gravlev og benægter aldeles at have nogensinde befattet sig med brændevinssalg i eller ud af huset.— Aftrådt

Fremstod sidstanførtes kone, Karen Sørensdatter, og tilstår vel af og til i et par års tid at have, når en eller anden god ven bad hende om en pot brændevin, og hun havde en sådan til overs, udlånt den, og har hun da undertiden noget efter taget penge derfor i stedet for betaling in natura. Hun har hentet 12-14 potter brændevin ad gangen hos købmand Jacob Møller i Ebeltoft, men hensigten har ikke været at handle dermed, men derimod at anvende den til eget brug. Hun og hendes sygelige mand er aldrig tilforn anset med straf for brændevinssalg, ej heller har sådant fundet sted i huset til siddende gæster.— Aftrådt.

Fremstod smeden, Søren Pedersen af Gravlev, og tilstår, at han af og til henter brændevin i større og mindre portioner hos vicekonsul, købmand Ørting, men hans hensigt er egentlig at anvende den til eget brug, men når en eller anden af hans kunder indfinder sig hos ham for at lade noget arbejde gøre, kan det træffe sig, at de, formedelst den stærke hede og det svære arbejde, trænger til en dram, og ved sådanne lejligheder har han da i almindelighed brændevin ved hånden, som han overlader vedkommende, sædvanlig i pæglevis (4 pægle = 1 pot), som da bliver fortæret på stedet i selskab med tiltalte, der som oftest får betaling i penge eller varer. Han er aldrig tilforn tiltalt for brændevinsudsalg.— Aftrådt

Fremstod husmand Anders Adam af Fuglslev og indrømmer rigtigheden af, at han imellemstunder henter noget kaffe og sukker hos købmanden, et par pund (1 pund = ½ kg.) af hver slags ad gangen og udsælger det igen i loddevis (1 lod = 1/32 pund = 15,6 gram) med en ubetydelig fortjeneste. Dette har han gjort i 1½ års tid. Han indrømmer endvidere tilforn engang at være anset med bøde for ulovligt krohold.– Aftrådt.

Fremstod sidstnævntes hustru, Sidsel Pedersdatter, og forklarer ligesom sin mand med tilføjende, at da denne er meget svagelig og derfor ikke kan tjene det fornødne til livs ophold, har de brugt denne fremgangsmåde for at tjene lidt.– Aftrådt.

De indkaldte vidner forklarer, at det, efter deres vidende, forholder sig som indrømmet af de tiltalte, dog at brændevinen hos smeden til dels er tænkt som en lille ekstra betaling for hans arbejde.

10. februar 1835 afsiges dom i sagen, hvor de tiltalte ifølge egen tilståelse og vidners udsagn idømmes bøder, uagtet deres undskyldninger om fattigdom og svagelighed.

Thi kendes for ret

Smed Søren Pedersen og husmandskonerne, Inger Pedersdatter og Karen Sørensdatter, bør bøde, den første 20 rigsdaler og de to sidste hver otte rigsdaler.

Husmand Anders Adam og hustru Sidsel Pedersdatter bør ligeledes bøde fem rigsdaler.

Samtlige bøder tilfalder angiveren. At efterkomme under adfærd efter loven. Ingen af de pågældende var mødt.
Retten hævet

At den anonyme angiver skulle have bøderne tildelt, forekommer os i dag utænkeligt, men med datidens afstand til myndighederne var det måske nødvendigt med en vis selvjustits i landsbyerne. At så denne form for at tjene penge må have givet et dårligt naboforhold i byen, er vel nærliggende at forestille sig.

Bøderne forekommer at være store, for dengang fik en voksen karl på landet 40 rigsdaler i årsløn. Smeden skulle altså af med en halv karleløn i bøde, og hvad med de andre? Kunne de betale, når de var så fattige, som de påstod? 16-18 pottter brændevin ville række langt i vore dage, men dengang var brændevinen ikke så stærk, 9-15 % har været nævnt, og styrken har nok også svinget en del.

Ved festlige lejligheder gik brændevinsdunken fra mand til mand, efterfulgt af ølkruset til at skylle efter med. Ved et gilde ville en mand engang holde sig nogenlunde ædru, og det klarede han ved at beholde brændevinen i munden og derefter spyttede den ud igen i ølkruset. Hvilket bagefter fik en af deltagerne til at udbryde: ”Så kan jeg da godt forstå, at øllet kom til at smage bedre og bedre”.

P.s: Iflg. folketællingen fra 1834 boede Inger Pedersdatter i et hus, der lå lige over for gården, Sydvænget 8, men på modsatte side af vejen. Anders Adam og konen boede i det nuværende hus, Øksenmøllevej 4.

Storbrand 1826

Det var en stille, fredelig søndag eftermiddag, nærmere betegnet d. 25. juni 1826. I Fuglslev holdt man søndagsfri, nogle var gået til gudstjeneste i kirken, og andre tog sig en velfortjent middagslur. Hos Anders Smed, hvis gård lå langs kirkegårdsmuren mod nord, havde også hjorddrengen Anders Peter på 12 år fået fri og tog sig nu en lur i høet i laden.

Hos Niels Ibsen på nabogården nord for gaden var tjenestepigen Ane Marie på 16 år gået til Ålsrode for at besøge sine forældre, en rask lille tur på i alt 22 km., men det betød mindre, for hun tog blot træskoene i hånden. Det lettede på gangen og sparede på fodtøjet.

I kirken sad blandt andre også Laurs Thuesen fra Øksenmølle, men hvad ville han i Fuglslev kirke, når Øksenmølle hørte under Tirstrup? Joh – sagen var den, at han var kommet i en slem forlegenhed for røgtobak, og da han vidste, at smedens kone handlede lidt med nævnte vare, selvom det ikke var helt lovligt, ja, så kunne han efter gudstjenesten liste ind til smeden efter et ½ pund tobak, og på den måde havde han da også tilgodeset både Vorherre og sit eget behov.

Mens han snakkede med smedens kone, fik han piben stoppet, og for at få ild kom hun med en glød på et fyrfad. Han lukkede omhyggeligt låget på den sølvbeslagne pibe, det var nemlig ved lov bestemt, at piber skulle være brandsikre, og så gik det for fuld damp hjemad mod Øksenmølle.

Da han var kommet et par bøsseskuds afstand fra byen, mødte han et fruentimmer. Hun stoppede ham og spurgte, hvad det var, der røg bag ham i byen. De gik op på en brink og så da en gård, som han antog var Niels Ibsens, stå i lys lue. Hvad nu? Han var alene, og desuden havde han jo også sit pæne kirketøj på, så han ilede hjem til Øksenmølle for at skifte tøj og slå alarm.

Da mændene fra Øksenmølle nåede til Fuglslev, var fire gårde delvis nedbrændte, dog ikke Niels Ibsens, men derimod var det hos smeden, at ilden var opstået. De øvrige tre gårde lå øst for smedens gård, og med vestenvind og stråtag på alle huse var redning ikke mulig.

Ved det efterfølgende brandforhør afhørtes en lang række vidner, deriblandt også Laurs Thuesen, hvis tobakspibe var under alvorlig mistanke for at have forvoldt branden, hvilket dog ikke kunne bevises. Naboen mod vest, Rasmus Raun, mente, han havde været i kirke og siddet i stol med en af de brandlidte, Christen Krogh, men det benægtede Christen, så ved nærmere eftertanke måtte Rasmus Raun erkende, at han nok i stedet havde sovet til middag.

Brandforhøret afdækkede ikke årsagen til branden, og ingen af vidnerne havde nogen mistanke om, at den skulle være påsat. Den må have været et hårdt slag for byen, men alligevel var man heldige med tidspunktet. Det var om dagen, og både avl og dyr var på marken ved denne tid af året. Gårdene var også brandforsikrede, idet man i Fuglslev fik de første forsikringer i slutningen af 1700-tallet.

Anders Smeds gård blev genopført på samme sted, mens Christen Krogh flyttede sin gård væk fra pladsen ved kirken til en plads i østenden af byen ved det nuværende Sydvænget. Senere blev gården igen flyttet, nu ud på marken mellem Fuglslev og Hyllested. Anders Sørensen Boels gård lå ved østenden af kirkegården. Her blev den genopført, men også den blev senere flyttet ud på marken som den østligste af de udflyttede gårde. Rasmus Pedersen Udbyneders gård var den yderste i rækken. Den blev genopført øst for brandtomten, hvor den (Bygaden 1) stadig ligger.

Branden er nok blevet husket længe i byen, ikke mindst af hjorddrengen Anders Peter, for han blev i sidste øjeblik reddet ud af smedens brændende lade.

Afsnit VII

Sømøllen

Søholt

Søholts oprindelse fortaber sig i fortidens mørke. Gårdens afsides beliggenhed ved udløbet af Øksenmølle Å i Stubbe sø var ideel til anlæg af en vandmølle, men spørgsmålet er blot, hvad der kom først, gården eller møllen? I vikingetid har man kunnet sejle ind fra Kattegat gennem Havmølleåen og Stubbe sø og lægge til i åens udløb, og da der i den tid tilsyneladende var en del aktiviteter i Fuglslev, kan der måske anes en forbindelse mellem gården og byen. Stedet nævnes første gang på skrift i forbindelse med en arvesag i 1503, da Mette Eriksdatter Rosenkrans fra Bjørnholm (nu Høegholm) overtog Skærsø som mødrearv. Med i arven fulgte fem vandmøller, deriblandt også møllen ved Stubbe sø. Den må have hørt under Skærsø frem til 1679.

Navnet har ændret sig i tidens løb. Stedet hed Sømøllen, senere Sømølleholt eller Simmelholt (holt betyder lille skov), og det er siden forkortet til Søholt. Navnet Sømøllen går altså tilbage til før 1503, og måske var det for at kende forskel på møllen ved søen og Ørsø mølle ved Jernhatten, at denne mølle i folkemunde kom til at hedde Havmøllen. I forlængelse heraf kom åen til at hedde Havmølleåen, hvor dens tidligere navn, i 1600-tallet, var Stub Å med afløb fra Stub Sø.

Sømøllen var den ”nederste” af de tre vandmøller ved Øksenmølle Å. Det havde den fordel, at den foruden vandet fra åen også fik vand fra Møllebækken i Fuglslev og Stokbækken mellem Gravlev og Fuglslev. Ulempen var, som det også beskrives nedenfor i matriklen 1688, at når de andre to møller stemmede vandet op til eget brug, var der for lidt vand til at drive kværnene på Sømøllen.

Hvornår den ”øverste” mølle, Skramsø Mølle, er bygget, vides ikke. I 1200-tallet kaldes området Skrams Land. 1315 er Gråske Mark og Skov ejet af kannikebortet ved Århus Domkirke, d.v.s. at disse kanniker (ansatte ved kirken) på den måde blev aflønnet ved indtægter fra gårdene i området. Skoven må have været en meget stor løvskov, idet den var ansat til 300 svins olden (300 svin skulle kunne leve af de mængder bog og agern, der faldt fra træerne). Det er et meget stort tal, når skoven ved Sømøllen i 1688, stærkt forhugget, blev ansat til kun to svins olden.

Af kannikebortets optegnelser fremgår også, at bortet i 1315 ejede den mellemste mølle, kaldet Øksenmølle med, hvad den skulle svare i afgift til ejerne. Da de to andre møller ikke nævnes, kan det måske betyde, at de endnu ikke var bygget. Det nævnes også, at bortet ejede hele Tirstrup Bymark, hvoraf halvdelen dog var tilgroet med lyng.

Sømøllens tilhørende areal bestod af engdrag og mager sandjord, der var plaget af sandflugt. Det har altså ikke været jordens ydeevne, der var årsag til gårdens opståen ved søbredden. At den i en del år havde herregårdsstørrelse, skyldes udelukkende, at flere af de mange ejere opkøbte bøndergårde i omegnen, som derefter ydede hoveri og betalte fæsteafgift til hovedgården. At det var en dårlig gård, ses af, at adskillige købere kom til gården med penge på lommen, men flere af dem måtte igen forlade stedet – blot uden penge. Ejerlisten (**fremhævet skrift**) er usædvanlig lang og fortæller noget om, at man også i tidligere tid har haft sans for gårdens idylliske beliggenhed ved søbredden.

Ved matriklen 1688 fik møllen følgende beskrivelse: Haver tvende underfaldskværne, som drives af det vand, som kommer fra Øxen Mølle. Haver temmelig vidtløftig bekostning af brøstværn og dompsted. Mådelig måling formedelst de mange omliggende møller betager den det som nederst på flodet liggende, hvorfor den ansættes for 6 tdr. mølleskyld. Marken dertil er opbrudt skousland af skarp flyvesand som beregnes for allerværst. Har en stor del eng, som beregnes for 12 læs kærhø. Fædriften i skouen til 12 høveders middel græsning. Skouen er ganske ophuggen, det som ståe igjen, er af bøg som ansættes for to svins olden. Samtidig nævnes, at Århuus Hospital ejer ca. 13 tdr. land jord, som Søholts ejere altid havde haft i fæste. Arealet, der blev kaldt Semelleholt, blev i 1726 mageskiftet med en gårds avling på Århus Mark

Gården og møllen forblev under **Skærsø** frem til 1679, da Skærsø gik fallit, og Sømøllen blev udlagt til handelsmand i Århus, **Dines Pedersen Winds**. Tilsyneladende kom den tilbage til Skærsø, for 1684 blev den af Skærsø solgt til byfogeden i Ebeltoft, **Hans Jacobsen**, der igen i 1688 solgte møllen til herredsfoged i Sønder- og Mols Herred, **Jørgen Rasmussen**, med al tilhørende agerjord og eng, skov, mark og skovsland, fiskevand og fægang, kær og moser med mølledam og damsted ”intet undtagen i nogen måde af hvad navn nefnis kand.”

Herredsfoged Jørgen Rasmussen døde 17/1- 1699, og enken, **Øllegård Povlsdatter**, giftede sig igen samme år med provst Søren Jensen Ågård i Vistoft. Hun havde arvet Rødegård i Vistoft og en del andet jordegods, men efter provstens død måtte hun afhænde det meste, da hun var blevet en del drikfældig. Efter herredsfogedens død solgte hun samme år Søb Møllegård, nu Søb Mølleholt kaldet, for 940 rigsdaler til den nye herredsfoged, **Stygge Themsen**, tidligere forpagter på Fævejle. Stygge Themsen døde 1707, men hans enke, **Cathrine Westerholdt**, drev gården videre i tre år, til hun i 1710 giftede sig med ridefogeden på Skærsø, **Adrian Becker**, hvorefter han flyttede ind og overtog styret af Søbholt. De oprettede et legat på 100 rigsdaler til ” Fuglslev Sogns fattige, særdeles skrøbelige og mest trængende.” Legatet stod som 1. prioritet i gården indtil 1857, da kapitalen blev indbetalt til Ebeltoft Amtstue og indgik i Randers Amts fattigkasse. Adrian Becker døde 1738, og året efter solgte Cathrine Westerholdt gården til købmand i Ebeltoft, **Jens Jensen Rhode**, for 6.000 rigsdaler. Den var på ni tdr. hartkorn og syv tdr. skov- og mølleskyld. Desuden var der nu også 55 tdr. hartkorn bøndergods, d.v.s. omkring 10 bøndergårde opkøbt i omegnen. Rhode ejede i forvejen Jevshoved Skov øst for Gravlev og Skovgårdene ved Ebeltoft. Han døde 1769 og hans enke, **Elisabeth Rohde**, lod 1772 Søbholt sælge på auktion, hvor sønnen, **Poul Helles Rohde**, der også var købmand, købte den for 12.000 rigsdaler. Den var nu blevet på i alt 87 tdr. htk.

P.H.Rohde solgte 1785 gården med tilhørende vandmølle og bøndergods på i alt 79 tdr. htk. for 14.430 rdl. – foruden 200 rdl. i 1. prioritet i gården (100 rdl. til sognets fattige og 100 rdl. til vedligeholdelse af hans forældres gravsted på Fuglslev Kirkegård) til kaptajn i infanteriet, **Georg Christoffer Stürup**, hvis far var sognepræst i Ebeltoft. 1789 er Søbholt blevet på hele 112 tdr. htk. men nu er Stürups penge også sluppet op. Han låner 4.000 rdl. af kammerherre Rosenørn til Katholm og 700 rdl. i overformynderiet i Ebeltoft. 1791 låner han igen af Rosenørn, nu 2.500 rdl. Mølleriet var udlejet for tre år ad gangen med en årlig afgift på 240 rdl., og de mange bøndergårde betalte forskellig afgift til hovedgården. Alligevel kneb det, og samme år låner han af sin svigerfar, justitsråd Thagård, 5.800 rdl., efter at kaptajn Hansson til Lyngsbækgård og Rugård har kautioneret for beløbet. Samtidig var gælden til Rosenørn steget til 10.500 rdl.

1795 måtte Stürup give op, efter at han forgæves havde forsøgt at sælge gården gennem en annonce i Aarhuus Stiftstidende. 11. marts kom Søbholt på tvangsauktion, hvor kaptajn **von Hansson** var højstbydende med 10.000 rdl. (han havde jo i forvejen 5.800 rdl. i klemme i gården). Efter at Stürup havde forladt Søbholt, blev han toldembedsmand i Foldingbro, og han døde 1816 i Århus som toldinspektør. Kaptajn Hansson solgte gården til birkedommer **Søren Asch** for 7.500 rdl. (han har nok ikke fået alle bøndergårde med). Asch havde tidligere været forvalter på Kalø, og han ejede en gård i Ebeltoft, som han nu solgte. Han døde 1803, og hans enke, **Sophie Amalie Begtrup**, solgte derefter Søbholt for 11.000 rdl. til **Mads Olesen**, tidligere forvalter på Kvelstrup. 1805 solgte han igen til **Jens Klitgård**, Bangsbo ved Frederikshavn. 1812 købte Klitgård Skærsø og solgte samtidig Søbholt til Skærsø ejer, major og overbefalingsmand **Ludvig von Fischer-Benzon**, Kokkedal, pris 56.000 rdl. (bemærk den voldsomme prisstigning på gården, det skyldes en heftig inflation før statsbankerotten i 1813).

Majoren solgte, uden skøde eller købekontrakt, Søbholt til kammerherreinde **Nicoline Marie Fønss**. 1815 solgte hun gården til sin mands fætter, **Peder Fønss**, der havde været købmand i Ebeltoft, for 22.000 rigsbankdaler sølvværdi (ny møntfod efter statsbankerotten). Peder Fønss overholdt slet ikke sine forpligtelser, og allerede i 1816 måtte madame Fønss gøre udlæg i ejendele og to gårde i Holme, som Peder Fønss ejede. Han gik fallit i 1817, og Søbholt blev pantsat til købmand **Røgind** i Århus. Der fulgte nu nogle år, hvor forskellige kreditorer gjorde krav på gård og mølle. 1821 var

der tvangsauktion, men først ved 4. auktion blev den købt af pastor **Kåe**, Lintrup, der havde 10.000 rigsbankdaler til gode i gården. Han solgte den igen i 1822 til forpagter på Julianeholm, **Chr. P. Munch**, for 2070 rigsbankdaler sedler. Hartkornet for gården og møllen var uændret, men nu var alle bøndergårde og huse borte. Tilbage var kun en parcel i Øksenmølle og et hus på Søholt mark. Munch døde 1838 og hans enke, **Nicoline Munch**, fortsatte i uskiftet bo, men solgte 1839 gård og mølle til forpagter på Mejlgård, **Holger Magarus la Cour**, for 9.000 rbd. sølv. La Cour solgte Søholt igen i 1847 til lensgrevinde **Caroline Louise Holstein-Ledreborg** for 24.000 rbd. Hun videresolgte gården og møllen i 1851 for 20.000 rbd. til læge **Carl Lauritz Schæffer**. Han blev den af Søholts mange ejere, der boede længst på gården, hvor han praktiserede som en meget dygtig og afholdt læge frem til 1887. Det menes at være i hans tid, at mølleriet blev nedlagt. 1890 solgte han gården på 11 tdr. hartkorn for 54.000 kr. til forvalter på Benzon, **Jørgen André Olsen**, oldebarn af tidligere ejer, Mads Olsen. Kreditforeningen satte gården på tvangsauktion d. 2/11-1900, hvor den for 35.000 kr. blev overtaget af redaktør **J. Skjødsholm**, Grenaa. Han solgte den igen i 1902 for 42.000 kr. til **G. Fensmark**, der videresolgte den i 1916 til kroejner **J. Jørgensen** i Ballerup. Han solgte den straks videre for 100.000 kr. til kommunelærer **Kjartan Andersen** og journalist **Olaf Linck** til feriekoloni for Københavns kommuneskoler, med det for øje, at den senere skulle blive en selvejende koloni. Feriekolonien blev dog ved ejerskifte flyttet til Ahl ved Ebeltoft. Kroejner Jørgensen må have haft penge stående i gården, for i 1927 solgte han den til forpagter **Magnus Kruhøffer**, der samme år solgte videre til speditør **N. P. M. Sjørup Nielsen** fra Esbjerg. Speditøren solgte den i 1930 til murermester **B. M. Severinsens hustru** for 121.000 kr. Ved tvangsauktion d. 2/5-1932 blev den overtaget af **Erik Wied** til en pris af 56.000 kr. Den blev mange år senere overtaget af sønnen, **John Erik Wied**, der solgte til advokat **Bent Nielsen**, Århus, der senere igen solgte til **Hasse Hofmann**.

Hovedbygningen, 1922.

Den rige herredsfoged på Søholt

Efter Stygge Themsens død i 1707, 48 år gammel, førte hans enke, Cathrine Westerholdt, Søholt videre, men da hun i 1710 planlagde nyt ægteskab, skulle hun skifte med sine tre umyndige børn: Niels Christian, 12 år – Herman, 9 år – og Helle, 7 år.

Denne skifteforretning fandt sted d. 22. januar og var en fuldstændig optælling og fastsættelse af værdien af møbler, værdigenstande og rede penge, men også af besætning, redskaber og beholdning af korn samt værdien af gårdens og møllens marker og bygninger. Skiftet giver et godt indblik i et af den tids rige overklassehjem, hvor velstanden ikke kan være kommet af at drive landbrug og mølleri på Søholt, men om den var kommet af arv eller arbejde, nævnes ikke. Den store, likvide kapital var anbragt som udlån til flere af overklassens mindre bemidlede medlemmer på Djursland, til en årlig rente på 5 % (banker kendtes ikke). Bøndergods var endnu ikke købt til gården.

Vurdering:

Gård og mølle var af hartkorn 14 tønder, 4 skæpper, 1 fjerdingkar og 1 album = 1200 rigsdaler. Ebdrup Sogns konge- korn- og kvægtiende, samt Feldballe Sogns kvægtiende = 640 rdl.

Udi Fuglslev et gadehus (det blev senere til den første skole i sognet) = 24 rdl.

Udi rede penge som her i stervboet (dødsboet) befandtes = 80 rdl.

Guld: Et perlearmbånd af guld med lås = 50 rdl.

Sølv: 17 numre af sølvting vurderet til i alt 408 lod sølv = 204 rdl.

Der foruden den salige mands sølvkârde, som ej blev vurderet, såsom enken den til hendes ældste søn vil forære.

Endvidere har den salige mands tvende sønner bekommet 3 dusin sølvknapper, som de har i brug og dennem ere giufne.

Endvidere den salige mands sølvbeslagne stok og en liden dito kârde, som den yngste søn af hans moder blev foræret.

Og imod enkens tvende sønners bemeldte foræring blev datteren af hendes moder foræret en perleguldkæde af 30 rdl. værdi.

Tin: 10 numre af tin = 28 rdl.

Kobber: En bryggerkedel på 2½ tønne = 40 rdl.

En brændevinskedel med hat, låg og piber = 40 rdl.

En destillérkedel med hat og piber til 18 potter brændevin = 4 rdl.

Derefter følger en lang række småting af kobber, messing, malm, blik, jern og træ.

Møbler: Der er opremset mange forskellige møbler, her skal blot nævnes de væsentligste:

Et højt, anstrøget (malet) klædeskab = 3 rdl.

Et dito ligeså = 3 rdl.

Et ege skrivebord = 8 rdl.

En anstrøgen, beslagen egekiste = 5 rdl.

12 lyslæder stole = 8 rdl.

Et stort forgyldt spejl = 6 rdl.

Et jern sejerværk (stueur) = 6 rdl.

Et gammeldags, anstrøget egeskab = 4 rdl.

En ege himmelseng = 3 rdl.

Et beslagen skrin = 2 rdl.

Sengeklæder: 4 nye bolster underdyner = 16 rdl.

6 nye hoveddyner = 3 rdl.

1 cartuns overdyne = 4 rdl. + en del andet sengetøj.

I folkenes senge: 4 vadmels overdyner = 2 rdl.

5 gamle hampe underdyner = 6 rdl.

5 vadmels hovedpuder = 1 rdl.

Derefter en længere beskrivelse af linned, gardiner, duge og meget andet

Bøger: 1 bibel = 3 rdl.

1 huspostil = 3 rdl.

1 lovbog = 1 rdl.

I gården: 1 gammel beslagen vingevojn (?) = 10 rdl.

1 dito vogn uden vinger = 5 rdl.

3 arbejdsvogne med behør = 9 rdl.

1 cariol = 4 rdl. (tohjulet enspænderkøretøj)

1 plov med jern og tilbehør og 2 harver = 1 rdl.

Rugsæden i marken: 25 tdr. à 4 rdl. = 100 rdl.

På loftet: Rug 29 tdr. à 4 rdl. = 116 rdl.

Byg 40 tdr. à 2 rdl. = 80 rdl.

Malt 9 tdr. à 2 rdl. = 18 rdl.

Boghvedegryn 7 tdr. = 23 rdl.

Boghvede 21 tdr. = 35 rdl.

Utærsket korn i laden: Rug 7 tdr. = 30 rdl.

Byg 5 tdr. = 10 rdl.

Boghvede 24 tdr. = 40 rdl.

Bæster: 1 sortstjernet hoppe 9 år = 16 rdl.

1 sortebrun dito 7 år = 20 rdl.

1 sort hest 16 år = 8 rdl.

1 hvid hoppe 16 år = 5 rdl.

1 dito 20 år = 3 rdl.

1 gul hesteplag 5 år = 6 rdl.

1 brun mærplag (hoppe) 2 år = 2 rdl.

1 sort hest som er udlevet = 1 rdl.

Kvæg: 12 øxne (stude) = 64 rdl.

7 køer = 23 rdl.

4 kvier = 9 rdl.

1 tyr ungnød = 1 rdl.

Får: 16 stk. = 8 rdl.

Gamle bistader: Her til gården 3 stk. = 3 rdl.

Ude til halvs 8 stk. = 8 rdl.

13 tønder mjød = 69 rdl.

Tilstående gæld (udlånte penge): Velbårne Axel Arenfeldt til Rugård er skyldig:

Obligation af 2. april 1706 = 630 rdl.

” ” 30. august 1706 = 210 rdl.

” ” ? = 50 rdl.

Velbårne Malthe Sehested til Hessel er skyldig:

Tvende obligationer af 2. april 1707 = 210 rdl.

Hr. Jens Christensen, forrige forpagter på Hessel er skyldig:

2. april 1707 = 104 rdl.

Velærværdige hr. Niels Soebye, sognepræst for Tistrup og Fugelslev menigheder er skyldig:

5. oktober 1709 = 100 rdl.

Hr. Jørgen Langfeldt er skyldig:
24. marts 1709 = 210 rdl.

Hr. Svend Tomassen = 76 rdl.

Hr. Erich Jenssen, forpagter på Høgholm = 74 rdl.

Endvidere angav enken tilstående gæld for Christen Ladefoged i Hyllested = 8 rdl.

Summa Summarum:

Boets hele formue beløb sig til = 4.938 rdl. hvorefter enken og andre vedkommende blev spurgt, om de havde noget at indvende om den tilstående gæld eller andet, hvortil alle svarede nej, intet i nogen måde. Af summen skulle enken have halvdelen og de tre børn den anden halvdel til deling, dog på den måde, at de to drenge skulle have hver en broderlod, der var dobbelt så stor som en søsterlod.

Citat: Dette uagtet erbød encken Catrine Westerholdt sig tillige med hinds trolowede fæstemand hr. Adrian Becher hans fuldbyrdige willie og samtøche, formedelst dend moderlig kierlighed hun hafuer for sine børn, at ville gjøre hendes datters lod lige med sønnerne, og det af hinds egen medlod, så hinds trende børn skal hafue til arven efter deres salig fader fri capital hver 1000 rdl.

Af renterne af kapitalen lover og forpligter moderen og hendes trolovede at ville holde de trende børn med kost, klæder, skolegang og anden sømmelig optugtelse, og passe på arven, til hver af sønnerne opnår og fuldender det fyldte 18. år, og datteren, til hun efter guds forsyn kommer i ægteskab og mands værn.

Det må siges at være en stor arv, når hver arvelod havde samme værdi som 300 køer.

Skifteforretningen fylder 15 foliosider. Det er altså et meget omfattende skifte, der fortæller mange ting om datidens forhold og værdien af genstande, bohave, korn og kreaturer. Det kan i dag undre, at en td. rug var 4 rdl. værd, og at den bedste hest kun havde samme værdi som 5 tdr. rug. Korn havde dengang en utrolig værdi sammenlignet med værdien af kreaturer og heste, men det må ikke glemmes, at det almindelige høstudbytte var tre fold, og da den ene fold skulle gemmes til sædekorn, var udbyttet til brød og foder kun to fold. Den store mængde boghvede undrer også, mon de dog spiste boghvedegrød hver dag? Var det tilfældet, havde de heldigvis 13 tønder mjød til at skylle efter med, og udstyret til brændevin blev vel også brugt til formålet!

At møllens kværne og inventar slet ikke nævnes, skyldes måske, at mølleriet allerede dengang var forpagtet ud for en årrække ad gangen, og at forpagteren skulle vedligeholde møllen, men hvorfor findes en indtægt fra forpagtningen så ikke? Det er der intet svar på.

